

T C
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
A N K A R A

KAÇIRILAN FIRSATLAR

1877 Osmanlı - Rus Savaşı Hakkında

(Eleştiriler ve Askerî Düşünceler)

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı

A N K A R A
GENELKURMAY BASIM EVİ
1 9 9 7

Demirbaş.: 00005983

956.101563

TUR

1997

k.2

GENELKURMAY BASIMEVI

YAYIN NUMARASI : 97/40

ISBN 975-409-100-5

İÇİNDEKİLER

Sunuş	V
Övgü	VII
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

Başkomutan	3
------------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

Araçlar ve Kuvvetler	15
----------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Başkomutanın Plânı	17
--------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dönemlerin Bölünmesi ve Harekâta Başlama	27
--	----

BESİNCİ BÖLÜM

İkinci Dönem, Geçisten Sonra, Ahmet Eyüp Paşa'nın Saldırma Hareketi, Gülçeşme Olayı, Çekilme, Dağılma, Başkomutan'ın Görevden Alınışı	35
---	----

ALTINCI BÖLÜM

İki Mareşal, Hezargrad'da Toplanmalar, Plevne Haberleri, Taarruzî Hareket, Birbirini Çekememe, Şumnu'ya Çekilme	45
---	----

YEDİNCİ BÖLÜM

Birinci Plevne Muharebeleri	53
-----------------------------------	----

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Lom Üzerindeki Muharebeler	72
----------------------------------	----

DOKUZUNCU BÖLÜM

Mehmet Ali Paşa ile Süleyman Paşa	75
---	----

ONUNCU BÖLÜM

Başkomutanın İç Sıkıntısı	77
---------------------------------	----

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Geçmiş Olsun	89
--------------------	----

ONİKİNCİ BÖLÜM

Üçüncü Plevne Muharebesi	101
--------------------------------	-----

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Savaşın Üçüncü Dönemi, Filibe Üzerine Yürüyüş, Stanimaka	109
--	-----

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Buzların Çözülmesi	121
--------------------------	-----

EKLER	147
-------------	-----

S U N U Ş

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Rumeli Cephesi'nde görev yapan Keçecizade İzzet Fuat tarafından kaleme alınan bu eser, ilk olarak 1900 yılında Fransızca olarak Paris'te "Occasions Perdues" adıyla yayınlanmıştır.

1909 yılında, eser yeniden düzenlenmiş ve bazı ilâveler yapılarak, "Kaçırılan Fırsatlar" adıyla Osmanlıca olarak yeniden yayınlanmıştır.

Osmanlı tarihinde önemli bir dönüm noktası olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ile ilgili, yenilginin nedenlerine değinilen eserde özellikle; komutanlar arasındaki koordine eksikliği, savaşa katılan birliklerdeki eğitim noksanlığı, komutanların sevk ve idaredeki yetersizliği, yetkisiz kişilerce yapılan müdahalelerin olumsuz etkileri gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

Savaşın kaybedilmesinde önemli rol oynayan ve yukarıda belirtilen hatalar ve eksikliklerin objektif olarak değerlendirildiği eserde, aynı zamanda yanlışların doğruları da verilmeye çalışılmıştır. Eser bu yönü ile okuyucuya olayları daha iyi değerlendirme olanağı tanımaktadır.

Eserin Osmanlıca baskısı 1973'te Emekli Albay Rasim Süerdem tarafından yeni Türk harflerine çevrilerek daktilo edilmiştir. ATASE Başkanlığı, Tarih Uzmanlarından Nurcan Fidan tarafından günümüz Türkçesine çevrilen eser, yetkili kurullarda incelenerek yayına hazırlanmıştır.

Alper AKSELİ

Hv. Korgeneral

As. T. ve Str. E. Bşk.

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

Ö V G Ü

Aydın valisi, askeriyemizin seçkin subaylarından Albay Mahmut Muhtar Bey tarafından gönderilmiştir :

Her binî savaşın harika bir parıltısı olarak ve bir yüzyıl içerisinde dünyanın etrafını şimşeklere boğarak savaşın yeni tarz kuralları ve kanunlarını ortaya koyan büyük Friedrichler, Napoleonlar, Moltkeler sanki başka bir gezegenden gelmiş gibi bizleri yabancı ve yoksun bırakmışlardı.

Yenilgimizle, sonuçlanan son Rusya muharebesi uzun zaman bütün askeri alemleri uğraştırarak yabancı dillerde yüzlerce kitap ve derginin yayınlanmasına neden olduğu halde; kendi subaylarımız tarafından kaleme alınmış, taktik ve strateji bakımından faydalanılmaya değer görülmüş hiç bir eser yoktu. Çünkü olayları savaş kurallarına ve yöntemlerine uygulayarak yanlış ve doğruyu belirleyecek ve şu anki moral durumları ile zorunlu halleri göz önünden ayırmadan olayların meydana gelişini kavrayıp inceleyerek sonuçlar çıkarabilecek subaylarımız yoktu.

İşte uzman ve bilir kişilere ordumuzun en muhtaç olduğu sıradaydı ki birkaç yıl önce "Occasions Perdues" nizi yayınlayarak karanlıkta kalmış 93 olaylarını eleştiri ışığı ile aydınlattınız. Fakat sürgünde hazırladığınız bu değerli eseri ancak yabancı bir dilde ve yabancı toprağında yayımlayabildiniz. Çünkü idarî bilgisizliğin karanlığında boğarak her yeni düşünceyi ezmek, her yükselme duygusunu yok etmek üzere bilgilerin ışığının yayılmasına engel olan Hamit'in karanlık devrinin akıllıya ve doğru yolu gösterene tahammülü yoktu. Bu gün "Kaçırılan Fırsatlar" ımızı ana dilimizde ve vatanımızda yayınlanmış görmek, kötü devirde aynı durumlara uğramış olan bu samimi dostunuzun kalbinde sevinç, üzüntü ve umutla karışık birçok duygular uyandırdı. Ve son otuz üç yıl içerisinde her konuda yazık ki kaybedilmiş olan bunca fırsatlar hepimizin üzüntü ve uyanışının gözü önüne konuldukça gelecekte gerçeklik ve kurtuluş yolunu izlemekte kararlı olacağımızı ve çalışacağımızı umut ettirerek mutlu etti.

Birkaç yıl önce Fransızca olarak eseriniz yayınlandığı zaman bir kopyasını bana göndermiştiniz. Ben de büyük bir istek ve dikkatle okumuştum. Hatta kitabın her bölümünü ayrı ayrı özetleyerek kalbimde meydana getirdiği etkileri ve zihnimde doğurduğu düşünceleri kaydederek ve açıklayarak uzun bir mektupla dostlar önüne koymaktan kendimi alamamıştım.

Her insan için suçunu itiraf etmek bir erdem eseri ve iyileştirme kararlılığını üstlenmedir. Bir millet veya ordu için de hatalarını görüp tekrarını önlemek üzere, kusurlarını eleştiri alanına koyabilmek yükselme ve olgunlaşma düşüncesinin ortaya çıktığını gösteren belirtilerdir.

Bu yüzden henüz fakir olan askerî edebiyatımızı seçkin bir eserle donattığınızdan dolayı ne kadar yüceltmeye lâyık iseniz; zamanın gereklerinin kulağımız ve dilimizi en acı gerçekleri bile bekler bir duruma getirmiş olmasını görmek de kurtuluş ve ilerleme umuduna kuvvet verdiği için sevince ve övünmeye değerdir.

Bulgar komşularımız Kaçırılan Fırsatlar'dan bizden önce yararlandılar. Çünkü yüce eserinizi Türkçe'den önce Bulgarca'ya çevrilerek resmen alaylara dağıtıldığını işitmiştim. Askeriyemizin yeni tarihinin en önemli sayfalarını, düşünce ve durumumuzun iyileştirilmesi için en ibret veren üzücü olaylarını kapsayan ve birçok askerî yazılarınız arasında birinci yeri alan Kaçırılan Fırsatlar ordumuzda da hakkıyla incelenip ve etraflıca araştırılarak bundan sonra hiç bir fırsat kaybetmemeye tam bir kararlılıkla çalışmamızı yürekten dileyerek içten duygularımı ve saygılarımı sunarım. Sevgili dostum.

- 1909 - Mahmut Muhtar

G İ R İ Ş

Savaş tohumu insanın yaratılışından beri vardır ve onunla beraber ortaya çıkmıştır. Savaş, eşyanın esasından doğmuş ve insan yaratılışının bir ayrılamazdır : Kısacası insanla beraber doğmuş, insanla birlikte yaşamıştır. Birbirini izleyen bunca yüzyıllar ve devirlerin maddî ve manevî gelişmeleri, bilimsel ve ahlakî ilerlemeleri insanın yaratılışında var olan savaşa eğilimini yok edememiştir. Her zaman insanlar birbirleriyle boğuşa gelmişler; her zaman milletler birbirinin üzerine atılmışlardır. Aksine, insanlığın ilerlemesini hazırlayan nedenler, savaş tohumunu kuvvetlendirmiş, yıkım kuvvetini arttırmıştır.

Savaş iki kişi arasında çoğunlukla anlamsız, bazen esaslı, çok az olarak yasaya uygun ve haklı şekilde meydana geldiği gibi iki kavim veya devlet arasında da böyle olur. Demek oluyor ki savaş insanın var oluşuyla birlikte yaşayacak ve yeryüzünde az çok yıkımlar yapmaya devam edecektir.

Ne var ki, savaş dünyadan kalktığı zaman insanın neslinin ve yapısının bozulacağı şüphesizdir. Çünkü insanlar arasında barış korkudan doğar. Bundan dolayı ben de, savaşın ahlâka uygunluğuna razı olan Mareşal De Moltke'nin "savaş, milletlerin maddî ve manevî sağlığının koruyucusudur." Tanımına katılıyorum.

Şimdiki Rusya İmparatoru'nun barıştan yana olan iyi girişimleri savaşı değil, acı yıkımlarını sınırlayabilir ve yok edebilir. Çar çok iyi bilir ki şu en son zamanın ortaya çıkardığı müthiş ateşli silâhlar dünyadan kaldırılrsa bile, yine insan çakmak taşına sahip oldukça savaşıma iç güdüsüne uyacaktır. Zaten Lahey isteklerinin arkasından Japon Muharebesi'yle diğer muharebelerin ortaya çıkması, dünyada çok zaman savaşın sürekli olacağını bir kere daha gösterdi...

Şimdilik savaş vardır ve belki de sonsuza kadar kalacaktır. En kuvvetli olasılığa göre, hatta şüphesiz, yakın bir gelecekte yapılacak büyük muharebelerde, en çok hazır bulunan üstün olacaktır. O halde gelecek için biz de önemle hazırlanmalıyız. Yeni bir düşman karşısına başarılı olarak çıkabilmemiz ise, eski düşmanlarımız karşısında ne yaptık, ne yapmadık, ne yapmalıydık bunları öğrenmemize bağlıdır.

İşte şu eseri yazmaktan amaçta budur. O üç meseleyi gözebilecek bazı etraflı araştırma ve incelemeler yapmaktır. Çünkü insanın şimdiki sosyal durumu barış ve iyilik perisini olmayacak bir hayal halinde bırakmaya devam etmektedir. Şu değişen ve gelişen dünyada, gelecekte de eski yanlışlarımızı tekrarlar ve çıkacak fırsatlardan habersiz olursak, eskisine oranla kat kat suçlar işlemiş olacağımızı bilmeliyiz.

Bu gün Türk askerinin yayılmış eski ününden yararlanılmaz oldu. Bu askerün seçkin nitelikleri, üstün savaşçı yaratılışı, az zamanda bir savaşçı olmaya çok fazla yeteneği, özellikle Plevne kahramanı Osman Paşa gibi bir komutan idaresinde bir tümenimizin ne derece mükemmel olduğu ve neler yapabileceği bütün dünyada kabul edilmiştir. Osmanlı askerinin parlak ününü, kuvvetini kaybettiği söylenirse, bundan amaç, bu askerün yukarıda sözünü ettiğim üstün niteliklerini yadsımak değildir. Amaç şudur ki : Askerlikte birinci esas yaratılıştan gelen yeteneği olmakla beraber, askeri eğitim olmadan hiçbir şey yapılamaz. Bir askere -ne kadar yetenekli olursa olsun- disiplin, düzenlilik, eğitim ve bilgi değil, yalnız tüfek verilirse o asker kuru kalabalıktan başka bir şey olmaz. Askerin eğitim ve disiplini de komutanlarına bağlıdır. Onun için bir ordunun güç ve iktidarının ölçüsü, komutanlarının strateji özelliğidir. Komutanlarda bulunması aynı şart hükmünde olan bu özellik ise zamanımızda Avrupa ordularında -genellikle- vardır.

Yarınki muharebe ile dünki muharebe arasındaki zaman -dün ile bu gün arasındaki kadar- kısadır. Ashında savaşlar benzer olduğundan dünküünün durumu incelenirse yarınki bilinçli ve başarılı karşılanmış olur. Özellikle bizde de sonbahar manevraları yapılmaya başlanırsa [1] ve komutanlarımızın da yerinde görüş, büyük birlikleri sevk ve idare özellikleri arttırılır ve genişletilirse gelecekte zafer bizimdir.

Bu eserde, bizce birer savaş dâhisi sanılan -yazık- bazı kişileri eleştirmeye cesaret edebileceğimden dolayı belki kınanacağım. Fakat buna karşı derim ki : Cesurca olmayan eleştiri faydasız kalır.

Bizim savaşımızdan sonra İngiliz-Boer Muharebesi gelir. Fakat bu kanlı -Steeple-chase [2] Avrupa gelecek savaşları hakkında bize gerçek bir fikir veremez. İngiliz ve Boer Muharebelerinin yüce kahramanlıkları hayrete değer olmakla beraber onlar bize askeri sant dersleri veremezler.

1899 Aralık - Halep

Halep'te Süvari Komutanı
Keçecizade İzzet Fuat

[1] Kitabın Halep'te yazılması sırasında söylenen bu istek şükürler olsun iki şu Meşrutiyet Devri'nde meydana geldi.

[2] Engelli at yarışı.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞKOMUTAN

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na ait hemen her yerde birçok eser yayınlandı. Fakat bana göre şimdiye kadar kimsa, hiç olmazsa bizimle olan ilgisi nedeniyle bu büyük savaşın çok merak uyandıran olaylarına ait askerî bir eleştiri yapılmasına çok fazla gayret etmedi. Oysa böyle bir eleştiriden çok yararlanılabilirdi.

Uzaktan gelen söylentiler, bir savaş hakkında gerçeği göstermeye her zaman yeterli değildir. Bu savaş rastlantının yardımıyla, yaşımın ve askerî rütbemin izin verebileceğinden çok fazla yakından takip etmemiş ve o zamandan beri - ilminin sürekli incelemesiyle - savaşın nasıl sevk ve idare edildiği ve ne şekilde yapılması gerektiği meseleleri arasında karşılaştırmalar yapmamış olsaydım bu savaşla ilgili eleştiriler ve incelemeleri kapsayan bir eser yazmaya cesaret edemezdim.

Asker arkadaşlarımın gözleri önüne koymakla mutlu olduğum bu eser, işte bu şekilde meydana geldi. Bu eserde, eksiklerimizi ne derece doğru ve samimî olarak göstermek istediysen; pek çok askerî meziyetlerimizi gerçek değeriyle göstermeyi de o kadar istedim.

Amacım günü gününe, saati saatine bir savaş tarihi yazmak değil, olaylara dayalı stratejik bir eleştiri yapmaktır : Büyük hatlardan, girişimler ve tertiplerden, büyük büyük kahramanlık örneklerinden, işlenmiş hatalardan ve özellikle kaçırılan fırsatlardan söz etmekle, onlardan gelecekte işimize yarayabilecek bütün sonuçları çıkarmak isteğindeyim. O halde yapmak istediğim şey bir eleştiridir; eleştiri ise gerçek aydınlığının doğduğu yerdir : "Her kişi ki eleştirir, amacı öğrenmektir. O halde olayları eleştirmeden onlardan bir ders almak mümkün değildir." [* ve **]

[*] Prens De Hohenlohe; Stratejiye İlişkin Mektuplar.

[**] Bu kitabı Halep'te yazdığım sırada etrafımda casuslar, dedektifler bulunduğu gibi oradan Avrupa'ya taslaklarını göndermek konusu da oldukça tehlikeli olduğundan eleştirilerimi doğal olarak istediğim gibi yazamamıştım. Hatta yazılabilen taslakları bizim postalara teslim etmek kesinlikle mümkün olmadığını Paris'e kadar bir Fransız rahibinin cübbesi altında gönderebilmiştim. Bundan dolayı kitabın Fransızca aslının elde olan ikinci baskısında eleştirmelere ve tartışmalara daha fazla bir salık ve kuvvet verileceği gibi bu çeviride de sırası geldikçe hatalar ve sorumluluklar daha yakından ve açıklıkla belirlenecektir.

Şimdi eleştiri görevinin gerektiği şekilde yapılması için zamana -bozulmuş ölçüleri onaran o doğal nedene- çığnemiş onurları yatıştırmak, taraf tutmayı yok etmek, gizli amaçları geçersiz bırakmak için izin ver-
melidir. Bir kere düşünce rahatlığı yerleştikten sonra eleştiriler sağlam ve tarafsız yapılır; verilecek kararlarda sağlamlık bulunur; sağ duyu muhakemelerine sahip olur.

Son Osmanlı-Rus Savaşı'ndan bizi ayıran yirmi üç yıllık zamana -gerçeğe güdiş noktası ve ulaşma yeri yine ve her zaman gerçek olmak üzere- her türlü eleştiri yapılmasına, doğruluk ve samimilik ile düşünce-
lerin söylenmesine izin verebilecek bir devir gözüyle bakılabilir.

Bu türden bir eleştiriye, ne kanadından vurulmuş bir vatanseverlik duygusunun acılığını, ne de çığnemiş bir millî değere ait yersiz bir ileri gitmeyi ve taraftarlığı karıştırmamalıdır. Tarihimiz ortadadır. Bizim gibi bütün eski büyük milletlerin de ferahlık verici özellikleri olduğu gibi acıklı olanları da var. Olan olmuştur. Ve olmuş olan şey ne tatsız bir takım kahramanlık taslayan tavırlar ile ne de beceriksiz bir suskunluk ile değiştirilebilir. Aksine savaş sanatının gerçek kurallarının aydınlatma kuvvetinden yararlanmaya çalışmalı ki zamanın karanlığına dalmış olarak henüz keşfedilmemiş noktaların görünmesi mümkün olabilsin. "Yanışları doğuran durum ve şartları bulmak bizim için daha kolaydır. Çünkü bu gün olayları tamamıyla biliyoruz." [3]

Büyük küçük, genç ihtiyar sayın arkadaşlar! Eğer aynı yanışları yapmak istemezseniz o yanışların neden oluştuğunu ve nasıl meydana getirildiklerini öğrenmeye çalışınız. Çünkü unutmamalı ki geleceği aydınlatan ve sağlayan, geçmişin dersleridir. Eski zamanlarda üstünlük kazanma yolunu bilenler gibi siz de üstün olmak isterseniz, başarılarını ününün vadiden vadiye ve ülkeden ülkeye yansıyıp geçmişteki düşmanlarınız gibi gelecekteki düşmanlarınıza da titretmesini isterseniz gece gündüz durmadan çalışınız. Şunu kesinlikle biliniz : Kendi eksiklerinizi düzeltmek becerisini öğrenmezseniz, ileride büyük olay gününde hazır bulunmak için bu barış ve rahatlık döneminin aldatıcı perdesi arkasında kendilerini düzeltme ve eksiklerini tamamlamaktan başka bir şey düşünmeyenler ile boy ölçüşmek becerisini hiç bir zaman öğrenemezsiniz.

Zamanımızda düşmanlarını yenmek mutluluğuna ulaşmış bulunan ordulardır ki bu gün düzensiz ve düzeltilmelere büyük gayretle çalışıyorlar. Çünkü bunlar hiç şüphe etmiyorlar ki yenilmiş düşman misillemeyi sağlayabilmek için hiç bir fedakârlıktan çekinmez. Örneğin Fransa' da ordu yeniden düzenlenip askeri düzeltmelerde harikalar yaratılmış ise bu, ancak yenilginin nedenlerinin ve onların kaldırılması çarelerinin aran-

[3] Prens De Hohenlohe; Stratejiye İlişkin Mektuplar.

ması sayesinde oldu. Yenilenler, yanlışların meydana geldiği alanlarda uyumadılar... Başka alanları ektiler ve orada misillemenin çiçeklerini yetiştirdiler. Bu alan ise "yanlışlıkların aranması ve incelenmesi" diye adlandırılmıştır.

Fakat kendi yanlışlarını bilmek yeterli değil. Düşmanın, özellikle onun yaptığı yanlışları da bilmek gereklidir. Gelecek savaşa, şimdiki büyük savaş birliklerine ve yeni barutların, otomatik ateşli tüfeklerin, seri ateşli topların, süvari büyük birliklerinin ve benzerinin hükim ve etkilerini görmeye, kısacası büyük işi yani asıl muharebeyi pek değiştirmeyecek olan bütün bu yeni şeylere göre ve geleceğin öğretebileceği diğer bütün hususları bekleyerek zamanımızın her askeri 1870 Savaşı'na ait derin ve güvenilir bilgi sahibi olmaya çalışmalıdır. Özellikle ki Fransa ordusu saldırgan harekette bulunsun bile gelecekteki savaşın yeri bazı küçük değişikliklerle hemen aynı bölge içinde olacaktır.

1870 Savaşı, bize imparatorluk muharebelerinin canlı bir anlatımını gösterir Bonaparte'tan ta o güne kadar meydana gelen diğer muharebeler tamamıyla ikinci derecede kalır.

Bonaparte Rozbah'ın intikamını aldı diye Prusyalılar Yena'yı unutmadılar. Halbuki Fransa bunu unuttuğu için yenildi... Denilebilir ki zamanıyla Napoleon, Büyük Friedrich'in yöntemlerinden yararlandığı kadar Prusya kurmayı da Yena'dan 1880'e kadar Napoleon'un stratejisinden yararlanmasını bildi. Fakat şan ve şerefe lâyık olan onlar gerek yenen ve gerek yenilen tarafa büyük büyük ibret dersleri verdiler; bu büyük muharebelerde kanlarını akıttılar' Savaş alanında düşenler yenilgiyi bilmezler; onlar yenmek için Allah yolunda, vatan uğrunda can verdiler. Koca yiğitler!... Onların yapabileceği bu kadardı.

Ne zaman ki bir millet eksikleri tamamlama gücüne sahiptir; ne zaman ki o millet subayları ve askerleri tehlikeli ateşler önünde çekilmezler ve insanoglunun yok olması için aklın bulduğu her türlü yıkıcı aletleri önemsemezler; ne zaman ki birbiri ardınca artan bir istek ve çaba onları her zaman ileriye doğru sevk eder; tertip ve düzenin yokluğundan ve bazı komutanların yanlışlarından dolayı yenilmek de onlar için kesinlikle utanç olamaz. Bütün ayıp ve düşkünlük, hazırlık yapmadan ve yetenekleri olmadan böyle bir görevi kabul edenlere aittir. İşte buradadır ki cinayet başlayıp utanç yok edilir.

Beyler, sevgili arkadaşlar! Şunu iyice bilelim .

Savaş sırasında savaş alanında hücumlarımızın püskürtüldüğü taburlarımızın çekildiği, toplarımızın ganimet olarak alındığı, memleketlerimizin istilâ edildiği zamanda cinayet başlamaz ve vicdan azabı ortaya çıkmaz. Hayır beyler! O cinayetlerin başlangıcı şimdi, barış zamanındadır!

Biz Türkler birinci derecede savaşçı bir milletiz : Şan ve şöhrat günleri gördük ve daha da göreceğiz, bunu kuvvetle umarım. Atalarımız hep yiğit savaşçılardı. Onlar birçok fetihler ve zaferlerin kaynağı olan Osmanlı ailesi hanedanına bağlılık ve doğruluğu bize miras bıraktılar. Böyle oldukça değerli bir miras malı olmak üzere birçok büyük askerî meziyetler de bıraktılar. Avrupa'da veya Asya'da savaş ateşi alevlenipde ötekiler veya berükiler ile birlikte şunlar veya bunlar aleyhinde, eski düşmanlarımız veya yeni dostlarımız ile birlikte yeni düşmanlarımız veya eski dostlarımız aleyhinde olarak biz de savaş alanına atılırsak- olaylar ne şekilde meydana gelirse gelsin- bizim her durumda, askerî tarihimizin şanlı sayfalarına eklenecek Kosova, Niğbolu, Mohaç ve diğerlerine benzer savaşlarımız olacaktır. Sevgili arkadaşlar! Eğer adı geçen savaşların plânlarına [4] bir göz atarsanız görürsünüz ki onlar zamanımızın en önemli savaşlarıyla karşılaştırılabilir. Niğbolu kuşatma harekâtının (= mouvement enveloppant) iyi bir örneğidir. Mohaç, muharebenin bunalımlı bir dakikasında savaş safına girmiş olan akın akın süvarinin çevirme harekâtına örnek olabilir. Bu savaş, zamanca daha eski bir Austerlitz'dir : Strateji düşüncesi ikisinde de aynıdır. Durumca da hemen bir fark yoktur. Kral Lui'nin komutası altında bulunan Macar ordusu, Sultan Süleyman'ın çekilme hattını kesmek isteğiyle işgal ettiği güzel yerleri terk ederek, -2 Aralık 1805'in o örnek muharebesinde Avusturyalılar ile Ruslar gibi hemen aynı şekilde- bataklıklarda perişan oldu ve öldü.

Fakat izninizle, oldukça önemli bir meseleden söz edeceğim! O da... O da şu ki, siz de görüyorsunuz ey sayın arkadaşlar! Biz genellikle biraz tembeliz... Bedence ve fikirce tembeliz. Özellikle kendim çok fazla tembel olduğum için bunu içtenlikle ve yetki ile söylemeye cesaret ederim. Evet itiraf etmek ki bizim en birinci eksikliğimiz budur.

Kendimizi hemen tamamlık derecesine ulaştırmak için giderilecek yalnız bu eksikliğimiz olunca neden giderilmesine çalışmayalım? Buna çalışmamak artık önemsiz bir yanlış sayılmaz : Belki yukarıda söylediğim gibi öyle bir cinayettir ki çok kötü sonuçlar doğurabilir.

Beyler! Hiç birimiz muharebelerin birinde hazır bulunmak büyük mutluluğuna hiç bir zaman ulaşamayacağımızı bilsek bile bu, strateji ve taktik sanatlarına ait gerekli bilgileri kazanmaya çalışmamak için geçerli bir neden değildir : İnsan işinin ustası olmalıdır. İstanbul'un en birinci tiyatrosunun sahnesinde İstanbul dışından olan bir aktör düşününüz... Bu aktör doğal olarak gülünç olur, diğer aktörler onunla piyesi

[4] J. J. Heller; Osmanlı Memleketleri Atlası, Paris, Blizar; De For ve Ortakları, 1844.

oynamaya devam edemezler. Olağan işlerde olduğu gibi insanî işlerde de kuvvet, anlaşma ve uygunluk da yapıma katılımdadır. Elbisemiz bile diğerlerine benzeyen anlamında olan "üniforma" adı verilip diğerlerine benzer şekilde hareket ettiğimizi gösterir.

Kafaca, fikirce de böyle olmalıyız. Diğerleri ne ise herkes de az çok o olmalı. Eğer aramızda deha sahibi bir adam veya birkaç adam bulursak daha iyi. Fakat ben öyle inamıyorum ki deha olmadan da büyük şeyler yapılabilir. Mareşal Moltke ki dehası yoktu, diğerlerine benzeyen bir eğitimi almış olan bir Verdi De Vernua, bir Bronsart, bir Brandstein, bir Bluhm ile, dâhiymiş kadar işler yaptı. Hatta ben, çok büyük Napoleon' a karşı hissettiğim şaşkınlık ve beğeniye karşın, kolaylıkla kuvvetli bir imparatorluk kuran bir Kral Guillaume'u adanın birinde kötü bir şekilde yok olmaya giden büyük bir dâhiye tercih ederim.

Bir an var sayalım ki General Steinmach, Prens Friedrich Charles ve Prens Rooyal ile kendilerine bağlı 1 nci, 2 nci ve 3 ncü Alman Orduları Kurmay Başkanları kralın ve De Moltke'nin emrindeki kurmay büyük heyetiyle aynı fikirde değildi. Var sayalım ki bir tarafın istediğini diğer taraf anlamamış, o halde aralarında stratejik birleşme (union stratiguque) kurulamayıp ve kararlaştırılamayıp iki şeyden birinin olması kesindi. Yani Almanlar ya savunma harekâtını (défensive passive) seçerler ve şüphesiz yenililerdi veya kararsız ve dikkatsizce saldırı hareketleri Palatina'da sona ererdi.

Kurmay büyük heyetinden çıkan emirlerdeki kısaltma, emredilen harekâtın yapılmasında gösterilen dikkat ve özen, kısacası her şey bize gösteriyor ki büyükler de küçükler de hep birlikte savaş için birbirine benzer bir eğitime sahipti. Küçükler dedim... Şüphesiz değil mi? Çünkü bu küçüklerdir ki sonra büyükler olacaklardır. En küçük bir teğmen, belki günün birinde bütün bir ülkenin kaderi, bütün bir millî yapının rahatlığı kendi yüksek iradesi eline verilecek olan kişinin ruhunu taşımaktadır.

1870'te tümüyle silâhlı bir millet savaşa katılıyor ve katılıma da yeteneği bulunuyor. Nazırlar, geleceğin başvekili, hâkimler, avukatlar, doktorlar hep askerdirler, asker idiler veya ki olacaklardı; bundan dolayı Bismarck'ın önünde bir muharebe plânından söz edilirken o, onu anlamak için gerekli olan birikime sahiptir, hiç bir zaman kendisinden askeri bilimlere aykırı tuhaf bir görüş çıkamaz. Friedrich'i, Napoleon'u ezbere biliyor. Benedik'in nasıl ve niçin yenildiğini biliyor. Bütün bu şeyleri bildiği içindir ki sanatın ustası olanlardan çıkan kararlara tam güven göstermek gereğini onaylar, bundan dolayıdır ki kraldan en küçük subaya kadar herkes kurmay heyetine hiç düşünmeden ve karşı koyma-

dan güvenir ve inanır. Bu Genelkurmay da 1868'den beri yani muharebe-
den iki yıl önce hazırda : Onun için Napoleon'un bozguna uğraması, çek-
mecelerinde hazırlanmış duruyordu. [5]

Şans denilen etkenin muharebe de önemi büyüktür, bu reddedile-
mez. Fakat onu, kendi aleyhinde bulundurmaktansa kendinden tarafa
çevirmeye çalışmak gereklidir. Fakat asıl şans nerir? Bunun, ancak is-
tediği zaman dönem bir şanstın ibaret olduğunu sanmak doğru değildir.
Evet, biraz öyledir; fakat yapılmak istenilen şeyde akılcılıktan ayrılma-
makla, bağlılık sever olmakla, yöntem ve kurallara uymakla şansın dön-
dürülmesini yüzde seksen derecesinde sağlamak mümkündür. İspatı şu-
dur ki 1806 ile 1870'te iki savaşı ordunun savaşa başlayacakları sırada
on yaşındaki çocuklara "işte Prusyalıların kuruluşları, hazırlıkları, su-
bayları; işte Fransızlarınki. Kim kazanacak?" Diye sorulmuş olsaydı bu
çocuklar da, siz de, bende de, -hatta şansa vücut, baş ve ağız vermek
mümkün olsa o da- kısacası herkes 1870'te birincilerin ve 1806'da ikinci-
lerin yeneceğini söyler ve hatta buna el bile basardık.

1878'de ise bizce ve Ruslarca durum bu merkezde değildi. Şans, bu-
rada oldukça belirsiz bir rol oynayabiliyordu; çünkü Rus ordusunun teş-
kilâtı şimdi ne ise o zaman da o değildi: Yaptıklarında çokluğa ve şan-
sa güveniyordu. Bu muharebe sırasında milletimiz tamamıyla silâhlı de-
ğildi; bu da şu pek sade nedenden ileri geliyordu: Çünkü ne kadro teş-
kilâtıyla ve ne de herkesin eğitim ve öğrenimiyle hazırlık yapılmamıştı.
Bundan başka askerlik mesleğiyle diğerleri arasında kesin bir ara hat
vardı. Sanki ötekiler vatani savunmak için, berikiler ise ötekilerin yap-
tığına büyük bir rahatlıkla seyirci olmak için dünyaya gelmişlerdi. Bu-
nunla beraber bu durum asker olmayanları askerî harekâta karışmaktan
alıkoymadı.

O zaman orduda bundan pek şikâyetçi olduğumuzu hatırlıyorum.
Bununla beraber bir türlü durumu düzeltmeyi başaramayarak felâket ve
talihsizlikleri hep o zaman nazırların bilgisizce karışmalarına dayandırır
dururduk. Gerçekten bu sözü edilen kişilerin, böyle yüce meclis şeklinde
kurularak askerî harekâta karışabilmeleri için ne geniş bilgileri ve ne de
gerekli yetkileri vardı. Fakat bütün kötülüğün oradan geldiği kuşkusuz
iddia olunamaz. Beyler! Biz, asıl biz, kendimize verilmiş olan görevin ya-
pılması için yeterli derecede hazırlanmamıştık. Ancak o görevi bize ver-
meye gerek vardı; çünkü savaş karşısında bulunuluyordu; ve o görevi
vermek üzere elbette başka ülkeden subay bulunamazdı!

[5] Almanlar, yüzde seksen başarı umuduyla, Fransızlar ise yüzde yüz yenilmek
olasılığıyla savaşa başlamışlardır.

Yalnız esas bir nokta vardır ki ona çok dikkat etmek gereklidir: O da, bir başkomutanın güvenilir eline işleri verdikten sonra artık manevraya karışmamaktır. “Çünkü o durumda zavallı general yenilir ve ona gelen felâket ve şanssızlığın bütün sorumluluğu, yerinde bile sevk ve idaresi o kadar zor olan bir orduyu düşmandan iki yüz fersah kadar bir uzaklıktan idare etmek iddiasında bulunanlara aittir. [6]”

Sevgili Arkadaşlar! Size bu bölüme başlık yaptığım başkomutanı tanıtmak zamanı geldi. Abdülkerim Paşa Şumnu’da padişah ordusu komutanlığını üzerine almadan bir yıl önce Sırbistan’da aynı görevi yapmıştı. O çok yaşlı olduğu gibi yaşlılara ait hastalığa, mesane hastalığına da tutulmuştu. Olağanüstü cesur bir kişi olup çok iyi olan öğrenimini Viyana Harp Okulu’nda tamamladığı söyleniyordu.

Bununla beraber yüksek güç ve yeteneklerinden Sırbistan’da gördüğümüz örnekler, tamamıyla askerî bir bakış açısından incelenirse epeyce tartışılabilir.

Bir yıl sonra Tuna ordusunda daha geniş bir ölçüde üzüntüyle göreceğimiz kuvvetlerin dağılmasının başlangıcını orada görürüz.

Doğudan batıya kadar bütün Sırp sınırına taarruz eder, kendi cephelerinin toplam uzunluğu 360 kilometreye ulaşır. Bu sebeple ta savaşın sonuna kadar hiç terk etmediği Niş ordugâhındaki çadırdan emir vererek birbirinden çok uzak beş ayrı noktadan beş kolordu yürütür.

Bulgaristan’da bu aynı kötü dağılmanın zararlı sonuçlarını başkomutanın genel plânını incelerken göreceğiz; şimdi muharebenin başlangıcı ile beraber Abdülkerim Paşa niçi görevden alındı, sorusu akla gelir.

Evet üzerinde fikir birliği edilen konulardandır ki başkomutan birinci yanlış üzeine hemen görevden alınmamalıdır; fakat diğer taraftan Ruslar Tuna’yı, o büyük engeli o kadar kolaylıkla geçtiler ki bu olayın İstanbul’da çok kötü bir etki meydana getirmesi doğaldı; ve şüphe yok ki yerine daha iyisini getirmek amacıyla başkomutan değiştirilmek istenildi. O başkomutan ki gerçekte iş bilirliğinden çok halkın boş inançlarıyla itibar ve ün kazanmış ileri gelenlerdendi.

Biz doğulularda, bazı yüksek makamlardaki kişilere hayalî bir takım olağanüstü hikayeler mal edip onlara gönül bağlama kötü alışkanlığı vardır. Bir asker paşasından övücü bir dil ile söz ederken göyle diyoruz: “İyi bir kişidir. Aile sahiplerinin benzemeye çalıştıkları örnektir.

[6] Jomini; Savaş Sanatının Özeti, Birinci Bölüm, sayfa 151.

Çok cesurdur. Beş vakit namazını kıyor. Oğlunun başı üzerinden kurşunla yumurtaları uçurur. At koştururken yerden çakıl taşları toplar. Hele ne yazar! Kendisi birinci derece iyi yazı yazanlardandır.”

Oysa şöyle demeliyiz :

“Rütbesinin gereklerinin tümünü ve ona ilişkin bütün meseleleri bilir. İbadet eder ve sofudur. Komutanlığı hakkıyla yapabilmek ve emri altındakilere, kesinlikle muhtaç oldukları eğitim, istek ve çabayı vermek amacıyla gece gündüz çalışır. Bilgisiyle, zekâsıyla ve gerek kendisiyle beraber çalışanlara, gerek emri altında bulunan askere verebildiği güven ile ve diğer her iyi amirde bulunması gereken temel özellikleri ile komutanlığa lâyıktır.”

Bir generalin ne iyi yazar olmaya ve ne de kurşunla yumurta kırmaya ihtiyacı vardır. Askerine kırdırmaya gücü yetsin, bu yeterlidir.

Suskun adamlar bizde çoğunlukla deha sahiplerinden sayılır. Bu nedenle bir hikây aenlatayım ki bu türden diğer birkaç hikâye ile beraber uzun zaman Abdülkerim Paşa'nın düşüncelerinin geniş olduğunu zannettirmiştir. Sırbistan'da idik. Bir bayram günü bir çok subay maresalın gösterişli, büyük çadırında toplanmıştı. Bol bol sigaralar, kahveler... Fakat ululara yakışan bir sessizlik; bir sinek uça ısıtılacak... Bu durum bir saat... iki saat... üç saat sürdü. Sonunda ünlü sessizlikten izin alıp gitmek için herkes ayağa kalktı, fakat başkomutan, dumanı esrarlı bir helezon şeklinde yükselen bitmez tükenmez çubuğunun son nefesini derin derin çekerek emin bir tavırla dedi ki: “Abe! Evlâtlar... Nereye gidiyorsunuz? Tatlı tatlı konuşuyorduk...” Halbuki bir kelime, bir tek kelime bile konuşulmamıştı....

Her halde şunu söylemeye gerek var ki Abdülkerim Paşa yaşı ve hastalığı nedeniyle, o kadar zor bir görevi üzerine alabilecek bir kişi değildiyse de bu konu, kötü bir başlangıçtan dolayı başkomutanın hemen görevden alınma ve değiştirilmesinin kural kabul edilmesini gerektiremezdi. Çünkü çok iyi olduğu düşüncesiyle öyle bir makama atanan general, çok az bir zaman içinde çok kötü olamazdı. Hatta o general bazı yanlışlar yapmışsa onların düzeltilmesine çalışacağı akla yakındı. Onları kendinden sonra gelen kişiden daha iyi düzelteceğine şüphe yoktu. Çünkü onların asıl nedenlerini kendisi kadar kendinden sonra gelen kişi bilemezdi. Ne yazık ki bir savaşın başlangıcında yapılan yanlışların sonra onarımı ve düzeltilmesi güçtür!...

Bu durumda gelecek ordularının komutasını üzerine alabilecek hangi başkomutandır? Kesin muharebe gününde 500.000 kişiye komuta edebilecek hangi Friedrich, hangi Bonaparte'tır?

18 Ağustos 1870 muharebesinin savaş hattını sağa ve özellikle sola doğru fikren uzatınız. Fazla olarak 300.000 kişi de ekleyiniz, ve bir kere savaş başladıktan sonra bu 500.000 savaşçı ile ve top bataryalarıyla Mareşal De Moltke'nin veya Prens Friedrich Charles'ın yapabileceklerini göz önüne getiriniz!...

Başkomutana düşen görevin gerçek kapsamı, askerî birlik komutanlarının ortak harekâtlarını ve stratejik hedeflerin (Objectifs stritigiques) takibini denetleyebilmektir. Şimdi başkomutan savaştan önceki genel hareket hatlarını belirler ve kendi faaliyetleri savaşın kesin olarak başlaması ile beraber durur. Süvarisi iyi ve çok ise bunların üstün idaresiyle güzel sonuçlara ulaşır. Ve o durumda hareketi kolaylaştırır. Eğer zamanında durumdan haberi olmazsa ve harekâtı gizlenmemişse harekâtta serbestliğini kaybeder, manevrasını yapamaz. Bunun doğal sonucu olarak iş yapabilme alanı o derece daralır ki çokluktan bir yarar görmez, aksine o çokluk kendisini güç durumlara düşürür. Napoleon demiştir ki: "... yardımcısız olarak yedi tümene komuta etmeniz mümkün değildir."

Napoleon bu gün olsaydı şüphesiz "bazen otuz tümenden fazla kuvveti kapsayan bir ordunun tümene yalnız başınıza komuta edemezsiniz!" derdi.

Süvarisi dahil olmadığı halde üç Alman ordusunun tamamını oluşturan tümenlerin toplamı işte o miktara ulaşmıştı. Fakat kral ve De Moltke yalnız iki satırlık emirler ile ancak hareket hatları gösterirlerdi. Hemen hemen bu kişiler genel doğrultunun belirlenmesinde pusula görevini yaparlardı.

Bu gün daha geniş ve istenilen öğrenim; kapsamlı ve yaygın olan bilgiler; daha sonraki ve pek çok olan muharebe örnekleri; sıklıkla yapılan ve yöntemlere, kurallara uyarak düzenlenen ve yönetilen manevralar; çok fazla kas kuvveti, çabukluk, istek ve hareketlilik veren sporlar, gereğinden fazla araçlar hazırlayan sayısız milyarlar, kısacası bütün bu şeyler ortak amaç için askerlerin birlikte hareketi konusunda gerekli beceriyi vermiştir. Bundan sonra işler ve en güç manevralar hızlı ve şaşılabilecek bir şekilde yapılacak; çünkü onlar anlaşılmış olacaktır.

Eskiden bilmece gibi anlaşılmayan şeyler bu gün artık kimse için sır değildir: Jominiler, Clausewitzler, Bronsartlar, Verdi De Vernuvalar, Hohenloherler, Von Dér Goltzlar, Bonallar, Langluvalar, Luvallar, Pironlar, Drekaerler, Mekeller, Dargomiroflar, Griepenkerler, Wargenburglar ve şu anda isimleri aklıma gelmeyen daha bir çok erdemli kişiler büyük sırların perdesini kaldırdılar. Askerî bilimlere istekli olanlar bi-

limlerin kaynağından yararlanabilir; o kaynak ki aydınlıktır, bereketlidir ve hiçbir zaman kururamaz. Ama artık ayrıcalıklı insanlar; yani kendisiyle aynı çevreye, aynı mesleğe ait kimselere sonsuz derecede üstün ve seçkin kişiler olmayacak. Türlü türlü övücü hikâyelerin kanatlarına binmiş olarak herkesin üstünde uçan o gizli, anlaşılamaz yaratıklardan artık eser kalmayacak. Bunlar alanı, yetişmiş yeni insana ve onun bilimsel düşüncelerine bıraktılar. Bu, insanın bu gün daha akıllı olmasından değildir; daha pratik, yöntemlere uygun ve daha özenli olan düşünce eğitimidir ki onu lâıyk olduğu mevkiye yükseltmiştir. O, kahramanca ve sairce hayaller döneminde olduğu gibi artık hayallere dalmaz, düşüncesi anlamsız yükseklerde uçmaz. Artık gözyüzünde değildir. Yere basmıştır. Yalnız kendi eseri olan makineleri bu gün gözyüzüne doğru yükseliyorlar ve yarı havalarda dolaşacaklar. Acelelik düşüncesi uzayda teller, makineler üzerinde yer değiştiriyor. Ayakları düşünceleri gibi yol alıyor. Otomobil ki, kilometreyi 38 saniyede alıyor; bir süre sonra kendisine o kadar hızlı hareket eder görünmeyecektir.

Öyle bankerler var ki politikayı bir hariciye nazırından daha fazla bilir. Prensler görülüyor ki malî işlerde bankerlere taş çıkarıyor.

Amerika'da büyük sanayi başında küçük yeni gençler -on beş yaşında çocuklar- var ki işleri ve adamları bir makine düzeniyle yönetiyor. Makine ise şimdiden söz söylemeye başladı. Bu gidişle makine insan, insan da makine olacaktır.

Belli günlerde çıkan askerî dergilerde öyle teğmenler, yüzbaşılar görülüyor ki Toren kadar yetkiyle muharebeden söz ediyorlar; geçmişteki büyüklerin teorilerini de ceplerindeymiş gibi çözüyor ve açıklıyorlar.

Şu kadar ki makineler ile her türlü ilerleme, taktik sanatının bazı kısımları değiştirilmişse de muharebelerin esası yani strateji o oranda değişmemiştir. Strateji insanın düşüncesine bağlı duruyor. Çünkü o, tüümüyle akıl ve hesap işidir. Fakat... savaş güzel bir kadına benzetilebilir, bütün hesaplar çoğu zaman onunla boşa çıkar. Hilelerinin önünü alarak ikisini de yenmek için onlara mümkünse daha büyük bir hile ile ve özellikle dayanıklılık ve ısrarla karşı koymalı... Biz Türkler çok dayanıklıyız, kararlılığımız atasözü yerine geçmiştir. Plevne gibi açık bir yerde Osman Paşa'nın komutasında bulunan küçük bir askerî kuvvet, bu yeri öyle bir kararlılıkla savundu ki düşmanlarımız bile bizi övdüler.

Fakat yine Plevne canlı bir kanıttır ki hilesiz, yani yöntemsiz ve kuralsız dayanıklılık pratik bir yarar sağlamaz. Muharebede hile, ilmin bazen strateji ve bazen taktik bakımından durum ve yere uygulanması-

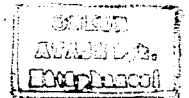
dır. Bu iki ögenin akıllı bir şekilde birleştirilmesi ve uygunluğu sağlan-
madan savaş, mümkün olmayan var sayımlar hesabına girdiğinden, on-
dan sakınmak daha iyidir. Çünkü saldırgan olmayan savunma savaşı
-ister kuvvetlendirilmiş yerlerde ve ister sınır boyunda olsun- baştan ke-
sin olarak başarısızlığa mahkûmdur; ne kadar parlak ve şanlı olursa
olsun her Plevne'nin üzücü yenilgi ile sonuçlanması kaçınılmazdır.

Bu kitabın diğer konularında görüleceği gibi dayanıklılık muharebe-
ye tamamen yetmez. Aksine büyük üst subayların da strateji yönünden
girişim kuvvetine sahip olmaları gereklidir ki Napoleon döneminin sır
ve başarısı da aslında bundan ibaretti. Şu farkla ki zamanımızda bu gi-
rişim kuvveti daha mükemmel bir şekilde düzenlendi. Bunun için, bu gün
konulmuş olan savaş yöntemi kurallarına aykırı hareket eden her komu-
tan bir cinayet işlemiş sayılır. Bir takım kişisel düşünceleri esas kural
kabul edip onları, büyük komutanlıklar tarafından konulan, benzer
durumlarda izlenecek yolu gösteren yöntem ve kuralların yerine uygula-
maya ve yapmaya kimsenin hakkı ve yetkisi yoktur. Tam burada ne
Friedrich ne de Napoleon'un kurallarını izleyen başkomutanın mesleğin-
deki başlıca kusura oldukça yakın bulunuyoruz.

Şimdi bütün bu meslekler, bütün bu hatalar bize nereden geliyor?
Cevap vermekte çok zorluk çekiyorum, çünkü o kadar parlak kahra-
manlıklar göstermiş olan büyüklerimizin tavrı ve hareketlerinde onları
bulamıyorum. Hatta hiç bir yerde de bulamıyorum...

1897 yılındaki son Tesalya Savaşı'mızdaki Yunanlıları çok kolay yen-
mekle bir kere daha gösterdik ki askerimiz düşünilebilecek en seçkin
özelliklere sahiptir. Fakat hiçbir işte kesin bir sonuca, stratejik bir so-
nuca ulaşamadık. Tepeden tepeye yürümekten başka birşey yapmadık...
Diplomasi yoluyla uzlaşma sağlanmasaydı, Atina Akdeniz'in öbür ucunda
bulunmuş olsaydı bile biz, manevra yapmasını hiç düşünmeden ve yenil-
miş düşmana kendini toplamaya, istihkâmlar yaparak merkiini sağlam-
laştırmaya, bize yeni kuvvetlerle karşı koymaya, ve ele geçirilecek kuv-
vetlendirilmiş yeni bir mevki ortaya çıkmasına daima zaman binakarak
oraya kadar ve belki daha ileriye gıderdik. Bundan başka harekâtımız
ne kadar yavaş yapılıyor ve ne kadar zaman kaybediliyordu... Bir şekilde
ki muharebe alanına her zaman çok geç ulaşan birlikler genellikle ma-
nevraya katılamıyorlardı; bundan dolayı tam muharebe olmuyordu.

Örneğin, eğer Çatalca'da zaman iyice hesaplanarak sağ kanat, ka-
deme teşkili ile, düşmanın sol kanadı üzerine hareket ettirilmiş olsaydı
ertesi gün Yunan ordusundan artık eser kalmazdı. Oysa ki muharebeye
devam ederek, muharebenin devamını kolaylaştırarak o müthiş Othris
Dağlarında daha dayanıklı ve daha iyi hazırlanmış bir düşmanla büyük

bir felâkete uğramak mümkündü! Süvari, piyadenin bacakları arasında yürüyordu. Keşifler ve gözetlemeler ve bütün güvenlik hizmetleri hepsi hiç idi. Generallerden biri Hıfzı Paşa, telâşa düşer; çünkü Epir yönündeki oldukça basit haber alma araçları sekiz bin kadar Yunan süvarisini Yanya'ya yönelmiş olarak hareket ettiklerini kendisine haber verir. Oysa en gösterişli, en efsaneli mitolojiler devrinde bile bu Yunanlıların o gibi önemli ve kalabalık süvari birlikleri olmadı.

Bu 1897 Savaşı'nda başarı kazanıldığı sıralarda görünen şey ,ordu nun tamamıyla yayılmış olduğu halde taarruz etmesidir ki bu da askerlik bakımından üzülmeyi gerektirir.

Fakat benim görevim daha ağırdır : Çünkü benim eleştiri girişimin de bulunacağı şey büyük savaştır. Bu büyük savaş bizden epeyce uzak ise de önemini kaybetmemiştir. Aksine o önemin daha büyük olacağı kanısındayım ve umuyorum ki bu savaştan sonuç olarak çıkaracağımız ibret dersleri daha çok mutluluğumuza ve kurtuluşumuza neden olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAÇLAR VE KUVVETLER

Hepimizin bildiği gibi Osmanlı memleketleri geniştir. Savaş araçları ise bu genişlik oranında değildir. Fakat hemen herkes sanıyor ki Türkiye'nin bu güne kadar kullandığı savaş araçları kendi yüzölçümü ile doğru orantıdır. Bu öyle bir yanıltır ki herşeyden önce zihinlerden silinmesi gereklidir. Ta ki geçen muharebede harcanan çalışma ve çabaya ait bir fikir edinmek mümkün olsun; çünkü bir ordunun kuvvet ve gayretinin mekanik kanunlara bağlı olduğu unutulmamalıdır. Bu kanunlar bize diyor ki: Bir kuvvetin püskürme derecesi etkisinin uzunluğuyla şiddetinin çarpımından oluşmaktadır. Bu esas konulduktan sonra ek olarak şunu söyleyelim ki mekanik kuvvetin ortaya çıkması için, muharebenin bütün süresince bir hareket ettiriciye ihtiyacı vardır. Şimdi bizim hareket ettiricimiz ne idi? Onu inceleyelim:

Bu büyük devleti oluşturan çeşitli unsurlar hep Osmanlı adını taşıyor. Fakat gerçekte evlâdını orduya veren yalnız İslâm unsurlarının bir kısmıdır. Bu Türk unsur yüzyıllardan beri onurlu kanını vatana dökme o kadar azalmıştır ki iki geniş savaş alanında -Avrupa ile Asya'da- Ruslara, 110 000 000 nüfustan asker alan düşmanımıza karşı çıktığımızda kuraya bağlı olan askerlerimizi en az birkaç milyon nüfustan alırdık. Hatta yazık ki şimdiye kadar bu vatanın savunmasına katılmayan nüfusuyla beraber İstanbul'da onur ve mantık karşısı bir ayrıcalıktan yararlanıyordu.

Bu orantı pek açık olduğundan açıklamaya ve yorumlamaya gerek yoktur. Bununla beraber kura yöntemine bağlı olmayan halkımızı ve vilâyetlerimizi belirtmezsek, asker veren unsur tarafından gösterilen çabanın ne derece olağanüstü olduğu tamamıyla anlaşılamaz. Asker vermeyen o halk ve yerler şunlardır :

Kuzey Arnavutluk'un büyük kısmı

Sınır Kürtleri

Arap Kabilelerinin birçoğu

Geniş Yemen ülkeleri, Kızıldeniz kıyısı, Ciczaz, vb.

Cebel-i Lübnan Sancağı

Basra Vilâyeti

Trablusgarp Vilâyeti

Girit ve Akdeniz Adaları (Buraların askerî yalnız yerlerinde görev yaparlar.)

Askerî yükümlülükten muaf olan bu ülkelerin yüz ölçümü Fransa, Almanya ve Avusturya'nın üçüne birden eşittir!... Bu geniş Osmanlı ülkeleri İki Akdeniz'in büyük kısmı, Acem Körfezi, Marmara, Balkan Hükümetleri, Karadeniz, Asya'nın bir kısmı, Umman Denizi ve Kızıldeniz ile sınırlıdır; içinde bulunan halkın ancak dörtte biri tarafından savunulmaktadır.

İstilâcıya, birbirini izleyen bir takım engelleyici kuvvetlere karşı koyduğundan dolayı, İki düşman ordu arasında o gibi oranlar içinde dengeyi korumasının mümkün olduğu kabul edilse bile -ki bunun gerçekten uzak olduğu şüphesizdir- diğer bir takım unsurlar var ki bunlar Rus dinamosunun kuvvetini arttırdıkları halde Türk hareket ettiricisinin kuvvetini fazlasıyla azaltmaktaydılar. Gerçekten karşımızda yalnız Çar'ın korkunç ordusu bulunmuyordu; Sırpı, Yunanlı, Karadağlıları da göz önünde bulundurmamak ve Rus saldırgan hareketine önemli bir yedek kuvvet oluşturdıkları kolaylıkla doğrulanacak olan Bulgarlara güvenmemek zorundaydık. İşte bu durumda bulunmamıza rağmen başarılı olmamıza az kalmıştı; Grandük Nikola Plevne'nin o şaşkınlık veren savunucularını yenmek için Romanya askerlerinin yardımına başvurmaya mecbur olmuştu!... İşte bu, yenilgi içinde büyük bir başarıdır

Aslında o kadar kuvvetli olan Rusya, Osmanlılara bağlı bulunan beyliklerden yardım istemekle gerektiğinde hareket ettiricisinin kuvvetini artırabiliyordu. Ülkemiz ise o zamanlarda eski ittifaklardan yoksun bulunuyordu İki bu yoksunluk başarı umudumuzu -eğer bu durumumuza rağmen sonuçta başarı beklemek mantıklı ise- çok fazla azaltıyordu. Bütün bu durumlar; kuvvet ve araçlarımızın iyi kullanılması halinde dünyanın en güzel ordularından birine sahip olacağımızı bize çekinmeden söyletir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAŞKOMUTAN'IN PLÂNI

Savaşa üzücü bir şekilde başlama zorunluluğu ortaya çıkıyor: Çünkü bütün ordu tümen tümen dağıtılmıştır. Muharebeler de büyük strateji birliği olan orduda, kolordu büyük taktik birliğidir. İşte bu kolordu düzeni bizim orduda yoktu. Bu yüzden ordumuz, fırtınalı havalarda hareket edemeyen büyük bir zırhlıya benzeyip torpiller gibi birbiri ardınca sevk ettiği tümenler Rus ordusunun dalgalı denizinde hemen arkasından kapanan bir takım delikler açıp yok oluyordu.

Bazı yazarlar, Rusların Zistovi yoluyla Tırnova'ya hareketlerini önceden keşfetmek ve düşmanı iki kanadından tedirgin edebilecek bir şekilde mevki almak konularını başkomutana yüklüyorlar. Olayların derinden incelenmesi bize gösteriyor ki, bu düşünce hiçbir zaman yaşlı generalin aklından geçmedi. Zaten 15 000 kişi ile Vidin'den gelen Osman Paşa'dan başka Yantra ile Osma'nın batısında hemen hiç asker yoktu.

Oysa başkomutana yüklenen düşünce, yani düşmanın iki kanadını tehdit edebilecek bir şekilde ordunun düzenlenmesi ve bölünmesi, Rus ordusunu Silistre, Rusçuk, Şumnu, Varna dört kalesi içine çekmeye çalışan ve Şumnu'daki kolordudan başka hiçbir yerde toplanmalar yapmayan başkomutanın amaçlarına son derece zıttır. Şumnu hariç her tarafta dağılma, perişanlık vardı. Şumnu ise bir bekleme mevki değildi. Bu sağlamlaştırılmış ordugâh, stratejik bir merkez noktası değildir ve olmazda. Bu gibi noktalardan amaç coğrafi nokta değildir. Bozguna uğramanın gerçek nedeni işte o dağılma ve ayrılmadadır. Bu kuvvetlerin ayrılması, muharebenin sonuna kadar devam etmiştir. Bunun içindir ki kısım kısım, parça parça yenildik.

Zaten her zaman olduğu gibi bu muharebede de o bir türlü vazgeçemediğimiz müfreze hevesine düştük. Buna ilişkin bölümde göreceğimiz gibi özel ve keyfi bir hedefe doğru harekât yapan Şıpkı Ordusu ile seyyar tümenlerini geniş bir cephede gezdiren Hezargrad Ordusu ileriye doğru müfrezeler göndermekten başka bir şey yapamadılar. Hatta Plevne bile bir müfrezeden başka bir şey değildi. Muharebe patladığı sırada Tuna'ya en yakın olan askerimiz, Osman Paşa'nın Vidin'deki küçük kolordusundan ibaretti.

Bu şehir ile Niğbolu arasında birkaç tabur, Niğbolu'yu koruyan bir piyade tugayı, Zıştovi'ye bir tugay ve burası ile Silistre arasındaki değişik noktalara da birkaç tabur göndermiş olan Rusçuk Tümeni idi; fakat bütün bunlar bir karmaşıklık içinde olup aralarında bir bağlantı yoktu. Başkomutanın ordugâhı olan Şumnu'da iki piyade tümeni toplanmış olup bir süvari tümeninin kurulmasına da çalışılmaktaydı. Rusların o çok sayıdaki süvarisine karşılık Rumeli'de hazırlayabildiğimiz tek süvari tümeni buydu.

Şimdi başkomutanın düşündüğü neydi? İzlediği amaç neden oluşmaktaydı?...

Kendisini haklı göstermek için sonradan sunduğu rapor -savunma mektubu- birkaç kelimeyle özetlenebilir. Bakınız ne diyor: "Rus ordularının er geç bir geçiş noktası bulup her engele rağmen geçecekleri kesin olduğundan onların geçişlerine engel olmamak, kendilerini Silistre, Rusçuk, Iumnu, Varna dört kalesi içine geçirmek ve bir kere bu bölgeye girdikten sonra kısım kısım yenmek daha iyidir."

Bu plânın temelinden çürük olduğuna şüphe yoktur; çünkü Rusların o kadar büyük yanlış yapabilecekleri nasıl beklenebilir? Dört kale içine girecek yerde, asıl hedeflerine doğru daha doğal ve kısa olan yolu seçecekleri akla daha yakın değil midir? İkinci derecede önemli olan bir takım hedefler karşısında bitmez tükenmez harekât yapmakla ileriye doğru gidişlerini durduracakları düşünülebilir mi?

Dört kalenin sağlamlaştırılmış ordugâhı tek başına ve özel bir bölge oluşturup düşmanın haberleşme yollarını hemen hiç tehdit etmediği gibi doğru başkente ulaşan büyük strateji yolunun da tamamen dışında bulunuyordu. (Bkz. Kroki- 1)

Eğer bu yol boyunca, aşağıdakiler gibi sağlamlaştırılmış mevkiiler veya durdurma tabyaları olsaydı şüphesiz bunun büyük faydaları görülmürdü: Zıştovi, Trnova, Şıpka, Zağra, Seymenli, Edirne. Paralel yol üzerinde de Niğbolu, Orhaniye, Kamarlı, Vakareli, Tatarpazarcığı, Filibe, Edirne.

Plevne'nin birdenbire meydana gelmesiyle Rusların İstanbul üzerine olan saldırgan hareketlerini bir süre durdurması düşüncemizin doğruluğunu güçlendirir.

Fakat Rus ordusunun Plevne önünde durmaya mecbur olması, o çevrede istihkâmların bulunmasından dolayı değildi; hayır; orada özellikle iki ordu çarpıştığı sırada, değil istihkâm hatta avcı, en ufak bir avcı hendeği bile yoktu. Durdurma tabyaları durumun zorunluluğu ile ve is-

teyerek bir gece içinde yapıldı. İşte Şilder-Şlondner ve Krodner'in çarpışmalarıyla Gurko'nun şiddetli saldırısını hep birden durduran buydu. Bu olay plânsız ve tedbirsiz bir cesaret ve kahramanlık döneminden, yöntem ve kural dönemine geçişi sağladı. Bu yüzden Rusların stratejice yayılmaları engellendi.

Bununla beraber şunu doğrulamaya gerek görüyoruz ki: Rusların bu yayılmalarını engelleyen şey dört kale değildir. Özellikle ki Plevne'nin kendisi de sonradan tecrübe edildiği zaman, ne doğu ne batı ordularımız düşmanın -yukarıda çizdiğimiz iki strateji yolundan- İstanbul üzerine ilerlemesini engelleyemediler.

Başkomutan, dört kale içinde bir Plevne'nin ortaya çıkmasını bekliyor idiyeş bunu çok zaman bekleyecekti. Rusçuk askerinin Zıştovi üzerine olan hareketi başarısızlıkla sonuçlandığı gibi, Rus ordusunun sağ kanadında Plevne olmasaydı bu ordu sıkça yığınak yapıp Şıpka'dan geçerek Edirne'ye ulaşır ve başkomutan da daha uzun zaman düşmanın gelişini boşuna bekler dururdu.

Başkomutanın düşüncelerini savunanlardan bazıları muharebenin başlangıcında gösterilen hareketsizlikte bir neden buluyorlarsa da bunun aslını ve kaynağını göstermiyorlar. Bana gelince bu nedeni hiçbir tarafta bir türlü bulamıyorum. Ve sanırım ki bu konuda yalnız da değilim. En kuvvetli kanıt şudur ki: Abdülkerim Paşa'dan sonra gelenler kendisinden iyi bir şey yapamadılar; bu tamamen doğrudur. Hatta ben daha ileri gideceğim ve diyeceğim ki: İhtiyar başkomutan, Ahmet Eyyüp Paşa yardımcısı olduğu halde sonradan yapılan şeylerden kuşkusuz daha iyi bir şey yapabiliirdi; fakat bu bir kanıt mıdır? Bunu teori olarak ortaya koymak mümkün müdür? Bu, olsa olsa kötülüğün teorisi olarak ortaya konulabilir.

Bazı kimselerin zannettiği gibi, Abdülkerim Paşa dört kale içinde kalmakla bir yan mevzii işgal ettiğini sanıyordu var sayalım. Bu'da büyük bir yanlışır. Çünkü sağlamlaştırılmış bir takım coğrafi noktalar her zaman stratejik bir mevki oluşturmaz. Bir yan mevzinin, kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmesi için üç temel şart gereklidir :

1. Bu noktada birkaç saat içerisinde toplanmak mümkün olmalı.
2. Bu nokta, düşmanın harekât hattından bir, en fazla iki günlük mesafeden uzak bulunmalı.
3. Yığınak yapılan bölgeden düşmanın harekât hattına kadar gelip geçilmesi mümkün olan geniş yollar bulunmalı; tehditten harekete zorlanmadan geçilebilmeli.

Şimdi Şumnu ile Zıştovi -Balkan Hattı- arasında yaklaşık olarak 150 km. kadar bir uzaklık vardır. Bundan başka geliş geçişi sağlayan hiç bir geniş hat yoktur. Düşmanın kanadını veya gerisini tehdit etmeyi düşünmeden önce Rusçuk'a kadar çıkmak gerekirdi. Bu ise yolu daha 100 km. kadar uzatıyordu.

Tehditten harekete geçilmesi fikrine gelince, bu da hızlı bir toplanmanın olanaksızlığından dolayı tamamen geçersiz kalır. Çünkü elde bulunan askerlerin bir çok noktalara dağıtılmış olmasından başka savaş ilânı ile beraber bu müfrezelerin yerleştirildikleri mevzilerden kurtarılması için son derece hızlı ve şiddetle çabalamak gerekirdi. Bir yere yerleştirilmiş olan askerler oradan kaldırılmak istenildiği zaman, dehşete kapılmış olan halkın bağırıp çağurmaları, kulakları tırmalayan gürültüleri göklere çıkarak filân veya falan yerin boşaltılmaması dileğini içeren rica mektupları şeklinde tekrar yere düşerdi. Mutasarrıflar, kaymakamlar ve özellikle telgraf müdürleri bütün bu özel bölgelerin tuhaf taktikçileri idi.

Bu mutasarrıflar, kaymakamlar, müdürler askerî harekât plânlarına karışurlar, İstanbul'a telgraflar yağdırırlar ve gariptir ki çoğunlukla da filân müfrezenin falan yerden ve filân taburun falan yerden kaldırılmasına ilişkin izin elde ederlerdi. Çünkü uzaktan askerî harekâta karışan Yıldız'da onlarla aynı fikirdeydi. Bu durum, birçok yeri ayrıcalıklı yerler haline getiriyordu. Buraları ve ayrıca bir başkomutanın yararlı şekilde yığmak yapabileceği ne varsa hepsini tutuyorlardı.

Şükürler olsun, şimdi serbestçe söyleyebiliriz ki bütün manevralara engel olan hep sarayın o bilgisizce karışmaları olmuştur.

Su açıklamalarla yeterli derecede kesinleşmiştir ki böyle hızlı toplanma olmaksızın, ne derece donatılmış olursa olsun dört kale içindeki istihkâmlar mevkillerin yan mevziini oluşturamazlar.

İleride görüleceği üzere, Çareviç Ordusu'nun, doğu yönünden, istilâ ordusunun harekâtını gizlemek ve kendisinden harikalar beklenen dört kaleyi ayrı tutmak hizmetine verileceğini beklemek daha mantıklı idi. Rusya Veliahtı'nın görevi harekât hattı üzerinde çarpışmaya girişmiş olan diğer orduları korumaktan ibaret olması nedeniyle, Veliaht'ın bu sağlamlaştırılmış mevkillerimizde bize taarruz etmekten çekineceği doğaldı.

Bu bir görev ki pek klâsik olmakla beraber çok fazla esnekti! Lom'dan Yantra'ya kadar bu iki paralel hat arasında Rus ordusu sanki stratejik bir jimnastik yapıyordu... Rolünün gereklerine göre hiç bir şey belli etmeden ilerleyip geriliyordu. Başkomutan unuttuyordu ki görmek için

çoğunlukla savaşmak gereklidir. Savaşmak için ise Rusların, işgal ettikleri güzel yerleri bırakarak bizim iyi sağlamlaştırılmış ordugâhımıza gelip hücum edeceklerini beklemek boş ve çocukça bir düşüncedir.

Büyük Friedrich der ki : “Düşmanı savaşa zorlamalı, düşman tarafından savaşa mecbur olmamalı.” Fakat boş durmakla, amacını belli ettirmekle bunu başaramayacağı açıktır.

Bunda başkomutan önemli bir şeyi göremiyordu : O da, her zaman muharebede düşman ile başbaşa bulunuyormuş gibi düşünmektir. Şimdi görmek ve aksine görülmeye engel olmak için düşmanın büyük kısımlarını arayarak savaşmak gerekirdi. Bu, kesin bir stratejik ihtiyaçtır ki başkomutanın, özellikle savunma ile ilgili olan plânında bu yönü önceden düşünemediği anlaşıyor. Başkomutan Rusları çekip yenmek ve sonra kovalamaktan söz ediyor. Oysa stratejik yönden üstünlüğü kaybettikten sonra saldırıda bulunmak mümkün değildir; çünkü Napoleon demiştir ki : “Gerek çok fazla cesur olmak ve gerek çok fazla tedbirli bulunmak hüneri, başarı kazanmak hüneridir.” Abdülkerim Paşa’nın hazırlıkları ve girişimlerinde ise ancak tedbir rol oynuyordu. Yalnız bu ise kötüdür.

Şimdi bir daha tekrar edebiliriz ki : Rusların bu ünlü dört kalede gelip bize hücum edeceklerini beklemek çocukça bir hareketi...

O halde Abdülkerim Paşa’ya izin verilseydi paşanın asıl yapacağı neydi? Bizce, birinci dönemde yani Tuna’dan geçisten önce Abdülkerim Paşa’nın almış olması gereken tedbirleri, dünyanın stratejik teşekkülleri açıkça gösteriyor. Gelecek bölümde özellikle bundan söz edeceğiz. Fakat şimdiden -düşmanlarımızın gözüyle- haritaya bakarsak görürüz ki memleketimize girmek için gerek Dobruca çevresinde ve gerek Çernevoda ile Rusguk arasındaki yörede olmak üzere Tuna üzerinde seçilecek her nokta, geçeni kesinlikle dört kaleye ulaştırıyordu.

Şimdi bu bölgelerde sahte taarruzlarda bulunmak üzere birçok müfrezeler gönderilse ve ayrılma bile başlıca ordunun, istilâ ordusunun bu tuzağına gidip düşmeyeceği açıktı. Bunu da ispatlayacak şudur ki, Dobruca’ya geçmeye memur edilmiş olan General Zimmerman, Elteraja’nın ötesine bir adım bile atmamıştır.

Başkomutan sanıyordu ki bu yönden gelecek olan Ruslar Varna ile demir yolu hattını hedef kabul edecekler. Başkomutan bunda da, böyle bir hareketin yapılması için sağlamlaştırılmış ordugâhımıza girmek ve Varna’nın hatırı için birçok askerî birliği savaşa hazır duruma getirmek gerektiğini unutuyordu. Ruslar, başlıca hedefleri olmayan Varna’yı ele geçirmekten ne gibi bir fayda sağlayabilirlerdi? Biz de, madem ki mu-

harebeyi her yönüyle birbiri ardından gelen kuşatmalara çevirmeliydik; bundan ne kaybederdik? Biz haritayı incelemekle şuna kanaat etmeliydik ki istilâsı mümkün olan bölge, Rusçuk ile Rahova arasında uzanan taraflardı. Elbette Vidin değil.

Çünkü o durumda Ruslar çok tehlikeli bir yan yürüyüşü yapmalıydılar. Öyle bir hareket ki kendilerini harekât üslerinden çok fazla uzaklaştırır ve düşman ne kadar cesaretsiz ve hazırlıksız olursa olsun bundan yararlanarak ulaşım yolları üzerine yürümekten çekinmezdi.

İşte aynı tehlike ve bundan dolayı aynı düşünce başkomutana şunu göstermeliydi ki : Gerçek geçiş Rahova ile Rusçuk arasında ve fakat aynı nedenlerden dolayı mantığa daha uygun olarak bu son mevki ile Niğbolu arasında meydana gelecektir. Bu şekilde nehrin korunacak büyük hattı yaklaşık olarak 150 km. den ibaret kalırdı.

Bu mesafe ise oldukça fazla olduğu için düşmanın geçişinin önlenemeyeceğini zannettiriyordu. İşte geçişin stratejik meselesi bundan ibaretti.

Ruslar düşman toprağına girdikleri gibi yürürlükte olan savaş kullarına uyarak hemen asıl hedefe doğru harekât yapmaya başladılar. Abdülkerim Paşa ise aksine ancak ikinci derecedeki hedefleri göz önüne alıp onlara sarılmıştı. Manevra düşüncesi, hazırlıklarında tamamen yoktu. Akli sadece taktik düşüncesiyle uyuşup kalmış, daha tuhafı şu ki düşmanın da manevra yapacağı fikrini kabul etmek istememişti. Düşmanı kendi düşündüğünden başka türlü düşünemez sayıyordu. Hayali, karmakarışık bir stratejinin verdiği düşüncelere uyarak kuvvetlerini dağıtmakla, her yere asker koymakla düşmanını korkutacağına inanmakta ısrar ediyordu.

Boş dayanaklar, kötü zanlar, suç sayılabilecek düşünceler, büyük bilgisizlik!

Abdülkerim Paşa'nın dört kaleyi savunma merkezi kabul etmesine başka bir neden de mühimmat üssü endişesi olsa gerektir. Bu mühimmat üssünün başkentten deniz yoluyla bir günlük uzaklıkta bulunan Varna Limanı olması zorunluydu. Fakat hiçbir zaman bu özellik, Zığstovi'de toplanırken Şumnu'da kapanmak düşüncesine bir büyüklük veremez.

Yukarıda sunduğumuz gibi Rusların dört kaleye ulaştıran bir geçiti seçecekleri düşüncesi akla gelmemiştir. İşte bunu düşünmemeye, askeri dehadan ve girişim kuvvetinden tamamen yoksunluk derler.

Manevra düşüncesine karşı başkomutanın ileri sürdüğü son itiraz erzak meselesiydi. Eğer uzun yürüyüşler, birçok konaklar, kısacası büyük

çapta bir saldırgan hareket olasılığı olsaydı, mühimmat hazırlama ve sevki hakkındaki araçlarımızın üzücü durumunu göz önüne almakta başkomutan hak kazanırdı. Şu kadar ki Moskova'ya gitmek ümidini beslemiyorduk. Yapılacak en uzun yürüyüş en fazla 150 km. den oluşuyordu. Bir de savaş başlangıcında bulunulan yerce erzak ve mühimmat sağlanması her zaman kolaydır. Özellikle, bu manevra yürüyüşü (marche manoeuvre), gerek iyi gerek kötü, çok az bir zaman sürecekti.

Şoselerin, arabaların, demir yollarının tamamen olmadığı ve her top güllesinin şimdiki bütün bir cephane sandığı kadar ağır olduğu zamanlarda atalarımız Viyana'yı kuşatmak üzere İstanbul'dan savaşa çıktıklarında, ta İran sınırlarında Çaldıran Muharebe Meydanı'na gittiklerinde acaba ne şekilde hazırlık yapıyorlardı?

İşte plânı gördük : Şimdi bir de başkomutanın askeri bu büyük savaşa nasıl hazırladığını inceleyelim :

Savaş ilânı Nisan'ın 10'unda yapıldı. Fakat çarpışmaya ancak haziranın sonunda başlandı. Savaş ilânıyla başlaması arasında üç aya yakın bir zaman geçti ki doğal olarak savaşçı olan bir askeri hazırlamak için bu zaman gereğinden fazlaydı. O sırada çok çalışmak şartıyla kadrolar düzenlenebilirdi. En fazla gerekli olan da buydu. Ve yapılması da kesinlikle mümkündü.

Rusların Tuna'ya inmek için bu kadar zaman harcayacaklarını başkomutan umabilir miydi? Şüphesiz ki evet! Suların taşması nedeniyle yolların su altında bulunduğu yağmurlu bir mevsimde Rus ordularının yaklaşma yürüyüşlerini yaparak Romanya'da toplanıncaya kadar birçok zorlukla karşılaşacakları belliydi. Özellikle Rus demir yolları Romanya'nıkinden geniş olduğundan trenle gelen askerin aktarma yapılması gerekirdi. 500.000 kişilik bir ordu için bu durumun çok önemli gecikmelere neden olacağı doğaldı.

Bütün bu durumlardan önceden haberdar olarak çarpışmayı karşılamaya faaliyetle hazırlanmak kolaydı. O kadar değerli olan bu birçok hafta içerisinde Şumnu'da ne ile uğraşıyordu?

Abdülkerim Paşa ile yardımcısı Mareşal Ahmet Eyyüp Paşa iki mükemmel piyade tümeni ile altı alaydan ve birçok Çarkez süvarisinden oluşan süvari tümenine eğitim yaptırıyorlardı.

Tamamen olmayan bir şey de ordunun Genelkurmay teşkilâtı idi. Savaş ilânı dakikasıandan beri Genelkurmay için aşağıdaki hizmetlerin acil olarak yapılması gerekiyordu :

1. İstihbarat hizmetleri.
2. Menzil hatları hizmetleri.
3. Osmanlı ordusunun raporlarının ve savaş düzeninin kayıt ve tescili hizmetleri.
4. Rus ordusunun savaş düzeninin kayıt ve tescili hizmetleri.
5. Romanya ordusunun savaş düzeninin kayıt ve tescili hizmetleri.
6. Ulaşımlar ve artçı hizmetleri.

Bundan başka başkomutan bu uzun işsizlik döneminde orduya sonradan katılan birçok subayı sabahdan akşama kadar savaş tatbikatıyla uğraştırmalıydı. Savaş tatbikatı, bir ordunun taarruz eğitimini sağlamak demektir. Birkaç hafta içerisinde herkesin böyle bir alışkanlık edinebileceği kesindi. Oysa bir gün, yalnız bir gün, Şumnu'da bize, süvariye, bir keşif yaptırdılar :

Ordugâhtan bir 10 km. kadar uzaklaştığımızı hatırlıyorum.

Keşif hizmeti, genç subayların stratejik eğitimleridir. Bu ise hiç önemsenmemiştir.

Bunun üzerine ne düşmanla temas etmeyi ve ne de o teması korumayı, ne gizlenmeyi, ve ne de düşmandan -neye ait olursa olsun- bir haber almayı biliyorduk!...

Bununla beraber bu zaman, gerçek Şumnu tümenleri için ve gerek ülkenin diğer taraflarındaki askerî birlikler için bir hazırlık dönemi oluyordu. Herkes iş başındadır. Her yerde faaliyet görünüyor. Fakat asıl gerekli olanlardan ne işler görülmüyordu?...

Hiç veya hemen hiç.

Niçin?

Şunun için ki : Rus ordusunun verdiği fırsatlardan yararlanmak için ne yapılması gerektiği bilinmiyordu. Bu fırsatlar ise çok değerliydi.

Her zaman bir savaşın başlangıcında acemi asker ve özellikle tecrübesiz süvariler bulunur; keşif hizmetlerini yeterli derecede bilmeyen acemi subaylar hesabın dışındadır. Benzer durumlarda eğer düşman savaş ilân günüyle çarpışmaya başlama zamanı arasında bir iki ay kadar aralık verirse birçok eksikler giderilebilir; bu zaman içerisinde diğer zamanlardan elbette çok daha fazla çalışılacak.

Şumnu'da bizim manevra diye adlandırdığımız şey zaten herkesin yeter derecede bildiği ilkel bir takım eğitimler yapılmasından oluşuyordu.

Oysa asıl bilinmeyen şeyler hakkında eğitim ve öğretim yapılması gerekirdi. Yazık ki hiç kimse bu endişede değildi. Aksine herkes kendini eksiksiz sanarak kesinlikle bilmediği şeyleri öğrenmek ihtiyacını hissetmiyordu... Komutanlarımız da kendilerinde bulunmayan meziyetleri doğal olarak bize vermek gerektiğini duymuyorlardı! Ne gibi faziletlerle nitelenmiş olmak gerekliyse onları taşır sayılmak için sırtına şeritler ve özellikle paşa unvanı yeterli sanılıyordu.

Orada bulunan subaylardan çok azı bulunduğu nütbeye gerçek şekilde ulaşmıştı. Çoğunluk kayıranlardan, ayrıcalıklılardan oluşmuştu. Yeterlilik ile kâdemin yerini ayrıcalık ve dikbaşlılık tutuyordu.

Her adımda, her tarafta alayların, tugayların, tümenlerin başında öyle üst subaylara rastlanıyordu ki kimi meclislerde, kimi devlet fabrikalarında, bir takım da dostlarının dostları olması yakınlığıyla o dereceye yükselmişlerdi!

Fakat acaba öğrenim görmüş hiçbir subay yok muydu?

Ne demek! Birçokları vardı!... Kozmoğrafyayı, kimyayı, fizik bilimini, uzay ve yer çekimini, kadastroyu, integrat hesap ve diferansiyel hesabı bilen subaylar vardı! Fakat yazık ki bir büyük karakol koymaya veya bir kol yürütmeye gerek görüldüğü zaman çok fazla güçlülere uğruyorlardı.

Stratejiye ait kitaplar, büyük muharebeler tarihine ait eserler dilimizde hemen yok denecek derecede olduğundan teorik olarak çok aşağı bir düzeyde bulunuyordu; tatbikatdan da hiç bir şey bilinmiyordu; çünkü Sultan Abdülaziz döneminde ancak bir manevra yapıldığı hatırlanıyor. Bu da bir gün devam etmişti!..

Atalarımız muharebe ile her zaman uğraşmaları nedeniyle bazı stratejik kuralları biliyorlardı. Onlar her zaman at sırtındaydılar. Osmanlılar o zaman silâhlı bir millettir. Herkes eğitim görürdü. En küçük subayın, en ufak memurun birçok atı vardı. Ülkede de at çoktu. Bütün sıkıntılarımızın, bütün felâketlerimizin çıkış noktası olan bilgisizlik, -şimdi artık yok olmuş olan- o güzel olan cins Arap atını yok etmeye henüz zaman bulamamıştı.

Subaylar Haliç Köprüsü'nden dairelere gitmek için kışlık kaputları üzerine bir de muşamba giymezler ve başlarına da atkı sarmazlardı!

Başkent halkı, kendilerini askerlik hizmetinden muaf tutan o inanılmaz ayrıcalığı bu gün yaptıkları gibi kötüye kullanmazlardı!

Cirit ve ok oyunları, gerek yaya ve gerek ata binmiş olarak çarpışmak; tek kişi olarak akın, toplu olarak akın gibi çeşitli sporlarla beden ve morallerini iyi koruyarak, kan dolaşımı yolunda olan her insan gibi doğru düşünür ve iyi şekilde iş yaparlardı.

Başkentin bu çalışmaları, İstanbulluların bu zindeliği, geçmişin bu sporları bu gün Avrupa'nın büyük milletlerince kuvvet ve gayretin belirtisi sayılan bu tür sporlara karşılık olmadığından birçok saatler yaya veya at sırtında koşacak güçlü kuvvetli subaylarımız çok azdı.

Süratli! Dört nala yürümek mümkün müydü? Süvarilerin, akıncıların at koşturmalarından ne kadar uzaktık yarabbi!

Süratli! Dört nala yürümek mi? Ne kadar uzak! Atına binmiş olarak hızlı giden bir efendi görülse hemen alay edilirdi.

O zamanın çok büyük ve çok zengin bir paşasından alıp bu gün sakladığım bir mektupta :

"Yüksek makamlarca kötü etkiye neden olduğundan söz ederek" atımı çok koşturmamam gerektiği uyarısında bulunuyordu.

Başkomutan Abdülkerim Paşa kendi ihmalciliği ve hareketsizliğine tek geçerli neden olarak, bütün bu durumların koyduğu engelleri gösterebilirdi ki gerçekten bu durumların bir başkomutanı saldırgan hareket yapmaya cesaret ettirecek nitelikte olmadıklarını açıkça söylerim. Her halde savaş ilânı gününden düşmanın toprağımıza girdiği güne kadar geçen zaman içerisinde komutanlarını üzerine aldığı subaylarla erata ihtiyaç duydukları istek ve gayreti verebilmeliydi. Seksen gün içerisinde neler yapılmalıdı!...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÖNEMLERİN BÖLÜNMESİ

VE

HAREKÂTA BAŞLAMA

Bu savaş başlıca üç dönemi kapsıyor :

1. Savaş ilânından Tuna'nın geçilmesine kadar;
2. Tuna'nın geçilmesinden Plevne'nin düşmesine kadar;
3. Plevne'nin düşmesinden ateşkese kadar.

Birinci dönemi ve o süre içerisinde yapılan işleri görmüştük. Fakat ikinci döneme geçmeden ihtiyar Başkomutan Abdülkerim Paşa ile beraber bir süre daha Şumnu'da kalmamız gerekir.

Demıştik ki, Şumnu'da iki piyade ve bir süvari tümeni vardı. Çarpışmanın başlangıcında Şumnu bir umut yıldızıydı ki bütün emeller onun etrafında dönüyordu. En seçkin askerimiz oradaydı. Fakat ne üzücü görüntü! Bazı eski asma saatlerdeki o kurşundan yapılmış gidip gelen asker şekilleri gibi başkomutanın çadırı etrafında durmadan dönüp dolamak gerekiyordu. Yeni, güzel bir çift çizmeyi hemen giyip kullanmaktan sakınan bazı kimseler gibi başkomutan da askeri çıkarmaktan çekiniyordu.

Daha kuşatma meydana gelmeden bir kuşatılma duygusu vardı!...

Bize öyle geliyordu ki bu büyük kuş kafesinden bizi dışarı çıkarmayacaklar; düşmanın Zıştovi'den geçişi haberi üzerine İstanbul hareket emrini vermemiş olsaydı orada daha uzun bir zaman kalacaktık. Manevra düşüncesi akıllara gelmeyecekti!

Hem de iyice dikkat edelim : İhtiyar başkomutanın bu konudaki düşünceleri uygun görülse bile şunu söylemek gerekir ki, çevresi çok büyük olmakla beraber ancak bir istihkâmlar hattı ile korunmuş olan bu Şumnu istihkâmlarını yalnız iki tümen hiç bir zaman savunamayacaktı. Şumnu' da dayanmanın mümkün olduğu kabul edilse bile her durumda sonuç olarak kuşatılmak ve bundan dolayı tek hareket ordumuzun ayrı tutulması kesindi!

Başkomutan, Şumnu tümenlerinden başkaca birkaç taburu Rusçuk'a, birkaçını Niğbolu'ya, Silistre'ye, bazısını da Tutrakan'a, Varna'ya kısaca Rusların geleceğini zannettiği ve fakat gerçekte hiç bir zaman gelmeyecekleri çeşitli noktalara yerleştirmişti. Aynı zamanda bütün noktalar-da zayıf olmak için kuvvetlerini istediği gibi parçalamıştı!...

Oysa bütün bu kuvvetler ileride göstereceğimiz stratejik noktalarda toplanmış olsaydı ilerlemek isteyecek olan birinci düşman kollarını döne döne nehre yuvarlamak kolay olurdu.

İşte biz bu gibi muharebelere hazırlanmalıydık. Fakat izlenen yöntem Rahova'ya, Niğbolu'ya, Zıştovi'ye ve Tuna boyunca daha bir takım noktalara müfrezeler dağıtmaktan ibaret kaldı. Karargâhta geçerli olan kötü kurallarla düşmanın ciddi bir şekilde giriştiği geçiş hareketini durdurmayı başarabileceği kuvvetle umuluyordu.

Düşmana engel olmak için değil; düşmanı görmek, her hareketini haber vermek amacıyla şuraya buraya asker konulmalıydı. Geçiş girişimi haber alındığı zaman da hemen acele etmek gerekli değildi. Hatta bir miktar düşman askerinin geçişine bile izin verilmeliydi. Şu an şartıyla ki hızlı ve kısa bir yürüyüşle geçiş yerinin etrafına hemen büyük kuvvetler sevk edebilmeli. Genel haritaya bir göz atılırsa görülür ki bunun yapılması çok kolaydı.

Örneğin Biyela gibi bazı yan mevzili seçip orada beklemek gerekliydi; fakat düşmanı uyarmamak için mümkün olduğu kadar saklanmak ve düşmanın gerçek amacı anlaşılıp ta toplanma emri verildiği zaman her taraftan o noktaya merkezî bir taarruz şeklinde acele etmek şarttı.

Şimdi bu yolda hareket edebilmek için bundan sonraki ve birbirine yakın olan bir takım bekleme mevkillerinde bulunmalıydık. Bu mevkiller, ne nehir hattı ve ne de istihkâmlar bölgesi olabilirdi : Bunların, ara yerde bir takım stratejik noktalar olması gerekliydi. Bu düzenlemeler karşısında Rusların bir takım engelleyici önlemlere başvuracaklarından korkulduğu zamanda dahi Rusçuk askeri birliği stratejik öncü olmak üzere bütün savaş ordusu Hezargrad'da bulundurulmalıydı. Bu öncü kuvvet, geçişin öncülerini engelleyecekleri sırada, ordu bir gün sonra ara mevkillerden ulaşacaktı ki bu sürenin tamamen yeterli olduğu kesin olarak hesaplanmıştır.

Bunu yapacak yerde askerle oynuyorduk. Başkent, sevkedilebilecek her şeyi sevk etmek için terler dökerken başkomutan Doğu Ordusu'ndan hareketsiz bırakabileceği her şeyi erteleyip duruyordu.

Batıda Osman Paşa'nın küçük kolordusundan başka asker yok gibiydi. Bu askerî birlikte Sırbistan'daki başarılarından sonra Vidin'e gelip orasını kışlak yapmıştı.

Rusların harekât hattını tehdit eden ve elverişsiz şartlar altında kendilerini savaşa zorlayan bu Vidin'den Plevne üzerine yürüyüşü düşünülmüş olan, ister başkentteki askerî meclis, ister başkomutan ve ister Osman Paşa'nın kendisi olsun, -bu konudaki söylentiler çeşitlidir- şu kesin bir gerçektir ki bütün Rumeli Seferi'nin tek stratejik hareketi, tek isabetli işi bu idi.

Günceye yani Balkan bölgesiyle Balkanların beri tarafında büyük gayretle bir takım askerî birlikler hazırlanmaktaydı ki bunlar, Karadağ sınırından gelen askerle birleşerek Süleyman Paşa'nın komutası altında olmak üzere bir ordu oluşturunca.

Rusların geçişinden önce alınan önlemler -eğer bu işlere önlem adını vermek uygunsa- işte bunlardan oluşuyordu.

Tuna ara yerde perde gibi engel olup öbür tarafta, Romanya'da meydana gelen durumları görmemize engel oluyordu. Ruslara gelince onlar, nehirde sandalla gidip gelen Bulgarlar aracılığıyla durumumuzdan duzenli olarak haberdar oluyorlardı. Bu şekilde başkomutanın kendi kartal yuvasından dışarı çıkmaya niyeti olmadığını iyice öğrenmişler ve Balkanlar'dan geçerek Aşağı Rumeli'yi korku ve dehşet içinde bırakmak üzere General Gurko'yu Balkanlara doğru göndermeye büyük gayretle hazırlıyorlardı.

Osmanlı kurmayı düşmanın durumunu öğrenmek için hiç bir istihbarat aracına başvurmak girişiminde bulunmazdı. Oysa düşman saati saatine, günü gününe bizden bilgi alıyordu. Bununla birlikte Tuna'nın şiddetli akıntısını kesmek için -eğer akıllara gelmiş olsaydı- bizim tarafımızda bilgi elde etmek konusunda Bulgar sandalından çok daha iyi filomuz bulunuyordu ki onunla değil yalnız keşifler yapılması hatta zırhlılarımız aracılığıyla karşı yakaya subaylar göndermek, hatta Bulgar sandallarını bile yanaştırmamak mümkündü. Fakat biz bu çok iyi araçtan umulan faydalardan hiç birini elde etmedik. Hem de bu zırhlı monitörleri birkaç, cesur Rus subayı kötü Bulgar sandallarına binerek gelip havaya uçurdular!...

Bu nehir zırhlıları üç türlü hizmete ayrılabilir :

1. Rusların geçişinden önce olmak üzere yukarıda anlattığımız hizmetler;
2. Düşmanın geçişi sırasında engel olmak için;

3. Geçişten sonra onları Tuna'nın yukarısında güvenli bir yere toplayıp örneğin ikinci Plevne Muharebesi'nin neden olduğu dehşet ve telaş sırasında Rus köprüsü üzerine sevk etmek.

Bunlar hep kaçırılmış fırsatlardır; çok büyük fırsatlar oldukları söylenebilir sanırım. Demek ki gözlerimiz bağlı, kulaklarımız tıkalı olduğu halde ihtiyar başkomutana çok güvenerek öncelikli tedbirlerimizi alıyorduk. O başkomutan ki gayet saygıya lâyık olmakla beraber, çok ilerlemiş olan yaşı nedeniyle zamanımızda başkomutanlarda bulunması istenilen çalışmadan yoksundu. Rusların Romanya'da yığınaklanması bizim hiç haberimiz olmaksızın yapılageliyordu. Hatta Avrupa gazetelerinde olayları izlemek zahmetine bile katlanmıyorduk. Bununla beraber bu konuda istihbarat, bana göre savaş sanatının kesin olarak bildirdiği ve belirlediği hareketi asla değiştiremezdi.

Temmuzun ikinci yarısındaydı ki düşmanın yaklaştığını hissetmeye başladık. Fakat hareket cephesini ve hangi noktada toplandığını hiç bilmiyorduk.

Bir gün -yanılmıyorsam 25 Haziranda idi- kızıta etmekte olduğu tümenine katılmak için Varna'ya denmekte olan Mısırlı Prens Hüsnü'yü -ki başkomutan ziyaret için geçici olarak Şumnu'ya gelmişti- süvari bölüğümle uğurlamaktan geliyordum. Süvari tümenimizin komutanı olan Fuat Paşa Kaspichen (Kaspitchen) İstasyonu'nda prens ile vedalaşarak oradan dönerken beni arabasına aldı ve derhal kulağıma eğilerek şu sözü söyledi: "Ruslar Dobruca'ya girdi!" İtiraf edeyim ki o zamanki yaşım nedeniyle bu birkaç kelime beni çok fazla etkiledi; başımdan ayağıma doğru soğuk bir şey indiğini hissettim! Öyle sandım ki düşman sağlamlaştırılmış ordumuzun önüne gelmiş, biz de oradan çıkamıyormuşuz. Tecrübesizliğim nedeniyle düşmanın o yönden ilerlemeyeceğini o zaman iyi değerlendiremiyordum. Şunu da hatırlıyorum ki o akşam başkomutanın önünde geçit töreni yaparken her tarafta sevinen yüzler gördüm. Galiba bu haber, Rusların o beklenen son hatayı işlediklerine ve Dobruca'dan gelip ahmakça o müthiş dört kaleye hücum edeceklerine delil kabul ediliyordu.

Yazık ki bu kuruntu uzun süre devam etmedi. 27 Haziran'da Rus öncüsü Zığtovi'den Tuna'yı geçti; bu haber, yürümek için hiç bir istek uyandırmadan ve kurmayların da bir türlü girişimler ve hazırlıklarda bulunmalarını gerektirmeden ve sonuçlandırmadan orduda yayıldı. Küçük-leh hüzümlü bakışıyordu; adeta ağlamak isteği vardı; çaresiz susuluyordu... Düşmana pahalıya mal olması gereken bu askerî hareket nasıl oldu

da öyle kolayca yapıldı; özellikle o tarafa doğru şiddetli bir dönüş taarruzu yapılmasıyla bu hatanın tamirine niçin girilmiyordu; işte bunu hiç kimse anlayamıyordu.

Denilebilir ki muharebelerde düşmanınız, Bonaparte gibi her işi başaran bir komutan olmamak şartıyla, her ne zaman düşman büyük bir nehirden geçip o nehri arkasında bırakarak gelip size hücum etmek isterse bu durumu çok uygun bir fırsat saymalı. Şu şartla ki geçiş noktasını belirleyerek harekâtınıza elverişli olan bölgeye düşmandan önce ulaşmalı, köprübaşları meydana getirmesine zaman bırakmadan ve taktik yapılması sırasında siz toplanmış bütün kuvvetinizle hücum edebilmelisiniz.

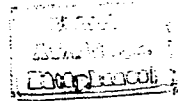
Yazık ki 2 Haziran 1877'de durum böyle değildi. Bu tarihte Ruslar Zıstovi ile civarında gayet kötü komuta edilmekte olan çok az asker bulularak geçişlerini mümkün olduğu kadar ucuz; rahat ve kolaylıkla yaptılar. 26 Haziran'da Zıstovi'de General Ahmet Paşa'nın komutası altında olmak üzere tam bir piyade tugayıyla (altı taburdan oluşan İzmit Tugayı) bir sahra bataryası vardı. Bu askeri kuvvetten bir bölükle bir pare top Zıstovi'de bırakılıp geri kalan beş bölükle beş top oradan 3 km. kadar uzak Değirmendere adlı yere nakledilmişti.

Belki bir taburdan meydana gelmiş olan birinci Rus kademesi, Tuna kıyısından yaklaşık olarak 2,5 km. kadar bir uzaklıkta konmuş olan Ahmet Paşa Tugayı'nın büyük kısmı hizasına, geceleyin -bu gece çok karanlık bir geceydi- sağ kıyıya çıktı.

27 Haziran sabahında tugayın su almaya giden askerleri tüfek ateşiyle karşılaşınca çok şaşırdılar ve hemen geri çekilerek gelip bu durumu tugaya haber verdiler. Ahmet Paşa toplar da dahil olduğu halde beraberrinde ne varsa hepsini göndereceğine o yöne doğru yalnız iki tabur sevk etmekle yetinir... Bu gibi durumlarda ihtiyat teşkiline kesinlikle gerek yoktur.

Gecenin bir kısmını kendilerini kuvvetlendirmekle geçirmiş olan Ruslar, iki tabur kolu ile yürümekte olan bu taburları ateşleriyle bozguna uğrattılar. Bunun neden olduğu korku ve telâş biraz sonra orada bulunan diğer taburlarla Zıstovi'deki tabura geçti. Özellikle ki birinci Rus kademesini oluşturan Dragomirof tümeninin büyük kısmı hemen takib ettiği için bu telâş da o oranda şiddetli oldu.

İlk tüfek sesleri sağ kıyıda ilk çarpışmayı bildirdikleri zaman pek çok olan Rus bataryaları birinci geçiş hareketini yapmakta olan piyade lerine yardım için karşıki kıyıdan ateşe başladılar.

İşte birinci Rus kademesi ve sonra ikinci arazi bölgesini kendilerine elverişli şekillerinden ustaca yararlanarak, Türk askerinin karşı hücum ve taruzlarına rağmen onları bu şekilde mevkidenden mevkiye attılar. Çünkü kendileri sürekli olarak yardım alıyorlardı. Bu şekilde Fakirdere'nin yu-karısına doğru ilerleyerek Osmanlıların oluşturdukları yarım daireyi sonunda tamamıyla kırdılar.

Sağdaki asker Rusçuk'a kaçtı; sol tarafta kalanlarda ilk önce Zig-tevi'de kapanarak şiddetli ve fakat zayıf bir karşı koymaya giriştiler, sonunda bir çevirme hareketiyle tehdit edildiklerinden koruyucu kuvve-tin kalmasıyla Biyela'ya çekildiler.

Denilebilir ki geçiş, en az bir çalışma ve kayıpla yapıldı ki Ruslar bunu bekleyemez ve hatta hayal bile edemezlerdi. Başkomutan Zemniçe'nin karşısında yerleştirilmiş olan askerî kuvvet komutanına 24 Haziran'da gönderdiği bir telgraftaki emrinde şöyle diyordu : "Rusların karşınızda toplanmakta olduklarını haber aldım. Zıştovi'ye geçmeye çalışacakları kesindir, her fedakârlığa katlanarak bu geçişe engel olunuz!"

Demek ki kendisi Rusların oradan geçeceklerini biliyordu. O halde Şumnu'da ne yapıyordu?...

Daha sefer öncesinden itibaren komutanlarla emri altındakiler arasında anlaşmanın olmadığını görüyoruz. Komutanların en güçlülerine bile itaatsizlik oluyor da kendileri bu durumu engellemekten aciz bulunuyor. Başkomutanın kararlarının yıldırım gibi havaları yarması, şimşek gibi hızlı olması gerekirken topallaya topallaya, manda arabası gidişiyle yol alıyordu. Sonra da birisi beyaz derse diğeri kırmızı diyordu. Hiç bir şey bu karmakarışıklık kadar Rus çıkarlarına yarayamazdı.

Ta 30 Hazirandan itibaren toprağımız da 30.000'den fazla Rus olup birinci hat askerinin düşman üzerine yürümesi oldukça zor olmaya baş-ladı. Fakat ayın 29'unda özellikle 28'inde bu miktarın ancak yarısı yani küçücük bir tümen ya var ya yoktur; öyle bir askerî birlik ki yabancı bir ülkede olmakla beraber karmakarışık bir durumda idi ve yolunda da kocaman bir nehrin varlığını hissediyordu!...

Şimdi Rusçuk ile Zıştovi arasında 50 km. kadar engebesiz bir uzaklık vardır. Geçiş, ayın 26 ncı ve 27 nci günleri arasındaki gecede başladığın-dan Zıştovi Belediye Başkanı'yla komutan'ının durumu haber vermesi üzerine, 27 nci günün sabahında bir şair olan Eşref Paşa Rusçuk'da kapa-tılmış olan kuvvetli tümen ve birçok batarya ile bir de Zıştovi'de dalgınlığa getirilerek basılmış olan tugayın geri kalanlarını yanına alarak hemen yola çıksaydı zamanında ulaşarak 28'den 29'a kadar öyle bir muharebeye girişebilirdi ki, iki tarafın kuvvetleri ve ıssal etikleri mevkiiler dikkate alındığı zaman düşmanını döne döne nehre yuvarlaması büyük ihtimaldi.

Hatta başarısızlık durumunda bile kendisi için zamanında çekilip-eğer zihnini uğraştıran şey bu idiyse -sağlamlaştırılmış mevkiye kapanma çaresi her zaman vardı. Bu tümene Zığtovi üzerine yürümek emrini niçin vermediği sonradan başkomutana sorulduğunda, o tarafta yapılan harekâtın bir gösteriştten ibaret olabileceğini ve geçiş için seçilen noktanın Rusçuk veya civarının olmasından korkmak gerektiğini itiraz makamında söylemişti!...

Böyle bir cevap karşısında her türlü tartışma boştur. Çünkü askerlikçe bir an böyle bir tedbir düşünmenin ve birçok bataryalarla donatılmış kuvvetlendirilmiş bir mevkiin topları altında büyük bir nehirden geçiş girişiminde bulunmuş bir ordu hayal etmenin mümkün olduğu kabul olunamaz. [7]

Merhum başkomutana karşı duyduğumuz saygı daha ağır bir hüküm vermemize engeldir. Fakat okuyucu haritaya göz atarak bu olayın önemini bizzat kendisi anlayabilir. Bir olay ki başkomutana geçmişteki hatalarını mümkün olduğu kadar tamir etme fırsatını vermek gibi acı bir özellikle gösteriyordu.

[7] Başkomutanın bu düşüncüyü De Moltke'nin eserlerinden okuduğu için söylediği iddia olunmuştur. Fakat De Moltke bunu öyle bir zamanda yazıyordu ki iyi bir kuşatma topu olan Krup'u henüz bize tanıtmamıştı. Zaten o büyük Mareşal hatasız değildi. Yanılmayan bir şey varsa da o da mantıktır. Ancak ona yaklaşmaya çalışmak. Tıp bilminde olduğu gibi askerî bilimlerde dahi iki ayrı olayda aynı reçete uygulanması mümkün değildir.

BESİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM, GEÇİŞTEN SONRA, AHMET EYÜP PAŞA'NIN SALDIRMA HAREKETİ, GÜLÇEŞME OLAYI, ÇEKİLME, DAĞILMA, BAŞKOMUTAN'IN GÖREVDEN ALINIŞI

Öteden beri üzerine bir durgunluk gökmüş olan ordugâhta 3 Temmuz'da alışılmamış bir hareketlilik görülmüyordu. Herkesin çok çalışmasına bakılınca durumda bir değişiklik meydana gelmiş olduğu anlaşıyordu. Bu değişikliğin sebebi, başkomutanın kınıldayarak Ruslara karşı yürümesini bildirir aldığı emirdi. Her nasılsa İstanbul'un girişimiyle o gün başkomutanın kendisinin yüzünde bile çalışma belirtileri görünüyordu. Hatta denilebilir ki başkomutan stratejiye ait bir adım bile attı... Çünkü kırmızı deriden, ihtişamlı koltuklu sandalye Mareşalin çadırı önünde kuruldu. Başkomutan, çadırından dışarı çıksın! Önemli olay... Fakat şu kesin ki - bizi, sandalye balığı gibi güzelce istif ettikleri kutulardan çıkarmak gerektiğinden dolayı sıkıntı çeken - yaşlı ve hastalık sahibi kadar koltuklu sandalye de yer değiştirdiğinden dolayı usanmış bir tavır taşıyordu.

Bu günün akşamında bizim süvari tümenine açık ordugâhı terk etmek emri geldi. O gece hiç kimse uyumadı. Ordugâhımız büyük bir bayram manzarası gösteriyordu.

Kalk borusu, kaltak (ata eyer takma) borusu ancak kurala uyularak çalındı. Yürümeye olan isteğimiz o kadar şiddetliydi ki hazır olmamız için emir vermeye gerek yoktu. Hatta İstanbul, o kadar gecikmiş olan ve o kadar istenilen bu kararı almakta başkomutanı zorlamamış olsaydı, adeta ümitsizlikten mahvolacaktık!

Hezargrad - Ruscuk büyük yolunda ilerlemeye başlamadan önce o mükemmel süvari tümenimiz Başkomutan Abdülkerim Paşa'nın önünde bir geçit töreni yaptı. Benim bölüğüm öncü başını oluşturunuyordu. Başkomutanın gidişimizden dolayı camının çok sıkıldığını gösteren durum ve tavrını hâlâ hatırlıyorum. Bu da doğaldır. Çünkü üstündeki bir komutan hareketi pek sevemez!

Seksenlik bir komutanın kafasında zamanla kökleşmiş olan inançları, yöntem ve kuralları oradan koparmak güçtür; ve bu güçlük rütbe ve iktidarla orantılı olarak artar.

Acaba genç generallere, görevlerini iyi yapabilen komutanlara ve başkomutanlara sahip olmanın sırrı nedir? [8] Generaller, rütbelerini elde edinceye kadar uzun zaman bekleyipte hırçınlaşmasalar ve çabuk güceneseler hem yaşça istenilen derecede olurlar, hem de gerekli üstün nitelikleri taşırlar. "Genç albaylar, genç generaller..." şarttır. Hatta sorumluluğuna bir askerî birliğin komutanlığı verilecek birinin seçilmesi gerektiğinde bir takım kronik hastalıklara, romatizmaya, parmaklarda olan ağrılı hastalığa, fıtığa ve diğerlerine tutulmuş, sağlığı bozuk ve kötürum subayların atanmasından sakınmalı.

Friedrich veya Napoleon bile olsa bir general eğer sağlığı yerinde değilse, beden eğitimi ve spordan yoksunsa, kuvvetli bir göze, çok iyi bir mideye, iyi bir uykuya sahip değilse, hastalığı nedeniyle görevi başında aklı işinde olacağına hastalığında olursa, işlerinde her zaman beceriksizlik, zayıflık, tembellik görünür! Bundan dolayı kurmay ve üst subayların amir seçim ve atamasında göz önünde bulundurması gereken şey, yaş olmayıp hastalıkla iktidarsızlıktır.

Adamlar vardır ki 70 yaşına kadar ve belki daha yaşlı oldukları halde bir komutanlığı sorumluluklarına alabilirler. 50 yaşında subaylar da var ki artık bir işe yaramazlar. Birinciler görevlerine devam etsin, ikinciler çekilsin! Kısacası önemli birlikler komutanlarının sağlık ve yeteneği, hastalık ve yeteneksizliği bir seferin plânını sonuçlandıran ve meydana getiren hesaplara katılmalıdır. [9]

Askerî rütbeler zincirinin hangi kademesinde olursa olsun her subay hizmeti süresince gerekli olan bedence ve zihince çalışkanlığa sahip olmalıdır. Bu çalışkanlık, ancak akla ve vücuda egzersiz yaptırarak elde edilebilir. [10]

Biz bu çalışkanlıktan o kadar yoksunduk ki görünen ve ortada olan ve kuvvetli düşmanımızın nerede olduğuna ait ordugâhta bir haberimiz olmadan saatler günler gelip geçiyordu.

Ziştovi'de askerimiz yenildikten sonra temas kaybedildi. [11] Oysa bunun korunması kadar kolay birşey yoktu. Çünkü General Gurko'nun

[8] Kitabımızın şu kısmı ki bunu yazdığımız zamanda rütbelerin indirilmesi hiç söz konusu olamazdı, kesinlikle onu belirtiyor.

[9] İşte yine rütbelerin indirilmesinin daha on sene önce düşünüldüğüne bir kanıt.

[10] Zamanımızda beden eğitimi için araçlar eskisine oranla pek çoktur. Bunları ihmal etmemek gereklidir. Bu konuda Ön Yüzbaşı Süleyman Sırrı Bey'in şu ara kurduğu Beden Eğitimi Okulu'na devam etmeleri bütün arkadaşlarımızı önerilir.

[11] Temas kurallarına ait Paris'te bastırıp yayınlattığımız Le Contact (Temas) ismindeki eserimize başvurunuz.

yürüyüş kolunu paralel olarak izlemek yeterliydi. Biz ise bu hareketi ancak dönüp dolaşan bir söylenti gibi haber aldık.

Düşmana ait istihbaratın ortak olması zorunluluğundan tamamen habersiz olan Balkanlar'daki komutanlarımız her neye ait olursa olsun telgrafla bize bilgi vermek zahmetine katlanmıyorlardı. Gerçi biz de öyleydik. Daha çok dikkate değer bir şey de şudur ki, Ruslar Balkanlara doğru aşağı indikçe biz de Tuna'ya doğru yukarı çıkıyorduk. Bir şekilde ki kuvvetimiz daha çok olduğundan ve hatta gerektiğinde bu kuvvetin daha fazla artırılması mümkün olduğundan Gurko'nun ulaşım hattı üzerine yürüterek o zaman Tuna'nın sağ kıyısında henüz çok zayıf bulunan Rus büyük kısmından onu ayırabilirdik.

Muharebenin başlangıcında bunun doğuracağı sonuçlar düşünülün! Bunu yapmak çok da kolaydı. Fakat istihbaratın yokluğundan dolayı idi ki daha birçokları gibi bu birinci fırsat da kaçırıldı!

Belirsizlik içinde ve bilinmeyene doğru olan bu yürüyüş boyunca Pizanse ile Kostanze'deki duraklamalar kısa mesafelerde yapıldığından dolayı yararsız bir takım keşiflerle değerli bir zaman kaybettik. (Bkz. Kroki: 2)

Bu gibi acil durumlarda ise süvari bizzat keşif yapar. Subay keşif kolları ileriye gönderir ve fakat stratejik görevini yapmak için onları beklemez. (Bkz. Kroki: 3)

Süvari tümeni hem kendisini hem başkalarını gizleyip koruyarak toptan yürürken keşiflerini yapmak ve düşmanın büyük kısmıyla teması sağlamaktan oluşan amacını izler.

Bizim tarafta süvarinin yürüyüşü piyadeninkine bağlıydı; fakat benzer durumlarda piyade koluna bir tugay bırakmak gerekirdi. Çünkü emniyet süvarisi olmak üzere yarım alay fazlasıyla yeterliydi. Geri kalan süvari ile de düşmanın doğrultusuna doğru yürüterek hemen ardından teması sağlamak gerekirdi! Böyle yapacak yerde piyadenin bacakları arasında yürüyorduk.

Biz Rusları harekât yönleri üzerinde yol kolu ile aramaktayken onlar sol kolumuz üzerine yandan bir temas alarak ne yaptığımızı hep biliyorlardı.

Bizce süvarinin uygun yeri kolun önünde değil, yeteri kadar uzak olmak üzere sol kanadındaydı. Düşmandan haber almak için de -ki bu da gerekliydi- yolda durmaya gerek yoktu. Şumnu'dan ayrılıştan itibaren son menzile kadar düzenli olarak yürümek ve zaten bizce bilinen düşmanın doğrultusuna meyilli keşif kolları göndermek gerekirdi. Yazık ki

tek başına komuta edenlerle kurmay heyetlerinin bu tür hizmetlerin yararlarını değerlendirmekte yetersiz olduğu kadar genç subaylarımız da onların iyi yapılması için gerekli olan yeterlilikten yoksundu! (Bkz. Kroki: 3).

Şu durumda Şumnu Ordusu'na verilmik olan önemli görevin tamamen istihbarat hizmetlerine bağlı ve ait olduğunu iddia edebiliriz. Eğer bu savaş ordusunun komutanını istenen amaca yani Biyela'ya yaklaşıp-ken düşmanın harekâtına ait gerekli bilgilere sahip olmuş olsaydı birinci stratejik hedefte elde edilmmişti. Ah! Bu ne güzel bir fırsattı!... Hatta bunun fazlası bile iddia olunabilir: Hiç kuşkusuz ki, keşif kolları tarafından ele geçirilecek bilgiler düşmanın bu tarihte zayıf olduğunu iddia eder ve kanıtlardı. Bu nedenle bütün ordu iki üç gün önce Gülçeşme'ye ulaşır ve o üzücü çekilme emri de Zıştovi'de savaş ortasında bize ulaşır. Böylece, Biyela'nın tepelerinde tam düşmanla temas ettiğimiz sırada yetişip yaklaşma yürüyüşü sırasındaki cesurca hücumumuza o kadar şiddetli bir darbe indirmezdi! Bu savaş sırasında işlenen en büyük hatalardan biri buydu; fakat daha iyi bir taarruz eğitimine sahip olmuş olsaydık şüphesiz meydana gelmezdi. Bir daha aynı hataların kurbanı olmamak için unutmayalım ki savaş hayatı barış sırasında edinilen çesitli bilgilerin toplamından oluşmuştur.

O zaman ki komutanlarımızın muharebeyi nasıl anladıklarına ait bir fikir edinmek için sayın okurların 2 ve 3 numaralı krokilere bir daha başvurmalarını isteriz. İlki Şumnu'dan Tuna'ya doğru o bilinen hareketi nasıl yaptığımızı, ikincisi ise nasıl hareket etmemiz gerektiğini gösterir.

Lom'da bize katılmış olan dostum Yüzbaşı De Torsi'nin [12] o zaman bana dediklerini hiç bir zaman aklımdan çıkarmayacağım. De Torsi, iyi bir asker sıfatıyla ve bir de misafirimiz olması nedeniyle bütün bu yavaş davranmalara, bütün bu kararsızlıklara çok fazla üzülüyor ve ümitsizliğe düşüyordu. Diyebilirim ki De Torsi bu Doğu Ordusu'na işlenmiş olan bütün hataları görür ve önceden de keşfederdi! O hataları bana güzel güzel anlatırdı. Fakat ben gerektiği gibi anlayamazdım.

Sonradan görüşlerimde büyük bir değişiklik oldu ve iyice anladım ki savunma için biz Osmanlılar yaratılıştan bir yeteneğe sahip olduğumuza ve bunun yeterli olduğuna inanmamız kötü, tehlikeli büyük bir

[12] Mösyö De Torsi Fransa Hükûmeti'nin Atase militeri sıfatıyla askerî harekâtın takip için Osmanlı Ordugâhına gönderilmişti. Sonradan bu kişinin general olduğunu büyük bir memnuniyetle öğrendim. Şimdi de aldığım haberlere göre Fransa 3 ncü Kolordu Komutanlığı'na geçmiştir.

hatadır! Evet sınırlı bir mevzii savunmak için, mevzii bir savunma için -dünyanın hangi askeri olursa olsun elbette iyidir- siperler, istihkâmlar arkasında arslan gibi ve son fişeğe kadar savaşırlar! Fakat sonra!... Fakat sonra?

Hayır, hayır şu satırları yazdığım sırada gerek bizde ve gerek başka yerlerde hiç kimse kayıtsız ve şartsız savunma savaşı teorisinin tarafını tutamaz. Önemli olan ancak taarruza hizmet eden savunma stratejik harekettir. Savunma durumu, uygulamaya aracı olan güçten başka bir şey değildir. Öteki yani taarruz bastır, candır. Savaş stratejik bir meseledir; başka birşey olmamalıdır. Plevne her ne kadar bir savunma savaşı idiyse de stratejik bir düşüncenin uygulama alanına konulmasından başka birşey değildi; başarıdan sonra ve kuşatmadan önce takibin olmaması nedeniyle stratejik düşünce sona erdi; bunun üzerine taktik etkiye gerek kalmadı. Zaten hiç hükmünde idi!

Hiç mi dedim? Hiç değil kötüydü; çünkü manevra yapmak kuvvetli kararıyla idare olunmadığı andan başlayarak düşmana geri kalan yapacak ne varsa hep o gösteriyordu.

Her ne zaman ki bir ordu, harekât bölgesi içinde bir zafer kazanırda o zaferi kendisi veya stratejik alanın başka bir noktasında harekât yapan dost ordular tamamlamazsa bu orduların birincisine stratejice mahvolmuş gözüyle bakılabilir.

Kuşatılmış olduğu karanlıkta, eliyle yoklayarak düşe kalka yürüyene bir kör gibi değerli bir zaman kaybettikten ve suçluca, yararsız kararlılıklarda bulunduktan sonra 9 Temmuz'da Gülçeşme'ye ulaştık. Şair Eşref Paşa tarafından komuta edilmekte olan Rusçuk Tümeni de aynı tarihte burada bize katıldı. Tuna çevresindeki bu yığınaklanmamızı biraz yakından incelemeliyiz. Çünkü birçok açıdan gelecek için bir ibret dersi oluşturduğu gibi birbiri ardınca muharebeyi nasıl yapageldiğimizi de güzelce gösterir.

Biri Rusçuk'tan ve diğeri -ki biz süvariler öncüsü olup koruyorduk- Şumnu'dan ulaşan iki tümen birçok sahra bataryalarıyla beraber Rusçuk büyük caddesinin iki tarafında durmuşlardı. Süvari tümeni de Yantara doğrultusuna doğru yürümek emrini almıştı.

Fakat bütün bu emirler anlaşılmas ve açıklıktan yoksun idi. Çok iyi hatırlıyorum ki tümenimiz yoluna devam etmekteyken ben, Gülçeşme diye anılan çeşmenin önünde durup uzun zamandan beri görmediğim bazı arkadaşlarla görüşüyordum. [13] Derken Mareşal Ahmet Eyüp Pa-

[13] O zaman henüz Ön Yüzbaşı olmuştum.

şa yetişip bana dedi ki: "Orada ne yapıyorsun? Çabuk süvari komutanına gidip söyle ki şey....den geçerek Biyela tepeleri üzerindeki şey....e kadar gitsin, şey....leri görürse hemen bana haber göndersin, her durumda şey.....in ötesine geçmesin."

Paşa şunu demek istiyordu ki: "Süvari komutanına söyle ki Obternik'ten geçerek Biyela'nın tepelerine kadar çıksın, Rusları görürse hemen bana haber versin ve her durumda Biyela'nın ötesine gitmesin."

Yaratılışı gereğince oldukça az konuşan bir insan olan Mareşal Ahmet Eyüp Paşa hiç bir zaman başka şekilde isteğini anlatmazdı. Kurmay heyeti de harekâta ait emirleri hiç bir zaman yazılı olarak vermiyordu; hiç bir zaman! Daha garibi düşmandan henüz 20 km. kadar uzak bulunulurken merkezli ve yanlı bir savaş hattı oluşturuluyordu. Gün o sırada epeyce ilerlemişti. Merkez tugayı yolu izleyerek yürüyor, arkası sırada üç süvari bataryası gidiyordu. Sağdan ileriye bir tugay sevk olunup Tuna'yı izliyordu. Orada ise zaten hiçbir şey yoktu, yalnız birkaç yancı yeterli olurdu. Suriye alaylarından oluşan sol kanat tarlalar arasından ve merkezden epeyce uzak olarak yürüyordu. Merkez tugayının bir alayı Biyela yönünde keşifler yapması için şosedan gönderilmişti. Her yönde bir dağınıklık ve irtibatsızlık hüküm sürüyordu; oysa bütün tümeni el altında bulundurmak veya usûl gereğince keşifler yapmak gerekirdi. Ben o ara tümeni komuta eden Generalimiz Fuat Paşa'nın yanında idim. Topçunun arkası sıra büyük yolu izliyorduk. Trestnik Köyü'nün tepesinde Mareşal Ahmet Eyüp Paşa ve Şair Eşref Paşa arabayla yetişip bize katıldılar.

İki mareşal yoldan ayrılarak bir ağaç altına serdirdikleri yumuşak bir seccadeye gidip oturdular. Komutanıma da gelip beraberce dinlenmelerini teklif ettiler. Merkez alayıyla beraber keşif yapmaya gitmiş olan Kurmay Başkanımız Muzaffer Bey'den bir haber beklemekte olmamız nedeniyle bizimle beraber yürüyen askere ve bir de sol kanattaki tugaya dur emri verildi. Sağ kanat tugayı hiçbir bağlantı kurmaksızın yoluna devam ederek daha o zaman gözden kaybolmuştu.

Seccadeye yakın bir yere büyük bir örtü ile iç yüzünde birçok Farsça beyitler kazınmış altın işlemeli büyük güzel bir tas kondu. Bunlar Mareşal Eşref Paşa'nın olup o her su içtiğinde o güzel şiirleri, anlam ve niteliklerini sıralayarak arkadaşısı Ahmet Eyüp Paşa'ya okuyordu. Fakat yüreği katılaşmış bir asker olup şairce düşüncelere alışık olmayan Ahmet Eyüp Paşa, Şair Mareşal'ın ince duygularına görüntüde pek de büyük bir önem vermiyordu. Bana gelince, hiç bir zaman İranlıların o güzel şiir sanatını gereği gibi hissedemediğimi ve değerlendiremediğimi

büyük bir utançla itiraf ederim. Orada bir tarafa konulmuş olan dürbünü kaptım ve sağ kanat ile merkez alaylarımızın nerede olduklarını keşf için ufkun her noktasına dikkatli dikkatli bakmaya başladım.

Ufka çepeçevre göz gezdirerek bizimkileri ararken son yamaçlar üzerinde birçok süvari ve hatta mevzi almakla uğraşan bataryalar gördüm. Gördüklerimi hemen paşalara anlattım. Fakat Eşref Paşa, keşfimi doğrulamama bana zaman bırakmayarak ve benim yaşımda olanların hac şekli gibi konulmuş kuru ot demetlerini top, çiftçi atlarını da süvari öncüleri samarak kuruntu ettiklerini söyleyerek şiir okumaya ve yazmaya yeniden başladı. Bu şiirlerin parlaklık ve güzelliği olağanüstü olmalıydı ki yazarı şu dakikada edebiyattan daha acil yapılacak bir şey olabileceğini unutuyordu!

Büyük bir dikkatle bakmaya devam ederek gördüklerimin sağ ve solunda daha başka bir takım düşman harekâtı keşfetmem nedeniyle benzersiz Şair Mareşal'in kızmasına ve öfkesine rağmen bir daha durumu haber vermeye cesaret ettim. Bu defa genç gevezelere ait Farsça atasözleri söyleyerek ağzımı kapatmaya zaman kalmadı: Çünkü, Rus toplarının ağzından, Sadi'nin şiirlerinden daha düzgün bir dumanla birçok sesler çıkmaya başladı ve Zıstovi felâketiyle zaten kendisini suçlu kılmış olan Rusçuk komutanını şiirini ve hatta nesrini bile yarım bırakmaya mecbur etti!...

Bizimkilerden hiç birisi ortada yoktu. Bu durumda Ruslar kime ateş ediyordu?

Sağ kanadımızın ilerisinde olanları öğrenmek için biz, Süvari Komutanımız Fuat Paşa ile beraber ileriye gittik. Çünkü bu yönde çarpışmaya başlanılmıştı. Bir süre dört nala koştuktan sonra bir sırt üzerine çıkarak Rusların Obertenik Köyü'nden sağ kanattaki tugayımız üzerine ateş ettiklerini görebildik. Bu olayı görürken Domukıla'ya doğru merkezde de top sesini işitmeye başladık. Bu sırada bir subay gelip bana Muzaffer Bey'den kısa bir not getirdi. Aslında Leh'li olup Türkçe yazı yazmayı bilmeyen bu kişi çok acele olarak Fransızca yazdığı bu notta kendisinininkine üstün kuvvetlerle çarpıştığını ve yardıma ihtiyacı olduğunu yazıyordu. Mareşal, süvariden orada bulunan ne varsa onunla ve bir de üç batarya ile bizi hemen sevk etti. Muharebe alanına ulaştığımızda güneş batmak üzereydi.

Orada ilerisi için büyük birçok taktik hataları işlendi. Bunların ayrıntılı anlatımı sözün uzamasına neden olsa da açıklamasını gerekli sayıyorum:

Bir kere bu alayın tümü keşfe niçin gönderildi? Bu normal bir keşif miydi, gözetleme miydi, Böyle olduğu zaman bir subayla birkaç er veya en çok bir keşif müfrezesi yeterliydi. Yoksa temas sağlamak için bir stratejik keşif mi yapılıyordu, Buna göre de bütün tümeni göndermek gerekirdi. Veya bir taarruzî keşif mi yapılmak isteniliyordu, İlk önce bunun sırası değildi ve her halde öncü için hiç olmazsa bir batarya top ayırmak gerekliydi.

İkinci olarak başlıca askerî kuvvetin kullanımına ihtiyaç duyulması mümkün olduğu bir sırada tümeni dağıtmış olmanın nedeni neydi? Ve özellikle büyük kısmını düşmanın işgal ettiği sırttan 18-20 km. kadar uzak olarak Terstenik'te durdurmakta ne anlam vardı?

Piyade ne yapıyordu? O mükemmel kolordu niçin ilerlemiyordu? Bütün bu zaman kayıpları olmasaydı ertesi gün Yantra hattına hâkim olurduk. Bu da bize düşmana karşı stratejik üstünlüğü sağlayacaktı. Çünkü orada bırakacağımız tümenlerle köprü başına hücum edebileceğimizden vazgeçerek düşmanın sol kanadı üzerinde mevzi alırdık.

Evet! Bir an varsayalım ki, o zaman 48 taburdan oluşan Doğu Rus Ordusu'na hücum için toplanması tamamen mümkün olan iki kolordu ile Zığtiovî'ye ulaşmış olduk. O zaman neler olabileceğini biraz düşünelim.... Bu tehlike günlerce ve hatta aylarca düşman ordusunun üstünde uçtu! Biz de buna karşı aylarca ellerimizi kavuşturarak durduk; sonunda iş isten geçti ve kara günler çöktü.

Daha uzağa gitmeden, bu sırada Temmuz'un 10'unda bulunduğumuz ve Rus ordusu Tuna'yı geçişe başlayalı 14 gün olduğuna dikkat etmeli!... Şimdi Temmuz'un 9'unda yapmaya uğraştığımız şey, Tuna'dan geçen askerlerin sayısı ile orantılı olmak üzere başarı umudumuzdan her gün bir miktar kaybediyordu. Hatta bu bölgeye Temmuz'un 7'sinden önce varmalıydık; çünkü yukarıda belirtilen tarihte hemen bütün Rus ordusu Bulgaristan'a girmiş bulunuyordu. Fakat bu harekâtı alışılmış olduğu üzere yapmamız için bu bize sekizden on güne kadar bir zaman verir. Şimdi taarruz ettiğimi ne kadar az olursa olsun bir ordu bu 160 km. yi en çok altı günde almalıydı. Bu durumda 9 Temmuz'da Yantra'da, daha o zamandan epeyce kuvvetli olan öncüyle sakınarak çarpışacağımıza bu nehre Temmuz'un 2'si ile 3'ü arasında ulaşmalıydık. Gerçek geçitin başka yer olması olasılığıyla, piyade tümenlerinin hemen o yöne sevk edilmek istenilmesi düşüncesini kabul ederim. Fakat her durumda ayın 27'sinde -hatta daha önce- büyük bir hızla Şumnu'yu terk edip Tuna'ya yaklaşmalıydık.

Ziştovi'deki Osmanlı tugayı azar azar artan Rus askeri karşısında mı yoksa kuruntular ve hayaller önünde mi mevkiini terketmiş, bunu ancak yukarıda gösterdiğimiz üzere, sevk olunması gereken süvari tümeni haber verebilirdi. O halde haberleri, Şumnu'da yani Tuna'dan 160 km. kadar uzak bir yerde düşüneceğimize, yol sırasında kabul edeceğimiz gibi geçişin başka bir noktada yapılacağını, düşmanın daha elverişli bir geçit bulduğunu, kısacası kabule değer olmayan her türlü olasılığı kabul etsek bile, her duruma göre Rusçuk ile Şumnu arasında bulunan her noktadan hangi tarafta olursa olsun bu geçite daha yakın bulunurduk!... Ve kesinlikle geçiş için seçilen noktanın, sağda Silistre'nin berisinde veya solda Niğbolu'nun ötesinde bulunduğunu düşünmek gerekirdi ki bu değerlendirmeye göre Şumnu'da durup dinlenen bir ordunun her bakımından hiç hükmü ve önemi olamazdı. Bu, pergel ile ölçülecek bir işti... Pergeli açıp ölçmek istemediler.

Muharebenin başlangıcından beri işlenen bütün hatalar hesaplandığı zaman bile, her halde en sonunda altıncı günde Ziştovi'ye ulaşmalıydık.

Bu acı sayfayı kapatalım da Gülçeşme Olayı'nın hikayesine devam edelim :

Alaylarımız Rus alaylarıyla çarpışmaya başlamıştı. Hücumlar, göğüs göğüse yapılıyordu. İki taraf bataryaları hâlâ güllelerle birbirlerine karşılık veriyordu. Fakat gece olması nedeniyle birbirini seçemediklerinden büyük bir zarar vermiyorlardı. Her ne kadar savaş alanı bize kalmış gibi görüldüğünden şüphesiz onu koruyacak idiysek de birdenbire sağ kanadımızdan bize yönelik olarak tüfek kurşunları yağmaya başladı ve mevkin korunmasını imkân dışında bıraktı.

Bu kurşunlar, bize mısır ve buğday ekinleri arasına usulca sokulmuş olan Rus piyadelerinin veya yaya olarak savaşan Rus dragonları tarafından hediye ediliyordu. Fakat bu sırada bizim sağ kanat tugayımız neredeydi? Ne yapıyordu?... Ne mi yapıyordu? İşte:

Obertenik'te Ruslar tarafından ateş edilen topların ardından, Şair Mareşal Farsça şiirlerini okumakla meşgul olduğu sırada bu tugaya komuta eden albay bizi haberdar etmek zahmetine bile girmeksizin tugayı yanına alarak büyük bir rahatlıkla çekilip gitmişti. (Bkz. Kroki: 4) Durum ve mevki tadını büsbütün kaybetmişti. Zaten bunu anlamak güç değildir. Fuat Paşa durumu haber vermek için beni Mareşal Ahmet Eyyüp Paşa'ya gönderip ardından bizi hemen Gülçeşme'ye çekti. Süvari tümeninin bu çekilişi geceleyin meydana geldiğinden Ruslar tarafından hiç bir engellemeye uğramadı; o Ruslar ki kendilerini rahatsız edebilecek tek şeyden vazgeçtiğimizi görmeleri üzerine şüphesiz fazlasıyla sevin-

diler ve hayran oldular. İki gün sonra da herkes büyük bir ümitsizliğe düşmüş olduğu halde sağlam ordugâha dönmek üzere yolda bulunuyor-
duk. Yani eski hamam eski tas.

Süvari tümeni birçok kısımlara ayrılıp dağıtılmış, bu kısımların ki-
mi paşaların korunmasına verilmiş, kimi de haberleşme hizmetlerine ay-
rılmıştı. Rusçuk askeri Rusçuk'a döndü; Şumnu askeri de Şumnu'ya
dönme emrini aldı!

Bu çekilişin ne gibi anlaşılmasız nedenlere dayanarak yapıldığını ba-
na anlatmak iyiliğinde bulunmasını sonradan Mareşal Ahmet Eyüp Pa-
şa'dan rica ettiğimde, Paşa o zaman Viyana elçisi olan Aleko Paşa'dan
Osmanlı Hükûmeti'nin aldığı bir telgraf üzerine İstanbul'un bu emri ver-
diğini ve Slavlığa olan eğitim ve sevgisinden dolayı sonradan Doğu Ru-
meli Valisi atanmış olan Aleko'nun bu telgrafta: Ahmet Eyüp Paşa Or-
dusu'nun yürüyüşüne -Yantra'da karşısına çıkacak büyük kuvvetler ne-
deniyle- Viyana askeri kurulunca son derece tehlikeli bir hareket gözüy-
le bakıldığını bildirdiğini bana cevap olarak söyledi.

Yantra ile Rusçuk kuvvetlendirilmiş mevki arasında bu atlattığı-
mız üzücü olaylar olurken ihtiyar başkomutan İstanbul'a çağrıldı ve ye-
rine Redif Paşa adında birisiyle ihtiyar Namık Paşa atanarak geçici ve
ikili bir başkomutanlık oluşturuldu. Bu Namık Paşa, General Marmont
Dük De Ragusa'un İstanbul'a ilişkin yazdığı Seyahatname'de, o zama-
nın komutanları arasında askeri yaka ve mahmuz takan tek Türk so-
bayıdır, diye mitelediği kişidir.

Görülüyor ki, yeni ilki başkomutandan birisi hiçbir yönden -özellik-
le yaş bakımından- bir sonrakinden geri kalmıyordu. Bu vekâlet çok
sürmedi. 19 Temmuz'da Şumnu'daki Padişah orduları Başkomutanlığı
Mareşal Mehmet Ali Paşa'ya verildi. Birinci telgrafı kendisine gidip ka-
tılmama ait bir emirdi. Bu, Tanrı'nın bana acıma ve iyiliğinin bir işareti
oldu. Çünkü yeni başkomutanın emrini aldığım sırada eski amirim olan
Fuat Paşa'ya gidip katılmak üzereydim. Fuat Paşa ise o güzel süvari
tümeni komutanlığından alınıp bir piyade tümeni ve bir de birkaç süvari
bölüğüyle Rusçuk'a gönderilmişti. Bu sağlamlaştırılmış mevkie kapatı-
larak kınıldamaya gücümüz olmaksızın aylarca orada kalacaktık!

Yeni başkomutan, Şumnu'ya varışında Namık Paşa'yı bir takım iş-
lerle çok ciddi bir şekilde uğraşır buldu. Amirim sırası gelince bana bir
gün dedi ki: "İhtiyar Mareşal'in uğraştığı özellikle bize ait işler değil,
ahirete ait işlerdir." Oysa Tanrı'dan, önlemler ve girişimlerimizi askeri
bilimlere uygulamamız konusunda yardımını bağışlamasını ve kafalarımıza
da bir parça mantık vermesini dilemek gerekirdi.

ALTINCI BÖLÜM

İKİ MAREŞAL, HEZARGRAD'DA TOPLANMALAR, PLEVNE HABERLERİ, TAARRUZI HAREKET, BİRBİRİNİ ÇEKEMEME, ŞUMNU'YA ÇEKİLME

Ordunun başında Mehmet Ali Paşa tek başına başkomutan olmaya-caktı. Başkomutan Abdülkerim Paşa geri çağrıldığı zaman Ahmet Eyyüp Paşa Hezargrad'da bırakıldı. Bu ikilik, Lom işlerinin sonuna kadar sü-receğinden dolayı takip edecek olayların anlaşılması için iki başkomu-tanı kısaca tanımlamaya gerek görüyorum :

Mareşal Ahmet Eyyüp Paşa'yı önceden başkomutan ile beraber Şum-nu'da ve bir de Yantra üzerine gönderilen ordunun komutanlığında gör-dükse de kendisini okuyuculara yeteri kadar henüz tanıtmadık. Ahmet Eyyüp Paşa'da yüzce bir özellik vardı ki burada söylemeden geçemem. Yüzü tamamıyla bir kaplan çehresine benziyordu. Onun, en tehlikeli böl-gelerde hayatı tehlikeye düştüğü zamanlardan başka hiç bir zaman gül-düğünü görmemiştik. Bununla beraber mizaç olarak asla sert bir adam değildi; aksine kültürlü, yumuşak, çok nazik ve gayet ilerlemeyi sever bir kişi olup kendini tek meşgul eden şey savaşta.... Ve gerçekten savaş için yaratılmıştı.

Bir yıl önce Sırbistan'da General Çernayif'e karşı sevk olunan Os-manlı ordusuna komuta etmişti. Kanzevaç'tan Morava Nehri'ne doğru olan stratejik hareketi, Aleksinac'ın toprakları altından ve Çernayif'e rağ-men bu nehirden geçip onu çekilme hattını kesmekle tehdit ederek ko-runması zor bir mevzide muharebeyi kabule mecbur etmesi, Sırpılara karşı kazandığı şanlı zafer herkesin yazık ki çok az bildiği bir takım önemli tarihi olaylardır. Çünkü o sıralarda gerek tarih ve gerek tarih yazarları, Osmanlı olan herşey için doğruluktan çok ayrılıyorlardı. Za-ten halkın düşüncelerini daha önemli olaylar da uğraştırdığından kim-senin merak etmediği ve önemsemediği bir muharebenin ayrıntılarına girmeye zaman uygun değildi.

Şumnu'da başkomutanın düşünce ve girişimlerine karşın Ahmet Eyyüp Paşa sönük bir durumdaydı. Herkesin bir savaş dahisi gözüyle baktığı başkomutana karşı doğal olarak hissettiği saygı ve bağlılık, ih-tiyar Mareşal'in düşüncelerine itiraz etmekten kendisini alıkoynuyordu.

Herhalde o, güzel konuşma ve ikna kuvvetine sahip olsaydı -ordunun yeter derecede hazır bulunduğunu kendisinin de pek zannetmemesi nedeniyle- taarruzî harekâta taraftar olmasa bile belki hareket etmekten yana olur ve savunurdu. Yazık ki haftada ancak üç kere konuşurdu, bu da her hafta değil! Eski başkomutanla görüşmelerinde kısa konuşmak hususundaki alışkanlığını kuvvetlendirecek kendine benzeyen birini bulmuştu. Zaten kendisi yaratılışça ancak yalnızken verimli olanlara benzerdi. Nasıl ki bazı atlar vardır çift koşulursa yürümezler. Oysa tek koşuldukları zaman hayrete değer bir şekilde güzel yürürler....

Düzen ve görevin esiri olan Ahmet Eyyüp Paşa Başkomutan Mehmet Ali Paşa'nın gelişi üzerine tamamen bir tarafa çekildi. Bununla beraber yardımcı olarak komuta etmeye devam ettikçe yetenekleri henüz yeterince ortaya çıkmamış olan yeni başkomutana vermekte kusur etmeyeceği doktorca nasihatlere İstanbul'un fazlasıyla güvenmekte olduğunu çok iyi biliyordu.

Bizce tamamen kesin bir durumdur ki, eğer Ahmet Eyyüp Paşa sa-vaşın başlangıcında Abdülkerim Paşa'nın yanında bulunmasaydı; genelde herkes kendisine ihtiyar başkomutanın hatalarına olmasa bile hareketsizlik ve yavaşlığına katılmış gözüyle bakmasaydı; askerler de kendisini büyük, kanlı fedakârlıklara katlanmadan Rusları Zıştovi'den geçište serbest bırakan başkomutanın iş ortağı saymasaydı, hükûmet onun rumeli orduları başkomutanlığına tayin ederdi.

Şimdi Ahmet Eyyüp Paşa şu anki mareşallerin en iyilerinden biridir. Ama bu sırada başkomutanlığa seçilmiş olsaydı ordunun cesaretinin tamamen kırılma tehlikesi vardı. Bunu anlayıpta arkadaşının varlığından yararlanmaya çalışmak ve danışmaya muhtaç olduğu zaman, onun güvenilir görüşüne başvurmak ihtiyar başkomutandan sonra gelen Mehmet Ali Paşa'ya has bir durumdu. Fakat Mehmet Ali Paşa şahsen çok cesur, değerli bir kişi idiye de her rastgelenin iç yüzünü öğrenmek ve kendisine sunulan karşıt görüşlerin hep birden uygulanmasını istemek gibi kötü bir alışkanlığı vardı. Emrindekiler 24 saat içerisinde kendisine üç defa plân değiştirtmeyi başarıyorlardı; bir şekilde ki, bütün ümitlerini kendisine yöneltmiş olan İstanbul -az zaman içerisinde- yeni başkomutanın düzenlemeler ve girişimlerinde bir türlü bağlantı ve sıralamanın bulunmadığını görüp anladı. Bununla beraber şunu da söylemeli ki Mehmet Ali Paşa Varna'ya ayak basar basmaz Tuna mevkileri komutanlarına emirlerinde bulunan ne kadar asker varsa hiç kimseyi alıkoymayarak hepsini hemen Hezargrad'a göndermelerini telgrafla bildirerek kendisini çalışkan ve kural sever bir komutan gibi tanıttığından sonradan bunun tersi olduğunun anlaşılması, o oranda fazla üzüntüye neden oldu.

Kesin olarak verilmiş olan bu toplanma emirleri bütün doğru düşünen kimseler tarafından çok fazla beğenildi. Birkaç gün içinde bu şehrin etrafında oldukça mükemmel bir ordu toplandı.

Yeni Mareşal'in Şumnu'ya gelişi sırasında, Bulgarlar aracılığıyla Hezargrad hazırlıklarından haberdar olmakla beraber yüreklerinden her türlü vesveseyi atmak isteyen Ruslar, bu son mevki üzerine bir keşif taarruzu yaptılar. Bu, birinci Plevne olayından tam iki gün önceydi. Biz bu keşif ucunu ciddi bir taarruz gibi anladık ve savaş sırasında en iyi generallerimizden birini kaybettik. [14]

Ertesi günü yeni Mareşal ile beraber Hezargrad'a ulaştık; iki gün sonra da sevki mümkün olan bütün askerî kuvvetlerin toplanması tamamlanmıştı.

Sonra?

Sonra? Hiç! Veya hiç gibi bir şey. Günlerce birçok karşılıklı telgraf-lar çekilmesi!... İşte yapılan bütün işler bundan ibaret.

Kimisi başkomutanı yeniden Biyela ve Zıstovi üzerine yürümeye teşvik ediyordu. Rusların Plevne'ye hücum ettikleri gibi Hezargrad üzerine de hücum edecekleri ümidinde bulunan bazı kişiler de başkomutana bu mevkidен ayrılmamasını öneriyordu. Fakat şunu itiraf etmeli ki bu düşüncelerin karışıklığı içinde başkomutanın düşüncesi hepsinden isabetli görünüyordu. O, Osmanpazarı yoluyla Tırnova üzerine yürümek istiyordu.

Madem ki Rus ordusunun yayılması henüz bitmediği sırada hemen Zıstovi üzerine koşmak fırsatı kaçırıldı; şimdi artık o hareketin yapılmasına kalkışmak kolay olmadığı gibi bir yarar da sağlamazdı. Buna karşın Tırnova üzerine yapılacak bir manevra, çok zayıf olan Rus merkezini Şıpka'yı terk etmeye mecbur etse gerekti. Böylece, tam Plevne'de düşmanın cesareti kırılmış olduğu sırada, üç ordumuzun birleşmesi sağlanmış olurdu. Fakat bu hareket Süleyman Paşa'nın düşüncelerine uygun gelmiyordu. O ortak harekât sözünü işitmek bile istemeyip arzusu kahraman askerimizin ele geçirilmesi mümkün olmayan bir mevkie hücumla her gün binlercesinin şehit düştüğünü görmekten ibaretti. O mevki ki, daha sonra Rus kurmayı bir ufak çevirme hareketiyle araçlarla ele geçirme çaresini bize gösterdi.

Yeni başkomutan Hezargrad'a varır varmaz orada büyük bir taktik merkezi meydana getirmek fikrine düştü. Ümit ediyordu ki, Ruslar kendisine orada iyi bir savunma savaşı yapmak fırsatını verecekler.

[14] Aziz Paşa

Bununla birlikte taarruzî harekette bulunmak düşüncesini aklından uzak tutmuyordu. Ama bu amaca ait olmak üzere orduca alınan önlemler inatılmaz derecede garip şeylerdir :

Emirler alabildiğince her tarafa gönderiliyor. Taarruz!.. Taarruz!.. İleri !!.. O zaman Rusçuk Tümenleri sağımızda Kaxselevi'ye doğru yayılıyor. Necip Paşa Tümeni Karahasan köyüne, Salih Paşa ile Ayazlar'daki Mısır Tümeni de Osmanpazarı'na doğru tertip olunuyor.

Fakat düşman nerededir nerede?

İşte şurada karşımızdadır!

Kim? Karşımızdaki kimdir?

Düşmanın süvari birlikleri!

Bu perdenin karşısında herkes korkuyor. Artık ileriye bir adım bile atılamıyor; herkes duruyor...

Artık bizim yapmaya cesaret etmediğimizi sonunda düşman yapmasın diye herkes korkuyor.... Taraf taraf istihkâmlar meydana getiriliyor. Herkes bekliyor!

Mevcut tümenler 100 km. kadar bir cephe üzerine dizdirildi!.

(Bu durumları hatırlarken ağlamak birşey değil insanın üzüntüden öleceği geliyor.)

Bunlar görevden alınan ihtiyar Başkomutan Abdülkerim Paşa'nın tedbirleri ve girişimlerinin başka bir türlü süydü. Doğudan batıya kadar bütün Tuna boyunca dağılacakımıza kuzeyden güneye doğru yayıldık! İşte o kadar alkışladığımız Hezargrad yığınaklanması hep bundan ibaret kaldı!

Rus ordusu, süvarisinin oluşturduğu perde sayesinde Çaroviç, Yantara ile Lom arasında gerçekten ustaca bir takım denge harekâtı yaparak mevkiini koruyabildi. Bu kuvvet, ancak örtme ve korumadan oluşan görevini yapıyordu, o kadar. Taarruzî harekette bulunamada ve bulunmamahtı. Kararlı ve kendisince gerekli olan hareketsizliği sonunda bizim ona hücum etmemize neden oldu.

29 Temmuzda ben elçilik sıfatıyla Rusların yanında bulunurken başkomutan bütün hat boyunca taarruza kalkıştı.

Savunma hattı bütün uzunluğuyla genel taarruz hattı oluverdi!

Ondan önce Lom hattı üzerinde öyle usule aykırı bir şekilde yayıldığımız zaman o kadar genişlemeye belki bir anlam veremeyip şaşırın

Ruslar, Lom hattını üç bölgeye ayırmışlardı. Bu üç bölgeden her birisinin nehrin öbür tarafında birer öncüsü vardı. Fakat bunlar biraz uzağa sevk edilmişti ve hiç olmazsa başlangıçta bu, öyle sanılabilirdi. Bununla birlikte Çaroviç'in başlıca hücumumuzun ancak bir hedefi olacağını düşünerek ve birbirini izleyen birçok coğrafi noktayı hedef alacağımızı hiçbir zaman düşünmeyerek bunu yapmış olsa gerektir. Hiç şüphe yok ki veliaht, kendi askerini Lom'un öbür tarafına koymakla zaman ve yeri kendine faydalı hale getirmek istiyordu. Bu gibi öncüler (yastık müfrezeler) "des detachements tampons" [*] adını vermek mümkündür. Şu kadar var ki burada yer faktörü uygun değildi. Karalom'un sarp ve eğimli kenarları nedeniyle küçük felâketlere uğrama tehlikesi vardı ki bu da zaten meydana geldi. Şöyle ki: Fuat Paşa Kakselevi (Kaxelevi)'de, Necip Paşa Karahasanlar'da ve Salih Sarım Paşa'da Haydarköy-Ayazlar'da bu müfrezeleri geri püskürtterek önemli zararlara uğratıp hatta bir ara onları tamamen yok etme durumuna getirdiler. Bununla birlikte onların yastık görevi şaşılacak bir şekilde başarılı oldu.

Bu ünlü taarruzumuzda bizi ancak 32,5 m. !...yani Lom'un ortalama genişliği kadar bir mesafe ilerletti! Her zaman olduğu gibi bu defa da temas kaybedildi. Fakat eğer takip isteği olsaydı bile bu defa takip etmemekte haklıydık. Çünkü yukarıda söylediğimiz gibi üzerine hücum ettiğimiz ancak kuvvetli öncülerdi, büyük kısımların nerede olduğu hiç bilinmiyordu. Bu gibi durum ve şartlar içinde takip tehlikeliydi ve her zaman tehlikelidir. Özellikle toplayabildiğimiz tek süvari birliği -ki yaklaşık olarak 12 bölükten meydana gelmiş olup Fuat Paşa tarafındaydı- bu sırada öyle bir takibe girişebilecek durumda değildi. Bunun bir mace-rası oldu ki hatırlardan çıkmaması için ondan biraz söz etmeliyim:

Rusların diğer çarpışmalardan daha çok kayba uğradıkları Kakselevi Muharebesi'nin sonuna doğru piyadesinin büyük bir acele ile çekilmesi ve bir de nehir kenarlarının sarplığı nedeniyle çekilme hattı kesilmiş olan süvari alaylarından birisi bizimkiler tarafından keşfedilmemiş olan küçük bir ormanda çekilmek için uygun bir zamanı bekliyordu. Çok geçmeden süvari tugayımız bu fırsatı kendisine verdi. Bu tugay, yollarda pek çok zaman kaybettikten sonra sonunda hızla geldi ve yapacak birşey olmadığını görerek güç durumunda bulunan Rus alayının gizlendiği küçük ormanın ve bir de yer engebesinin yanı başında olarak Kakselevi yaylasının üzerine durdular.

[*] Fransızca tampona, bir çarpışmanın şiddetini hafifleten yastık adı verilebilir. O halde bu terim yastık müfrezesi diye dilimize çevrilebilir.

Tugaya komuta eden Paşa, -belki de kendiliklerinden albaylar- askere yere in emrini verdiler.

Bu, Rus askerinin o kadar büyük bir sabırsızlıkla beklediği umulmayan bir fırsattı... Bir bomba gibi hemen, daha bir ayağı üzengide bulunan çaresiz süvarimize hücum etti. Albaylar, binbaşlar ve hemen bütün subaylar öldü veya yaralandı. O kasırga, yere inmiş süvarimizi süpürüp geçerken bir yüzbaşımız 22 yerinden yaralandı!

Rus alayının komutanı bu kargaşalıklardan yararlanarak kendisine bir yol açmayı başarak gidip çekilmekte olan askere katıldı!

Ey bu kitabı okuyan arkadaşlar! Bu acı olayı hatırlayarak süvarinizi yere indirmenin uygun durum olup olmadığını iyice anlamaksızın böyle bir emir vermeyeceğinizi ve etrafı iyice gözetlemeden yürümeceğinizi umuyorum.

Bu yerinden kımıldanmadan yapılan taarruzî harekâttan sonra yemiden durduk. Ne yapacağımızı, ne yapmamız gerektiğini bilmiyorduk.

Bütün bu savaş hazırlıklarının sonucu ne idi?

Sonuç mu?

Hiç!

Hayır, hiç değildi; felâketti! Çünkü Doğu Rus Ordusu'nun yayılmasına engel olmak ümitleri o zamandan beri yok olmuş ve doğal olarak artık gerek Tırnova ve gerek Zıstovi üzerine yürümek imkânı kalmamıştı. Bunun sonucu olarak artık komutanlarımızın birgün olup da taarruza başka şekilde anlayacaklarını ümit etmek faydasızdı. Bu durumda Plevne'nin kuşatıldığını, ayrı tutulduğu veya ele geçirildiğini ve Rus ordularının başkent üzerine yürümelerini beklemekten başka birşey kalmamıştı! Bununla birlikte aşağıda göreceğimiz üzere Mehmet Ali Paşa İstanbul'un ısrarı üzerine bir daha taarruza kalkıştı. İnanılmayacak derecede garip şey! Bu defaki taarruz girişiminin durum ve şartları ötekilerine tamamen benziyordu. Ancak savaşın yaz döneminin sonundaydı ki, bu defa artık gerektiği gibi hücum etmek üzere bütün ordusunu Yovan Çiftlik'te toplayabildi. Fakat yazık! Şeref ve itibarını tekrar kazanma mutluluğuna erişemedi. Çünkü kararlaştırılmış savaştan tam bir gün önce başkomutanlıktan alındı. Üç dört ay devam eden şu tehlikeli kararsızlıklardan sonra bu şekilde sonuçsuz kalmış olan bu taarruz 9 Temmuzda aynı yerde Biyela üzerine giriştiğimiz harekâta tamamen benziyordu!...

Geçmişe doğru biraz geni dönüş yapalım :

22 Temmuzda, yeni başkomutanın etrafta dağıtılmış olan askerleri Hezargrad'da toplamak için oraya varışı sırasında, Plevne'nin birinci başarı haberini almaktaydık. Çok uzun olan ve pek de askerî olmayan bir dille yazılmış olan yazılar, olayın başarısını o zaman abartılı gibi gösteriyordu; çünkü Gurko'nun akını büyük bir üzüntü ve ümitsizliğe neden olmuştu. Daha o zamandan Rusları Edirne'de görüyorduk; bütün yürekler kan içindeydi; hep kötü haberleri bekliyorduk; ümidimiz ancak Allah'ta idi. Şimdi Plevne arkadaşlarımızdan gelen bu mutlu ve beklenilmeyen haber bütün ordumuzu, bütün bu büyük askerî aileyi sevince boğdu.

Fakat bu müjde abartısız sayılmadı; hiç kimse onun gerçek olduğuna ve ciddiyetine tamamen inanmak istemedi!

Bu kararsızlık iki nedenle açıklanabilir : İlk önce Rusların hızlı yürüyüşü ile Güncy Bulgaristan'a doğru ilerlemekte olduklarını sanıyorduk; ikinci olarak yazılar alışkanlık dolayısıyla askerî bir dille yazılmayıp bir zafer destanı şeklindeydi. Başkomutan'ın kendisi bana şöyle dedi : "Bir kelimesine bile inanmıyorum!" Oysa inanmalı ve bir dakika kaybetmeden hemen yürümeliydik.

Eskiden olduğu gibi hâlâ da top sesine gitmek kuralıdır. Zamanımızda ise telgraf haberi üzerine hareket etmek gerekecek!

Her halde İstanbul'a telgraf çekip bir saat sonra Gazi Osman Paşa'nın yazılarının doğruluğunu anlamak çok kolaydı!

Yazıların gerçekliği doğrulandıktan sonra o derece uygun bir zamanda düşmana hemen hücum etmek de kolay işti. Biz ise bu konuda hiçbir şey yapmadık. Fakat son derece ağır olan yön şu ki aynı ayın sonunda Ruslar yeniden Osman Paşa'ya hücum edip tekrar yenildikleri halde bu defa da Şark Ordusu buna inanmayıp yerinden kıvıldamadı!

Evet yerimizden kıvıldamadık. Fakat o zaman bunu yapabilir miydik? Yapmak için gerekli araçlara sahip miydik? Bunu anlamak gerekir. Bu sorunun en kesin cevabı reddir : Evet kıvıldamaya gücümüz yoktu. Yalnız biz değil hangi ordu olursa olsun bizim bulunduğumuz durum ve şartlar içinde ileriye bir adım bile atamazdı; bunun nedeni de şudur ki, yorgun ve şuraya buraya dağıtılmış olan süvari, bütünüyle keşif ve gözletlemeye gücü yetmeyen birkaç güçsüz alaydan ibaret kalmıştı. Bunun sonucu olarak başkomutan hareket ve manevra serbestisine sahip değildi.

Gözümüz görmez, kulağımız işitmez olmuştu. Bulunduğumuz yerde çivilenmiş, donmuş kalmıştık.

Başkomutan büyük bir baskı hissediyordu. Fakat bunun nereden geldiğini bilmiyordu. Yürümek istiyor : Bacakları yok. Görmek istiyor : Gözleri yok. İşitmek istiyor : Kulakları yok... Kısacası serbest, aktif bir ordudan çok kafeste hapsedilmiş öfkeli bir arslan sürüsüne benzeyen bu toplanan askerler ortasında başkomutan bunalmış kalmıştı. Kendisine ancak süvari -iyi bir süvari- stratejik hürriyetini verebilirdi. Böyle bir süvarinin elde etmiş olacağı bilgiler sayesinde, değil yalnız hareket etmek belki hangi doğrultuyu da takip etmek gerektiğini öğrenirdik!

Yürümek isteği ve yürümek gücü düşmanın mevkiini iyi bilmekle meydana gelir : (Ön haber almalar). Fakat zaten gözle görünen bir düşmanın cephesini gözetlemek yeterli değil, kanatlarında ve derinliğinde ne olduğunu da bilmeli. Onu tartmalı, cephesini görmekle yetinmemeli. Düşmanı tatan terazi ve onu iyi gösteren teleskop ise, süvari, her zaman süvaridir.

Şimdi okuyuculardan bizi Osman Paşa'nın ordusunda Birinci Plevne Muharebelerinde izlemelerini rica ederiz.

YEDİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ PLEVNE MUHAREBELERİ

Plevne'nin önünde meydana gelen ilk çarpışma Vidin'den dönmekte olan küçük Osmanlı askerî birliğiyle Rusların sağ kanat yancı birlikleri arasında meydana gelmiş bir tesadüf savaşıydı. Öncülerin başları küçük ve sağlamlaştırılmamış Plevne Şehri'nin sokaklarında çarpıştılar. Niğbolu hücumundaki başarıları üzerine Plevne yönüne gönderilmiş olan 5 nci Piyade Tümeni'nin 1 nci Tugayı 20 Temmuzda önceden keşfedilmiş bir bölgede dikkatsiz ve tedbirsiz olarak yürümekteydi. Elinde harita olduğu halde bu kolun önünde yürüten kurmay subayı bir Bulgar casusunun ihbarlarına inanmadı. Bu nedenle Osman Paşa'nın öncüsüyle çarpıştı.

İki öncü arasındaki çarpışmadan sonra Ruslar yayılmak ve muharebe tertibatı almak için düzenli olarak çekildiler; Osmanlılar da geceyi Rusların vurmakta kusur etmeyecekleri mevkiileri sağlamlaştırmakla geçirdiler. Gerçekten ertesi gün 5 nci Tümen bu mevkilere son derece sert ve şiddetle hücum edip büyük hata işledi ve çok büyük zararlara uğradı.

Bizimkiler de çekilmekte olan yenilmiş düşmanı takip etmemek gibi Ruslarınkinden pek de geri kalmayan bir yanlışlıkta bulundular.

Yukarıda söyledim sanırım, şimdi de bir daha tekrar edeyim : Osman Paşa'nın Vidin'den Plevne üzerine hareketi çok güzel düşünülmüş bir önlem idi. Zaten bu savaşın tek stratejik hareketi buydu. Bir hareket ki bence, onu izleyen kahramanca savunmaya değer. Çünkü o hareket gerçek savaş kurallarına daha uygundu.

Düşmanın Plevne önünde uğradığı bu başarısızlık haberi Rus Genel Karargâhı'na ulaştığında meydana getirdiği ilk duyguların şaşkınlıktan başka birşey olmadığına inanırım.

Rusya'nın İstanbul elçisi General İgnatief'in raporları bizi birkaç gün içerisinde yok edilmesi mümkün bir halk gibi anlatıyordu!!!. Hiç kimse bu yüce kahramanlığı, bu kaçınılmaz çarpışmayı beklemiyordu.

Biz, düşündükleri derecenin o kadar üstündeydik ki iyi komuta edilmiş olsaydık düşmanımızı yenmemiz çok olasıydı. O düşman ki bu rapor-

lara güvenerek çok küçük bir kuvvetle esasen taarruzî bir muharebeye girişmişti. Rus Hükûmeti rastladığı karşı koymaya, güce bir an ihtimal vermiş olsaydı bu girişime şüphesiz böyle gelişi güzel atılmazdı.

Her ne kadar o koskoca Kuzey İmparatorluğu'nun nedenleri ve araçları yüzde yüz başarı olasılığıyla muharebeye girişmesine uygun idiyse de muharebenin başlangıcından Süleyman Paşa'nın Filibe önündeki bozgununa kadar, hatta - Gök Paşa'nın bu kitabı yazdığımızdan sonra ki fikrince İstanbul önünde - ve Plevne'nin düşmesine rağmen yenmek umudu birçok defa yüzde doksan dokuz oranında bizden tarafaydı!

Osman Paşa 21 Temmuzdan 30 Temmuz'a kadar yardım almaktaydı. Aynı zamanda Ruslar da kuvvetlerini arttırarak yeniden Plevne'ye hücum hazırlanıyordu.

Şu kesin ki askerimizin Rus ordusunun kanadı üzerinde mevki alması Grandük Nikola (Nicolas)'nın hoşuna gidecek bir şey değildi. İleride daha tehlikeli yaralar açması muhtemel olan o arslanın dişini kırmaya ve sökmeye çalışacağı da kesindi. Bununla birlikte aynı durum ve şartlar içinde yeniden hücum etmek ve aynı tehlikelere girerek aynı hataları işlemek mi gerekirdi? Bu ikinci taarruza daha büyük kuvvetlerle girişilmeliydi. Aşağıda göreceğiz ki Ruslar böyle yapacaklarına 21 Temmuzda ölenlerin izini takip ettiler; oysa o ölenler geçmiş hareketin hatasını harita üzerinde kırmızı işaretle gösterebilecek kadar kan döktüler idi!..

Biz, bütün bu değerli fırsatlardan hiç bir zaman yararlanmak istemedik.. Şans bize uygun olmakta ısrar ettikçe biz de onun bu iyiliğini istememekte ısrar ediyorduk. Bu şekilde Rus kurmayı Plevne önünde yeniden savaş isteğinde bulunuyordu. Osman Paşa'nın arkasında manevra yapmak istemiyordu. Oysa bu bölge tamamıyla açık olup, süvari hareketine o kadar elverişli olan bir memlekette, onu çevirmek çok kolaydı!

170 topla donatılmış ve 40.000 kişilik bir Rus ordusu, ancak 20.000 askerî ve 58 topu olan Osman Paşa'ya hücum etti.

20 Temmuzda olduğu gibi Ruslar ayrı ayrı iki hücum düzenlediler. Bu iki hareket arasında bir türlü bağlantı yoktu. Sol hücum yeteri kadar keşfi yapılmamış bir yerde, sağ hücumdan önce meydana geldi. Bu hücum başarısızlıkla sonuçlanmaktayken sağ hücumu başlandı, fakat sonra bu da aynı duruma düştü.

Hareket serbestisine sahip olmayan başkomutan inisiyatifini de kaybetti. Çünkü yeterli miktarda ihtiyatı yoktu ki bazı ufak tefek başarılarından yararlanarak onları sevkle savaşı şiddetlendirsinsin.

İyi nişancı olan Osmanlı piyadesi martın tüfekleriyle, safları çok sık olduğu halde gerçekten şaşılacak kadar bir sertlik ve öfkeyle hücum eden Rus kolları üzerine dehşetli bir ateş yağdırıyordu! Bizimkiler istihkâm siperleriyle yerin engebelerinden ne derece ustaca yararlanıyorlardıysa Ruslar da gizlenmeye o derece ihtiyacı yok gibi görünmek istiyorlardı. Sonra mevki değiştirecekleri yerde insanlardan oluşmuş bir çığ gibi ağır ve aralıksız bir hareketle yürüyorlardı. Bu 20 Temmuz muharebesinin daha geniş bir ölçüde tekrarından başka birşey olmayıp iki gün devam etti.

Türk bataryaları çabucak ve fakat ustaca yapılmış istihkâmlarla iyi gizleniyor, korunuyor ve siperden yoksun olmakla beraber menzili orta derecede olan Rus topları üzerine etkili bir şekilde ateş ediyordu.

Ruslar akşam üstü muharebeden vazgeçip birçok noktalarda perişan olmuşlardı. Ancak ayın 31'inde idi ki anlatımı olanaksız bir düzensizlikle çekilmeye başladılar. Bu duruma göre en hafif bir takip Rusların çekilişini müthiş bir felâkete çevirebilirdi. Yukarıda sunduğumuz nedenlerden dolayı bizimkiler yenilmiş düşmanı kovalamadılar ve bir daha ele geçmeyecek olan bu fırsatı da kaçırdılar.

İki taraftan da işlenen hata pek çoktur. Her şeyden önce şunu söylemekte tereddüt etmeyiz ki Ruslar Bulgaristan'daki taarruzlarına çok az bir kuvvetle başlamışlardı. Bundan dolayı yeterli miktarda askerî kuvvetin gelişine kadar Osman Paşa'yı savaşa kışkırtmaları strateji biliminin kesin gereklerindendi. Şimdi Osman Paşa'nın çekilme hattını kesmeli - ki bu mümkündü - veya savunma şeklinde işgal etmeliydiler. O halde Osman Paşa taarruza kalkışmış olsaydı Rusların durumuna kendisi uğrardı. Ama o kadar kahramanca savaşmış bir halka bir daha cepheden hücum etmek uygun muydu? Osman Paşa'ya sağlamlaştırılmış bir mevki oluşturmaya izin verilmeli miydi? Asıl hedefe ulaşınca kadar, birçok tehlikeye girmesine neden olacak derecede askeri yorgun düşüren bir kuşatmaya lüzum gösterecek bir durum meydana getirilmeli miydi?

Hayır! Çünkü Edirne ile İstanbul daha birkaç yüz km. uzak bulunmakla beraber kış da yaklaşmakta olduğundan yollarda geliş ve gidişi güçleştirecekti. Ya Süleyman Paşa Rodop Balkanı'nda saplanıp kalacağına büyük bir rahatlıkla Edirne'ye çekilerek orada ikinci bir Plevne meydana getirmiş olsaydı durum ne olurdu? Acalı Rus kurmayı, bu sağlamlaştırılmış mevkiye Süleyman Paşa'nın 130 taburunu düzenli bir şekilde kuşatacak ve sonra başkent üzerine yürüyüşüne devam ederek iş yapabilecek bir durumda oraya ulaşacak kadar bir kuvvet bulabilir miydi?

Bence buna kesinlikle imkân yoktu.

İleride muharebenin bu kısmından bir daha söz edeceğiz ki bana göre en önemli kısmıdır; çünkü bozgun olayına rağmen o zamana kadar işlediğimiz bütün hataların tamirine sebep olacak güzel fırsatlar vermişti.

30 ve 31 Temmuzdaki başarılarından sonra Osman Paşa saldırgan hareketinde bulunmak istediği halde İstanbul'un buna kesinlikle engel olduğu bazı yazarlar tarafından ileri sürülmüştür. Biz kimseyi savunmak istemiyoruz. Fakat, İstanbul'un bu gibi zararlı emirler verme cesareti bu gün doğruluğu anlaşılmış bir gerçek olmakla beraber general, yendiği bir düşmanı takip edip etmemesini sorarak izin istemek ihtiyacından kurtulmuştur. Bu gibi durumlarda görev yürümekten ibarettir; özellikle Plevne Ordusu'nca olduğu gibi nehre vararak kesin sonucu, stratejik sonucu elde etmek için yapılacak şey ufacak bir yürüyüşten (ancak 60 km.) ibaret ise!

Zaten bu gibi durumlarda sorarak izin istemeye kalkışılırsa lokmayı yutacak zaman geçmiş olur.

Osman Paşa büyükçe bir müfreze ile Lofça'ya doğru bir keşif yapmıştı; fakat öyle bir zamanda ki düşman artık dikkatsizlik kabusundan uyanmış kendisini her zamankinden çok kuvvetlendirmişti.

Biz esas düşünceden hiç ayrılmamalıydık : Bu da; Rus ordusunun sağ kanadı üzerinde stratejik bir engel oluşturmaktır. Bu ordu hücum ettiği zaman - gerçekten hücum etti - onu yenmeye çalışmak ve yendikten sonra onu takip ederek önemli bir sonuca ulaşmak. Başarısızlık durumunda da Servi'ye veya Orhaniye'ye çekilmek.

Muharebede başarıdan yararlanmamak yenilmekten kötüdür. Üstün gelmek birşey değil; iş düşmanı kırmak ve yok etmektedir.

Bu kural aynı durumda bulunacak bütün kişiler hakkında uygulanabilir. Osman Paşa parlak başarılarından yararlanmadığı için hareket serbestisini o kadar kaybetti ki bir kere düşman nefes aldıktan sonra tamamen kuşatılmadan önce bile artık Plevne'yi terkedemezdi; Rusların çıkarlarından dolayı kendisine yol vermeleri de doğru değildir : Gerçekten Rusların, Osman Paşa'nın başarı meyvelerini toplamaktan çekinmekte ısrar ettiğini gördüklerinden, ileriye doğru hareketlerini daha fazla geciktirebilecek başka bir takım mevkilere çekildiğini görmektense burada kendisini sıkıştırmak çıkarlarına daha uygundu.

Plevne devam ettikçe -Osman Paşa yerinden kıvıldamamış olsa bile- Mehmet Ali Paşa ile Süleyman Paşa ordularının katılmasıyla Osman Paşa'yı kurtarmak, önemli bir sonuç elde etmek ve üç hatlara sahip olmak mümkündür. Plevne düştükten sonra ise o hatlara Ruslar sahip olacaklardı; gerçekten de oldular.

İkinci muharebeden ve ikinci zaferden sonra Osman Paşa 31 Temmuzdan 12 Eylül'e kadar Plevne tabyalarında perçinlenmiş kalmıştı.

Birçok yerde okudum ki Osman Paşa'yı çabucak sağlamlaştırdığı bu mevkiye durduran İstanbul'du. Bu haberlerin doğruluğunu kabul etmekle beraber bundan şu sonuç çıkar ki İstanbul, Osman Paşa'nın düşmanı takip etmek istemediğini veya bunu imkânsız saydığını büyük üzüntüyle görüp savunma ve direnmenin son dereceye kadar uzatılması durumunda dengenin yeniden sağlanarak kaybedilen şeylere karşı başka şeyler kazanabileceğini umduğu gibi bu karşı koymanın uzatılmasıyla bir aracı veya -her zaman mucize bekleyen karaktere sahip olduğumuzdan- olağanüstü olaylardan birinin meydana gelmesine de olanak verebilmek niyetindeydi.

Yazık ki durum böyle olmamış aksine Ruslar büyük yardım almış ve bir de Romanya ordusu onlara katılmıştır. Romanya ordusu ki, düşmanımızla yan yana yürümeye karar vermek için gereken zamanı kendisine bırakarak, Ruslarla birlikte -öncekilerden daha kanlı ve onlar kadar faydasız- birkaç hücumdan sonra sonunda arslanlarımızı kafese koymayı başardılar!

Oysa bizim Hezargrad ve Şıпка ordularımız Plevne'deki silâh ve din arkadaşlarımızın şaşırtıcı sürekli çalışmalarına katılmadılar. Çaresiz Mehmet Ali Paşa yapmak istediğini uygulayamadan ve yapmak istemediğini engelleyemeden değerli bir zaman geçirdi. Şıпка'nın şair ve yazar celladı da, savaş sanatına başvurmakla belki bir damla kan dökülmeksinin elde edebileceği bir amaç uğrunda Sveti Nikola'nın kayalarına tırmanarak çıkmış binlerce kahramandan oluşan insan salkımlarının yok edilmesini -çok uzaktan dürbünle- seyretmeye devam ediyordu.

30 Temmuzda Baron Kridner Plevne'deki kuvvetimizi olduğundan daha fazla tahmin ederek [15] mevkillerimize hücum etmeye istekli görünmüyordu. Fakat aynı gün başkomutandan kendisine dört tümeniyle hemen taarruza başlaması emri geldi. Bunun üzerine Rus Generalleri bir meclis kurdular. Öyle bir meclis ki orada geçmiş hataların tekrar görüştürüp tartışılmasından başka birşey yapmadılar; öyle bir meclis ki söz hakkı herkesten önce savaş sanatına ait iken bizimkiler gibi onlar da uzun uzadıya görüşmelere girişerek bir diğerine zıt görüşler ileri sürdüler.

[15] 20.000'i geçmeyen bu kuvveti Baron Kridner, 50.000 kadar tahmin ettiği gibi Osman Paşa'nın bir de çokça süvarisi olduğunu sanıyordu. Oysa yazık ki Osman Paşa'nın ancak iki üç süvari bölüğü vardı.

Ruslar Osman Paşa'nın mevkiilerine yeniden hücum etmek amacıyla Temmuzun 21'inden 30'una kadar Plevne'nin karşısında yığınakları yordı. Bu son tarihte Grandük Nikola'dan aldığı emir üzerine Baron Kridner aşağıdaki hazırlıkları yaptı. Bunları Albay Vonlarlareski'nin hatıratından aynen alıyoruz. [16]

“Sağ kanat -Korgeneral Veliyaminof'un kolu (Niza, Kozlof ve Tambof Alayları ile 31 nci Topçu Tugayı'ndan ayrılmış bir batarya) sabah saat 5.00'te Koviolofçı Köyünden çıkıp Plevne üzerine yürüyecek, Gıyoga Köyünün karşısında şoseye varışında tepe üzerinde yer alacak ve toptarından mümkün olduğu kadar çoğunu tertip ederek muharebe durumunu alacak ve hemen ateşe başlayacaktır. Hücum için başka emirler beklenmektedir.

5 nci Piyade Tümeni'nden üç alay -Arkangle Forved, Vologda ve Galig'in Alayları- ile 5 nci Topçu Tugayı'ndan ayrılmış beş batarya Korgeneral Şeldr Şoldner'in komutası altında bulunduğu halde sabah 5.30'da Torski Terstenik köyünü terk edecekler, yoldan doğru Plevne üzerine yürüyecekler ve 31 nci Tümene ihtiyat hizmetini yapacaklar. Bunlar Bulgareni'den Plevne'ye giden şosenin kuzeyindeki tepelerde yer alacaklar.

11 nci Riga Dragon Alayı'ndan iki bölük ve 34 ncü Kazak Alayı'ndan bir bölük 31 nci Piyade Tümeni'nin savaş cephesinin en sağında durup sağ kanadın ilerisine doğru keşifler yapacaklardır.

Sol kanat -Prens Şakofskoi'nin kolu- 30 ncü Piyade Tümeni'nin Yaroslaf ve Şobya Alayları, 32 nci Piyade Tümeni'nin Korsk ve Rılsk Alayları, 30 ncü ve 32 nci Topçu Tugaylarından ayrılmış altı batarya ile 5 nci İstihkâm Taburu'ndan bir bölük sabah saat 5.00'te Poradim köyünden hareket ve Radışevo'nun kuzeyinde yerleşmiş düşman askerine hücum edecek. Burayı ele geçirdikten sonra Plevne'ye doğru gidecek ve Griviça ile Plevne'nin kuzeyinde yer almış Türk bataryalarını ve başarısızlık durumunda oradaki Türk birliklerini meyilli bir doğrultu ile yandan ve arkadan elde etmeye çalışacak, bir sonraki harekâtını sağ kanatta muharebenin alacağı şekle göre düzenleyecek ve bu kanat ile sıkı ve sürekli ilişkilerde bulunacak. Prens Şakofskoi bu husus için Çagoyif Süvari Taburu'nun iki bölüğünü kullanacak.

Kafkasya Karma Tugayı ve 18 nci Don Bataryası ile bir dağ bataryası imparator emrindekilerden Tuğgeneral Skoblef'in komutası altında olduğu halde sabah saat 5.00'te Bogot köyünü terk edecek ve savaş hat-

[16] Albay V. M. Vonlarlareski; Bir Yaverin Hatıratı, 1877.-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Paris, Şabelo ve Ortakları Basım Evi, 1899.

tının en sonunda yer alacak ve Plevne ile Lofça'yı sürekli göz altında bulundurarak bu iki şehir arasındaki Türk ulaşımını kesmeye çalışacak, düşman Plevne'yi terk ile çekilmeye başlarsa çekilme hattını kesmek üzere bu tugay gidip Sofya yolunu tutacak.

Genel ihtiyat -30 ncu Piyade Tümeni'nin Kolomna ve Serpokof Alayları ile 30 ncu Topçu Tugayı'nın 2 nci, 4 ncü ve 6 ncü Bataryaları- Baron Kridner'in kendi komutası altında olduğu halde sabah saat 5.00'te Bulgarski-Karaağaç köyünden gidecek ve Bulgareni şosesini izleyerek Torski Trestenik'ten Poradim'e giden yol ile kesiştiği noktaya kadar gidip orada durarak emirleri bekleyecektir. Riga Dragon Alayı'nın iki bölüğü ve Çogoyif Hülan Alayı'nın yine iki bölüğü 18 nci Süvari Bataryası'yla Pelışat köyünde yer alıp orada emirleri bekleyecektir. Korgeneral Laskareff'in kolu, 9 ncu Hülan Alayı, Don Kazaklarının 9 ncu Alayı, iki Don Bataryası sabah saat 6.00'da Breslanipa'yı terk ederek Plevne üzerine yürüyecektir.

Heri karakolları zincir hattı düşmanla teması sağlayıp onu gözden kaybetmeyecek ve mümkün olduğu kadar sık sık bilgi gönderecektir. Baron Kridner genel ihtiyat ile beraber bulunup raporlar kendisine orada gönderilecektir."

Baron Kridner, Grandük'ün yaverlerinden birisi aracılığıyla Plevne'nin ele geçirilmesi emrini gönderdiğini bu talimata ek olarak bildiriyordu.

Gerçekten başkomutanın yaverlerinden ve başkomutanın ordusuna bağlı Yüzbaşı Andreakski ancak 20.000 kişi tarafından savunulan Plevne'ye sabahleyin hücum olunması emrini taşıyarak gelmişti. Bu emir, Baron Kridner'in Plevne koruyucularını 50.000 kişi kadar tahmin ettiğine ve bunun üzerine yeni yardım gelinceye kadar buraya hücum etmesi gereğine ilişkin düzenleyip gönderdiği raporun cevabıydı.

**

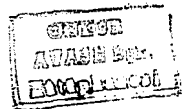
....Gerçekten bu tarihte Plevne'de ancak 20.000 askerimiz vardır... Bu da abartılmıydı; ya 50.000 kişi olsaydı neler olacaktı?...

Baron Kridner'in bu inancı kahraman askerimiz ile Osmanlı ordusunun değerli subayları için en büyük ödül değil midir?

**

Rus albayının hikâyesine devam edelim:

"18/20 Temmuzda sabah saat 5.00'te, ayaktaydık. Hava fazlasıyla sertti. Çok soğuk bir yağmur yağıyordu. Bütün askerî birlikler belirli

zamanda ordugâhı terkedip, ıslak topraklar üzerinden, kendilerine ayrılmış olan noktalara doğru yola çıktılar. Hepimiz, dalgın bir halde yürüyorduk. İçimizden birçoğu Sivastopol'a ait ünlü bir şirin şu beyitini hatırlamaktan kendini alamıyordu: (8 Eylül'ü, şeytanın o lanetlenmiş istihkâmlara hücumu bizi gönderdiği o uğursuz günü hatırlayınız)

Sadeliği içinde pek mükemmel ve pek saf olan bu eser, kısmen bildiğim ve fakat böyle yetkili bir kimsenin anlattıklarıyla doğrulanmaya muhtaç olan birçok ayrıntıyı kapsaması nedeniyle eserimin bu kısmına ait eleştirilerimi çok fazla kolaylaştıracaktır.

Eski beyanlar bize gösteriyor ki Rus başkomutanı hiç bir fedakârlıktan çekinmeksizin Batı Osmanlı ordusunu ortadan kaldırmaya karar vermişti. 18/20 Temmuz için emredilmiş olan hücum daha az yağmurlu bir güne ertelenmedi. Bunda Rus komutanının tamamıyla hakkı vardı. Evet, bu Osmanlı ordusunu ortadan kaldırmak gerekiyordu. Ama hücumu karar vermeden önce manevra yapmaya çalışmadan ve onuru kırılmış olan Prens Şakofskoi gibi bir Generalin bulunacağı muharebenin durumunun ne olacağını düşünmeden hemen harekete kalkışmalı mıydı? Prens'in görevinde kusur edeceğini kastetmiyorum. Prens hiç şüphe yok görevini yapacaktı; gerçekten yaptı; ama görevini gönül memnurluğu içinde yapan bir adam ile sadece borcundan kurtulmuş olmak için yerine getiren arasında büyük fark vardır ve eğer insanın kalbinin derinliklerine doğru daha çok insek fazla olarak görürüz ki onuru kırılmış bir adam -insanın zayıflığı gereğiyle- çalışmasını o duruma neden olan kimsenin çalışmasından ayırmaya çalışır, az çok uzakta kalmaya gayret eder ve o durumda... taktik ve stratejice barış ve birlikten eser kalmaz

Albay Vonlarlareski diyor ki: "Baron Kridner yolda General Skoblef'den bir yazı alıp bunda, keşif kollarının tutukladığı esirlerin ifadelerine göre, başı bozuklar hariç Plevne'de 45.000 düzenli askerle 30 top ve Lofça'da da altı tabur ile [17] altı top bulunduğu kendisine bildiriliyordu."

Lofça'da altı tabur ile altı top? Bu tugayı Lofça'da tutmamıza ne gerek vardı? Askeri zaten o kadar az olan Osman Paşa'ya bu küçük kuvvetin ne kadar yararı olurdu. Amaç, başarısızlık ve çekilme duru-

[17] Bu albay tabur kelimesini yanlışlıkla alay diye tercüme etmiştir.

munda Osman Paşa'yı orada karşılamak mıydı? Fakat Küçük Plevne ordusunun, çekilme durumunda yan bir yürüyüş yapmakla saği üzerine çekilme gücüne sahip olduğu düşünilebilir mi?

Önem yönünden ikinci derecede kalan bütün bu ayrıntılar arasında kendi harekât serbestisini kaybetmek hiç bir zaman uygun değildir. Yenilmek yönünü düşünmeden önce yenmek hususunu düşünceden geçirmeli!

Yenmek için de savaş alanında mümkün olduğu kadar çok kuvvet bulundurmali!

Lofça'da bir tugay bırakmak, Osman Paşa'nın Orhaniye-Plevne'ye doğru Sofya yolundan oluşan doğal çekilme hattından vazgeçmiş olacağını sanmak ve Osman Paşa'nın yenilmesi durumunda Rus ordusunun elinden kurtulabileceğine ihtimal vermek demektir. Oysa bu doğru değildir. Asıl doğrusu, öteden beri bizce gerekli görülen kuvvetlerin bölünmesi düşüncesinin etkisiyle bu tugay Lofça'da bırakıldı. Vonlarlareski'nin o kadar üzücü olan hikâyesine devam edelim:

"8.45'te General Velyaminof, Griviça'nın ilerisinde muharebe düzenini almaya gerek gördüğünü ve Osmanlıların hemen arkasından ateşe başladıklarını bildirdi. Bu General Kozlof ile Tambof Alaylarını birinci hatta sürmüş, Penza Alay'ını da ihtiyat olarak geride bırakmıştı.

Bu sırada General Şinitkof, General Velyaminof'un mevziine kadar kendisine arkadaşlık etmemi önerdi. Muharebeyi bütün ayrıntılarıyla yakından izlemeyi zaten çok istediğimden bu teklifi son derece memnuniyetle kabul ettim.

Plevne şosesinin kuzeyinde yer almış olan bataryalarımızın mevziine geldiğimizde General çok az topu savaş hattına soktuğumuza ait topçu komutanının dikkatini çekti. Bu sırada epeyce dik bir iniş ile Griviça köyüne eğimli oldukça yüksek bir tepede bulunuyorduk. Önümüzde şurası burası ağaçlı olan engebeli bir yer vardı. Solda Radişevo'ya doğru 8 verst (8536 m.) den biraz daha fazla bir uzaklıkta askerî harekâtı açıkça seçiyorduk. Önümüze doğru ve Griviça köyünün arkası sıra birbirine bağlı birçok tepeler yükselip Plevne'yi görmemize tamamen engel oluyordu. Sağda ufuk, çok sık ve oldukça çok yapraklı meyvalı ağaçlarla sınırlıydı. Topçu muharebesinin şiddeti yavaş yavaş artıyordu. Bu sırada sağ kanadımızda bir Osmanlı süvari birliği görünüp ateşimize biraz tutulduktan sonra düzenli olarak çekildi. Baron Kridner birkaç dakika sonra gelip bize katıldı.

Sonunda saat 10.40'ta Prens Şarkofskoi kolundan atılan ilk top sesini işittik. Tertibat gereğince Prens Şakofskoi kolu Poradim'den sabah saat 5.00'te hareket etmesi ve bunun üzerine bizimle beraber çarpışmaya başlaması gerektiğinden şimdiye kadar o taraftan top sesi işitilmemiş olmasına şaşıyorduk. Bundan vazgeçerek o yönden hiçbir haber de alamadığımızdan bu top seslerini sol kanadımızda muharebenin başladığına ilişkin bir işaret gibi kabul ettik. [18] Şakofskoi kolunun savaş safına girmesiyle ateşe başlamasının yol sırasında bir engel veya bir olay üzerine durması nedeniyle gecikmiş olacağına inandık.

Bu aralık Fransa Askeri Ateşesi Albay Gayyar bize katıldı. O, Plevne'ye hücum edilmesini bildiren Grandük'ün yeni bir emrini Bron Kridner'e verdi.

Rusya'nın büyük ve gerçek bir dostu olan Albay Gayyar'ın Grandük'e özel bağlılığı vardı. Grandük O'nu birçok defa çok nazik işler ve konularda kullandı.

Öğleyin, bize doğru gelen bir Hülan takımı gördük. Hepimiz Prens Şakofskoi'den son bir haber alacağımızı umuyorduk. Biraz sonra ümidimizin boş olduğunu anladık. Bu takımın tek görevi iki kol arasında muhabere postaları kurmaktan ibaretti.

O sırada Prens Şakofskoi'nin tarafında ateşin şiddeti gittikçe artıyordu. Yaylım ateşleri aralıksız birbirini izlemekteydi. Bulunduğumuz tepeden sadece duman bulutlarına bakarak iki düşman askerinin hareketine arada bir ileri doğru yürüyüşlerimize ve ele geçirdikten sonra tekrar boşaltmaya mecbur kaldığımız mevkilere ait doğru bir fikir edinmek mümkündü.

Öğleden sonra saat 13.00'te Osmanlılar tekrar sağ kanadımız üzerine hücum ederek dragonlarımızı geri püskürttüler; ama Kozlof'un savaş hattına girmesi düşmanı durdurmaya ve sonra çekilmeye mecbur etti. Prens Şakofskoi'nin tarafında muharebe gittikçe kızışmaktaydı. Kendi avcı hatları düşmana nefes aldurmıyordu. Prens kolu tarafından işgal olunan cephe hatlarımıza oranla dikey bir durumdaydı. Her ne kadar 8-9 verst (8536-9603 m) kadar uzak bulunuyor idiysek de işlerin o yönde kötü bir durum kazanmakta olduğunu açıktan açığa farkediyorduk. Durum böyleyken hâlâ bir haber alamıyorduk.

[18] Prens Şakofskoi kolunun daha önce çarpışmaya girdiğini sonradan emin bir yerden işittim. Şu kesin ki o dakikadan önce bir top sesi işitilmemiştik. Zaten bu gün elimde bulunan bir cep defterine tamamı tamamına olarak saati kaydetmiştim. (Albay Vonlarlareski'nin notu).

Baron Kridner artık daha fazla sabredemeyerek o tarafta meydana gelen olayları öğrenmek için yardımcısını Prens Şakofskoi'ye gönderdi. Genel ihtiyata da Griviça köyünün sol tarafında bulunan vadide yer alması için emir verdi."

Eleştirilerle uğraşmak istemeyen Albay Vonlarlareski bu dehşetli günün başarısızlığının nedenini suskunlukla geçiştiriyor, fakat biz ki eleştirenler grubunda bulunuyoruz, bu nedeni araştırmamalı mıyız? Bu durumu Prens Şakofskoi'nin hatırlarını kırılmasına veremez miyiz? Sözü tekrar Rus albayına bırakıyorum:

"Karşımızda Griviça Tabyası adıyla tanınan istihkâm yükseliyordu ki, mermileri üzerimize yağdığı halde biz ona etkili bir şekilde karşılık veremiyorduk. Bu istihkâm, mevkiin anahtarı gibi kabul ediliyordu. Hemen bütün bataryalarımız ateşlerini ona yöneltmişlerdi. Sonradan bu husustan dolayı Baron Kridner'in şiddetli bir şekilde azarlandığını duydum. Askerî eleştirilerle uğraşmak düşüncesinde olmadığım için kendi gözümle gördüğüm olayları kaydetmekle ve belirtmekle yetiniyorum. Ancak burada şunu hatırlatmalıyım, Griviça Tabyası'nın bütün mevkiin anahtarı olduğuna inanmakta Baron Kridner yalnız değildi. O'nun bu düşüncesine yanındakilerin hepsi katılıyordu. Hepsî, bu tabyayı ele geçirmeden Plevne üzerine yürümenin mümkün olmadığı kanısında bulunuyordu. [19]

18/19 Temmuzdan önce yapılmış olan keşiflerden düşmanın yeri hakkında yazık ki o kadar az bilgi elde ettik ki, uzaktan bu tepeye karar onun Plevne üzerine hâkim olup olmadığı sonucunu çıkarmak bizim için güçtü.

Griviça'yı mevkiin anahtarı gibi kabul ettiğinden dolayı Baron Kridner'i kötüleyenlerin fikrine asla katılamam. Plevne önünde Griviça, Aleksandri önünde Marenga gibiydi. Madem ki Plevne'yi ele geçirmek gerekiyordu; her şeyden önce Griviça'yı almak zorunluydu."

[19] 30 Ağustos bu tabyayı ele geçirdiğimizde arkada Plevne'ye hâkim başka bir tepe olduğunu gördük. Osmanlılar bu tepe üzerinde sonradan İkinci Griviça adını almış olan başka bir tabya meydana getirmişlerdi. Bu istihkâm daha 18 Temmuzdan beri var olmakla beraber bizim haberimiz yoktur. (Vonlarlareski'nin notu).

Vonlarlareski'ye muharebeye ait dokunaklı hikâyesine devam etmesini rica edelim:

"O zaman Baron Kridner'in yanında bulunuyordum. Konuşmasını bana yönelterek şunları anlattı:

"Gördüklerime göre Griviça Tabyası düşman mevkiinin anahtarıdır; onu elde etmeliyiz. Ama bu gün Plevne'ye kadar gidebileceğimizi pek de ummuyorum. Bataryamız şimdiye kadar bir tek Osmanlı topunu susturmayı başaramadı. Bunun üzerine Grandük'ün emirlerine rağmen bu gün Plevne'ye hücum emrini vermeyeceğim. Sadece topa tutmakla yetineceğim."

Bundan sonra General ile beraber ihtiyat olarak bırakılmış olan Arkancelforved Alayı'nın bulunduğu tarafa gittik. Burada da Osmanlı güllelerinin vuruş noktalarına ve meydana gelen etkilerine ait doğru bir fikir edinebildim. Gelişimizden sonra meyve ağaçları ile çevrili bir tarlada birkaç kişi toplanmıştık. Birdenbire bir Osmanlı güllesinin bizden yaklaşık olarak 400 adım uzak olan bir ağacı ikiye böldüğünü gördük; bu mermi kuvvetinin büyük kısmını kaybetmiş olmakla beraber ara sıra yere dokunarak ve bir topağ gibi vızlayarak yoluna devam etti. Bize çok yakından geçtikten sonra gidip baş borozanın atını başından vurarak o anda öldürdü. Bu, uzun menzilli ve fakat kalibresi ufak bir krup topunun mermisiydi.

Sonunda saat üçte Prens Şakofskoi'nin birinci yazısı geldi. Prens bu yazısında Raysevo'nun karşısındaki tepeleri aldığını ve bütün askerini savaş alanına yolladığını ve kendisine hemen yardım gönderilmesini bildiriyordu. Aynı zamanda General Skoblef'in gerek Sofya yolu üzerinde ve gerek Plevne ile Griviça arasında birçok Osmanlı piyadesi birliklerinin yürüdüğünü gördüğünü ve Prens Şakofskoi kolunun hücumları karşısında Osmanlı avcı zincirlerinin çekilir gibi olduğunu haber veriyordu.

Genel ihtiyat olarak iki alayımız vardı. Bunlardan biri Kolomna Alayı- hemen Prens Şakofskoi'nin yardımına gitmekle görevliydi.

O sıralarda, topçumuzu korumakta olan Tambof Alayı'nın avcı hattı Griviça Vadisi'ni geçmişti. Öğleden sonra saat 13.00'te sırtları işgal etti. Oradan tabya ile siperlere daha şiddetli ve daha etkili bir şekilde ateş ediyordu. Osmanlılar aralıksız, seri ateşlerle karşılık verdiler. Hemen aynı zamanda Prens Şakofskoi'nin koluna karşı Osmanlıların sevk ettiği yeni asker tarafından yapılan hareketi açıklıkla gördük. Avcılarımız yer kaybetmeye başladılar. Bize sol kanatta muharebeyi kaybettik gibi geldi. Yazık ki durum gerçekten böyleydi.

O kadar sıkıntılı olan bu dakikada Baron Kridner'in durumu gerçekten dikkat çekiciydi. İkisi de aynı derecede tehlikeli olan şu iki karardan birisini seçmek zorundaydı: Ya Griviça tabyasını geride bırakarak Prens Şakofskoî'nin yardımına gitmek; ya da tabyayı vurup ele geçirdikten sonra Prens'in kolu ile birleşmek. Barona bu iki karardan hangisini uygulayacağını bilememesi sıkıntı veriyor ve bu da açıkça görünüyordu. Sonunda saat üç buçukta, oradaki askere şöyle seslendi:

"Evlatlarım! Sizi Allah'a emanet ederim! Şu tabyayı bir gayret edip ele geçirirseniz akşam yemeğini Plevne'de yiyeceğiz."

Yazık! İş işten geçmişti. Tambor Alayı solda, Kozlof ve Panza Alayları sağda olarak ilerlemeye başladılar; Galic Alayı ihtiyat olarak Tambor Alayı'nın arkasında duruyordu. General Şilder Şoldner'in tugayı da sağ kanadımızın arkasında bulunuyordu.

Avcı hatlarımız büyük bir hücumla mısır tarlalarından geçti. Fakat çıplak arazide gördükleri gibi, cehenneme benzer bir ateşle karşılandılar. Tabya, parlak, büyük bir fanusa benzeyip her tarafı piyade ateşlerinin gürültüsüyle çatırdamaktaydı. Ömrümde bundan dehşetli yaylım ateşi görmedim. O korkunç çatırdama kulaklarımda çınlıyor. Kahraman askerimiz buna rağmen hurra diye bağrarak ileriye atıldı. Fakat birçok kayba uğradıktan sonra geri dönmekte çok sıkıntı çekti. Askerlerimiz kendilerini toplayıp saflarını dizdiler, bir daha hücum ettiler. Fakat bu da önceki gibi başarısızlıkla sonuçlandı. Askerimiz, bu lânetlenmiş ve müthiş öldürücü yaylayı geçmeden hücumlarını dört defa tekrarladı. O lânetlenmiş yayla iki askerimizin bir an nefes alıp kendini toplamak için arkasında sığınacağı en ufak bir engebeden bile yoksundu.

Bu müthiş olayları, Osmanlı güllerinin tamamıyla sıyrdıkları tepelikten seyrediyorduk.

Saat beşte yani Griviça Tabyası'nın kanlı hücumuna başladıktan bir saat sonra General Kridner beni çağırıp dedi ki: "General Şilder Şoldner'i gidip bulunuz ve kendisine Panza Alayı'nı Arkancelforved Alayıyla kuvvetlendirmesi emrini iletiniz."

5 nci Tümen'in 1 nci Tugayı hâlâ ihtiyatta bulunması gerektiğinden General Şilder Şoldner'e rastlamak ümidiyle sağ kanadımızın bataryalarına doğru gittim. Fakat General'den eser yok. Arkancelforved Alayıyla Vologad Alayı'nın Panza Alayı'nı kuvvetlendirmek için epeyce zaman önce ileri hareket ettiklerini bataryalarının binbaşısından haber aldım.

Tümen komutanının mavi flamasını bir çok güçlüklerden sonra se-
çebildim. O doğrultuya yönelerek dört nala koştum... [20]

Yaralı bir trampetçiden elde ettiğim bilgiler sayesinde Generalin, sol tarafta biraz daha ileride Osmanlılardan ele geçirilmiş bir siperde bulunduğunu anladım. Kılıcımı koltuğumun altına alarak o tarafa doğ-
ru bütün kuvvetimle koştum. Sipere atladığımda şansın yardımıyla ora-
da General Şilder Şoldner'i buldum. Bu değerli adam orada 5 nci Piyade
Tümeni'nin Kurmay Başkanı Albay Popof'un yanında oturmuş gözün-
den iri iri yaşlar akmaktaydı. Yüzi, o gün bana her zamankinden fazla
uçuk göründü. General, bir baba gibi sevip saydığı o kahraman tugayı-
nın mahvolmasından dolayı bir türlü teselli olamıyordu. Bana hitaben
dedi ki:

— Bütün tugayından ancak beş bölük kaldığını tarafımdan Baron'a
söyleyiniz. Bütünüyle kırıldık, perişan olduk. Tabyayı ele geçirmek bi-
zim için kesinlikle imkânsızdır.

— Size yardım göndermesini söyleyeyim mi?

General cevap olarak dedi ki:

— Şüphesiz; Baron'a ulaşabilirseniz hiç olmazsa tugayımın geri
kalanını toplayabilmek için bana yardım göndermesini isteyiniz. Yeni bir
hücumun başarıyla sonuçlanacağına inanmak ise hayaldir.

Raporum Baron Kridner'i derinden etkiledi. Bana dedi ki:

— Serbonkof Alayı'ndan bir tabur alıp General Şilder Şoldner'e
ulaştırınız.

Akşam saat 19.00'da görevim bitmiş dönüyordum. Gerek tarafımız-
da ve gerek Prens Şakofskoi'nin tarafında ateş bir dakika bile kesilme-
di. Prens askerlerinin çekilmeye başladığı görülmüyordu. Muharebenin
kaybedilmiş olduğu açıktı. Bu sırada Albay Gayyar bana şu sözleri söy-
ledi:

— Azizim: İşte bir dakika ki, bizde olsaydı komuta eden General,
süvariye yaklaşıp söyle derdi: "Hücum ediniz, yoksa hapı yuttuk." 1874
te kahraman süvarimizi işte bu şekilde kaybettik.

[20] 1877 Savaşı'nın bütün ayrıntılarını hatırlamayan arkadaşlarım Rus General-
lerinin flamaları olmadığını iddia etmişlerdi. Ben tersini iddia etmiştim. İddia-
nın gerçeği Rus subayının bu anlattıklarıyla doğrulanmıştır. Bütün ordu-
larca kabul edilmiş olan bu bayraklara kesin ihtiyaç var. Askeri düzenlemelere
ait zamanıyla hükümete sunduğum bir raporda bunların gerek ve önemi uzun
uzadıya açıklanmıştı. (Yazarın notu).

Albay Gayyar mükemmel bir süvari olup askerliğin bu sınıfına çok fazla sevgisi vardı. Görüşme sırasında Fransızların Prusya Muharebesi sırasında süvariye çok üzücü bir şekilde kullandıklarını sık sık hatırlatıyordu. Gerçekten Albay Gayyar bu sözleri bana söylediği zaman bizim süvariye sevk etmenin sırası değildi. Osmanlı süvarisini üzerimize yollamanın tam fırsatıydı. Osman Paşa'nın süvarisi olmadığını sanmak yanlış olmazdı. Çünkü çekilişimizi büyük bir tehlikeye sokmak için düşman süvarisinin bir taraftan çıkıvermesi yeterliydi.

Ortalık kararmaya başlamıştı. O zaman Serpenkof Alayı'nın son iki taburu ihtiyattan alınıp Baron Kridner'in bulunduğu yerin etrafını sağlamlaştırmaya başladılar. Bu iki taburun koruması altında, bozulup dağılmış askerlerimizi toplayarak Torski Terstenik üzerine çekilmeye çalışacaktık.

...Hava iyice kararmıştı; çekilmeye başladık. Hepimiz hüznü ve sıkıntılıydık. Yüreğimizde ağır bir yük hissediyorduk. Fakat düzensizlik ve karışıklık yoktu.

...Top sesi kesilmişti. Fakat yayılım ateşe hâlâ devam ediliyordu. Ara sıra hurralar işitilip Osmanlılar buna Allah Allah sesiyle cevap veriyorlardı. Birliklerin komutanlarını getirtmek için emir verildi. Fakat aramaya gitmek kolay idiyse de kendilerini bulmak o kadar kolay değildi. Bu siyah gecede, bu yoğun karanlıklarda insan kümelerine çarpıyorduk. [21]

Sabah saat 4.00'de Torski Terstenik'e varmaktaydık. Her tarafta mükemmel bir düzen vardı. Kol komutanının çadırını bulmakta gecikmedim. Al dondaki atımı eyerlemesini bir emir çavuşuna tembih ettikten sonra yüzümü yikamak üzere Baron Kridner'in çadırına girdim.

Susuzluğumu gidererek yıkanmaya başladığım sırada tuhaf bir gü-rültü işittim. Aynı zamanda doktor (K).. usulca çadıra girip yanıma geldi Bana dedi ki:

— Siz orduya bağlısınız. Türkleri karşılamak ve onlara karşı kendimizi savunmak için Kazaklarımızı bana veriniz.

Kendisine cevaben dedim ki:

— Hangi Türklerden bahsediyorsunuz? Çünkü Plevne hücumumuzda başarılı olamadık. Fakat bozgun halinde değiliz. Savunma durumuna koyduğumuz mevkiilerden şimdi geldim. Türkler bizi takip etmediklerinden burada bulunmaları imkânsızdır.

[21] Geceleri bu gibi tehlikelere düşmemek için Revue de Cavalerie'nin Temmuz 2899 tarihli sayısında yazarın "Idées appliquées" ve "Signaleurs de nuit" adlı makalelerine başvurunuz.

Bu sırada tanıdıklarından kolorduya bağlı Topçu Ön Yüzbaşı Ş... koşarak çadıra geldi ve "Seyyar hastahaneleri böyle korku ve telâş içinde niye bırakıyorsun doktor? Türkleri nerede gördün?" diye bağırdı.

Fakat gürültü çoğalıyordu: "Çekilin! Kaçabilen kaçsın!" diye bağrılar ışıtmaya başladı. Yüzbaşı Ş... ile ben hemen çadırdan dışarı fırladık. Gözümüzün önünde korkunç bir olay meydana geliyordu. Büyük bir insan kalabalığı çalkalanıyor, bağırıp çağırıyorduk. Levazımât idaresi'ne bağlı bir memurun sevk ettiği bir araba kafilesi önceden yola girip hızla gitmeye başladı. Bir dakika kaybetmeden hemen ata sıçrayarak bu cesur memuru izlemeye koyulduk. (Kendisine yettiğimizde ancak çok şiddetli tehditlerle durmaya mecbur edebildik. Çaresiz adam o kadar şaşkınlıktaydı ki korkmuş ve gözleri dışarı fırlamış olduğu halde durmadan "Çekilmek için emir var!" diye şaşkın şaşkın bağıırıyordu.

Bu sırada düzensizlik daha fazla arttı. Yaralıları, yaralarının sarılıp bağlanmasını beklemeden usulca arabalardan iniyordu. Bulgarlar öküzlerini boyunduruktan çıkarıyordu. Asker, halk, hayvan bir an önce kaçmak için itişiyorlardı. Durum kötü ve fazlasıyla karıştı. Komutanlar ortadan kaybolmuştu. Veya biz -Ş.. ile ben- onları göremiyorduk. Etrafa bolca yağdırdığımız kamçı darbelerine rağmen çok az kişi durdurabildik. Gerçekten artık biz de, generallerden birisinin genel çekilme emri vermiş olduğunu öğrendik. Korku ve telâş o kadar büyüktü ve o kadar yankı uyandırdı ki sonradan aldığım haberlere göre etkileri Zıştovi'ye kadar yayıldı.

Tanrı böyle korkunç bir durumu görmekten sizi korusun..."

Albay Vonlarlareski'nin baştan sona yalnız gerçek olan hikâyesi yazık ki burada son buluyor. Bu sayfalara hiç bir şey eklemek istemezdim; fakat ne yazık! Hikâyenin son satırları, kaçırdığımız fırsatı düşünerek kanlı göz yaşları dökmemize bir neden oluşturmuyor mu?

Rus Subayı "...korku ve telâş o kadar büyüktü ve o kadar yankı uyandırdı ki etkileri ta Zıştovi'ye kadar yayıldı" diyor.

Korku Zıştovi'ye kadar yayıldı da biz o derece bozulmuş olan düşmanı takip etmedik. Çünkü süvarimiz yoktu deniliyor.

Düşmanı takip eden atlar mıdır, yoksa asker midir?

Atın sağladığı fayda hız ile zamandır; işte o kadar. Şimdi Plevne ile Zıştovi arasında gidilecek ancak birkaç kilometremiz vardı.

Hem de takip edilecek düşman, süvari mi yoksa piyade miydi...? Hayır.... Hayır. Gücsüz ve bozguna uğramışların zorla sürüklediği bir piyade askeri idi! Bunun üzerine üstün piyadelerimiz her halde böyle zayıf, kahrolmuş, dehşete düşmüş zavallı, cesaretli yüreği titrek, ayağı sürmüş kaçanları takip edebilirdi. Özellikle, ki bu takipte topçumuz süvarimizin kılıcından daha çok iş görebilirdi. Bunu itiraf etmelidir.

Bu ikinci Plevne Muharebesi çok kanlı idi. Başarımız her türlü günün üstünde olup kahraman askerimizin kahramanlıkta kendilerinden aşağı olmayan düşman askerine gösterdiği direnme gerçekten akıllara şaşkınlık veren bir derecedeydi.

Yenilen Ruslar bu sefer geçen defadan daha büyük bir düzensizlik içinde çekildiler!..

Yenilen düşmanı takip etmemesinin nedenlerini iyice anlamak üzere Plevne kahramanı ile birçok kez görüştüm. Her defasında öne sürdüğü neden süvarinin yokluğu idi.

Bağlı olmakla şeref duyduğum süvari sınıfı takip için en mükemmel bir silâhtır. Fakat süvari kuvvetinin yokluğundan dolayı, zaten savaş alanında elde edilmiş taktik bir sonuca değil, belki çarpışmaya katılan bütün düşman kuvvetlerini bir daha katılamayacak bir duruma koymaktan başka hiçbir şekilde elde edilemeyen stratejik bir sonuca ulaşılncaya kadar düşmanı takip etmemek mi gerekir?

Askerî dilde bu strateji fikrinin ve amacının sınırını gerektiği gibi belirleyebilecek bir terimin olmadığı anlaşılıyor. O sınır ki savaş sanatının kurallarına uygun olan her başarının temelini oluşturur.

Muharebe alanına kadar rehberlik yapan strateji, savaş sırasında yerini taktiğe bırakırsa da alt tarafı yani sonucu etkiler.

Stratejik sonuç takiple elde edilir. Araçsız veya araçlı, uzun veya kısa kısaca her şekilde takip başarının tamamlayıcısıdır.

Alınacak mesafe ne kadar kısa ise takip de o oranda taktik meselesinden sayılır. Bu, sonucun elde edilmesini kolaylaştırmakla beraber takibin stratejik esasını yok etmez.

Plevne'de durum tam bu merkezdeydi.

Osman Paşa bozulmuş düşmanın çekilme doğrultusunu öğrenmek üzere onu bir miktar süvariye takip ettirmeli ve stratejik sonuç için yani yenilmiş düşmanı kırmak ve yoketmekle sonsuza kadar olmasa bile hiç olmazsa uzun bir zaman dönmesine imkân bırakmamak için kendisi derhal harekete geçmeliydi.

Muharebeden önce temas sağlamak önemli bir iş olup bunun için birbirine düşman ordularla birbiriyle orantılı bir süvari kuvveti gereklidir. Fakat muharebeden sonra, hele düşmanın izleyeceği doğrultu birden fazla değilse, iyi atlara binmiş iki veya üç güçlü subayla birkaç süvari sevk etmek yeterlidir.

Bu incelediğimiz olayda sezgisli düşünüp ileri atılmak yeterli olurdu.

Düşmanı takip etmek ve onun Zıstovi üzerine çekileceğini mantıklı bir şekilde kestirmek için yapılacak şey bundan ibaretti.

Eğer kuvvetli bir süvarimiz olsaydı şüphesiz bizim için bin kat daha fazla yararlanmayı gerektirirdi. Fakat bu, eldeki kuvvetle düşmanı takip ederek muharebeyi kazanmaya çalışmamak için bir neden olamaz.

Plevne ile Zıstovi arasındaki uzaklık 50-60 km. olması nedeniyle Osman Paşa ileri hareket etmemeli miydi? Canlı, büyük bir zafer güllesi gibi yenik düşmana hücum etmeliydi!... Bütün askeri tek vücut olduğu halde hemen ardından mevki değiştirerek şiddetli hücum etmek, menzile çok üstün olan bataryalarıyla her şeyi parça parça edecek bir şekilde gürültü koparmak mümkündü. Eksik olan süvarinin yerini tutacak bir de zırhlı donanma vardı?.

Rus subaylarının kendilerinin doğruladığı gibi korku ve telaşla kaçan bir düşmanın, o kadar kısa bir mesafede, taarruza dönmesinden Osman Paşa korkabilir miydi? Şüphesiz ki hayır!

Ah! Ne kadar büyük, ne kadar da önemli bir sonuç elde edilmiş olurdu: Köprü tahrip edilirdi; beri tarafta ne varsa hepsi esir edilirdi.... ve koskoca imparatorluğun büyük kuvvetlerine rağmen sonucun ne olacağını artık kimse bilmez olurdu. Herhalde muharebenin geneli bizim için daha elverişli bir şekil alırdı?...

Doğu Ordusu'nda Mareşal Mehmet Ali Paşa yanındaki yerimize dönmeden şunu söyleyelim ki bu ikinci muharebeden sonra takip işi yeniden ihmal edildiğinden çekilmemiz, hem de mümkün olduğu kadar hızlı çekilmemiz gerekirdi. Çünkü Rusların bir daha dönüp hücum edecekleri doğaldı. Özellikle dönmeleri için kendilerine fırsat bıraktığımızdan böyle yapacaklarına hiç şüphe yoktu. Bu durumda Osman Paşa ikinci muharebeden sonra mevkiini düzeltmeli ve değiştirmeliydi. Burada bir parantez açarsam eleştirilmem sanırım: Bu, harita üzerinde bir düşünce olması açısından çok önemlidir.

Evet, dedik ki Osman Paşa mevkiini düzeltmeli ve değiştirmeliydi. Fakat madem ki o, düşmanını takip etmek istemiyordu, kendisi için yapacak daha yi birşey vardı: Bu da hemen Lofça yoluyla Selvi üzerine yürümek ve Selvi'ye ulaştıktan sonra Tımova-Drenova-Gabrova hattı üzerinde Rus Merkez Ordusu'nu yandan vurmaktan ibaretti! Bu hareket Süleyman Paşa'nın bir manevrasıyla birleştirilebilir ve Mehmet Ali Paşa'nın ordusu da bu manevraya çok kolay katılabilirdi!.. O halde... Rus ordusunun tamamen yok edilmesi kesindi.

Artık bütün Bulgaristan'da yalnız Grandük'ün zayıf tümenleri kalmış olurdu ki böyle bir zamanda onların hiç birşey yapamayacakları kesindi. (Sevgili arkadaşlar bu satırları tekrar tekrar okuyunuz!)

Bu sayede muharebe geciktirilirdi. Gerçi savaş araçları o kadar çok olan Rusya bu çoklukla bizi ezmeye tekrar gelirdi. Bu mümkün hatta muhtemeldi. Ama o sırada büyük bir başarı kazanılmış olurdu. [22] Uçmuş, kaybolmuş bu boş ümitlere daha fazla söz söylemeyerek deriz ki üç ordunun hiç birisi işbirliğini sağlamak için manevra yapmak istemediğinden her şeyin ne şekilde olursa olsun kötü bir sonuca varması kesindi.

[22] Sonradan Rus-Japon Muharebesi'ndeki olaylar zaman aşımıyla bile Rusya ordularının düzensizliğini kesin şekilde belirlediğinden en son muharebemizde elde edilen sonuçların umulanın da üstünde olduğu şimdi ortaya çıkıyor. Rus-Japon Muharebesi'nden önce yazılan bu eserimiz Rusların düzensiz sayılan Japon ordularına yenilgisini göstermeye bir araç olabilmıştır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

LOM ÜZERİNDEKİ MUHAREBELER

Bu savaşta olayların gelişimi iki türdür: Askerî büyüklerin bilgileri, deneyimleri ile önceden tahmin edilip kesin olarak hesaplananlarla, şansa bağlı olan, iradenin dışında bir kuvvetle sevk ve idare edilenler.

Bu muharebenin sonuna kadar -uygunsuz ihtimallere rağmen- şans bize birçok defa yardımcı oldu. Fakat biz her zaman şansın aksine gidiyorduk.

Herşeyin hızla yapıldığı, sağlam bir karara bağlı bulunduğu muharebeye ait tedbirler ve girişimlerde, tam zamanında hareket etmesini bilerek, harekâta gösterilecek cesaret ve çabuklukla düşmanı şaşırtarak, onu bir dakika bile rahat bırakmayarak, neyi yapıp neyi yapmayacağını bilerek, düşmanın yapılmasını istemediği şeyi yaparak ve özellikle savaş alanının herhangi bir noktasında başarısızlığa uğrayıp morali bozulduğu sırada onu tehdit ederek şansa yardım etmek gerekir.

Bu düşüncenin özellikle son kısmını göz önünde bulundurarak Güney ve Doğu ordularının yaptıklarını eleştirmek gerekir:

Birinci ve ikinci Plevne Muharebeleri arasındaki zamanda bu ordulardan birincisi Şipka'da boş durdu; ikincisi de o söz edilen kuralsız taarruzî harekette başarılı olamadı; yukarıda bu taarruzdan bir parça söz ettiysek de okuyucunun daha iyi anlaması için bir daha değinmeye gerek görüyoruz:

Başkomutan Mehmet Ali Paşa Plevne'nin iki büyük başarısının önemini -ne yazık ki çok geç- sonunda anlayınca Rusları vurmaya karar verdi. Bu amaçla bütün asker hemen Rusçuk'tan Osmanpazarı'na kadar bir hat üzerinde ileri sevk olundu.

Bu akla sığmaz taarruz hattının hizasını ve beraberliğini almak üzere Şumnu'dan gönderilen tugaylar Cuma'nın yakınında bir Rus müfrezesine rastladılar. Bu müfreze Lom'dan geçerek Osmanpazarı ile Tırnova geçitlerine hakim olan tepelerde yer almıştı. Bu da, yukarıda söz ettiğimiz tampon müfrezelerden biriydi. O halde düşman bu Tırnova'nın civarında bütün ordu tarafından kendisine hücum edileceğini bekliyor-

du ki gerçekte bu hücum yapılsaydı Süleyman Paşa ile birleşmek hususu sağlanıp Radecki'nin 20.000 askeri çok tehlikeli bir duruma sokulurdu. Fakat bu müfreze Lom'un tepelerinden sağa doğru yayılmamızı görerek Balkan doğrultusunu almayacağımızı anladıktan ve öncümüz ile bir süre çarpıştıktan sonra çekildi.

Söz edilen uzun bir hat üzerine düzenlenmiş olan taarruz durumunu almadan birgün önce Cenova sözleşmesine ait bazı konuların görüşülmesi için düşmanın yanına elçi olarak gönderildiğimden [23] bu taarruzun Rus düşünceleri üzerinde ne gibi etkiler meydana getirdiğini öğrenmiş oldum.

Ayazlar civarındaki muharebe sırasında düşmanın ileri karakollarından hareket ederek Grandük'ün ordugâhına doğru gönderildim. Aynı ileri karakollara varışında öğrendim ki bizimkiler gayet geniş bir hat üzerinde şiddetle taarruz ettiler.; o kadar beklenilmeyen bir hat üzerinde ki -bir süre şaşırان- Rus komutanları Mehmet Ali Paşa'nın bütün orusu birleşmiş de ciddi ve kurallara uygun bir hücum yaptığı düşüncesi ne kapılmışlardı. Ama daha sonra kuzeyden güneye kadar bu çok geniş yayılmamızı görerek rahatladılar.

Bununla birlikte özellikle Kakselevi ile Karahasanlar'da ciddi bir şekilde çarpışmaya çabucak başlanmıştı; Ruslar bizi Lom üzerinde göz hapsine almak istiyorlardı!

Taktik açıdan Ruslar bütün hat üzerinde yenildiler denilebilir; fakat öyle bir yenilgi ki topu topu ancak beş on adım çekilmelerini gerektirdi. Rus ordusunda bulunduğum üç dört gün içerisinde gördüklerime ve işittiklerime göre komutanımızın yokluğum sırasında yaptığı bu taarruz hiç kimseyi etkilememişti. Oysa Plevne kelimesinin her söylenişinde gözler parlıyor, konuşma sessizliğe dönüşüyordu; bir sessizlik ki her sözden daha çok şey ifade ediyordu.

Batı ordumuzdaki kahraman askerimizle komutanları hakkında Rus ordusunda çeşitli garip söylentiler dolayıyordu. Daha çok genç, bazı Rus subayları bana Plevne askerinin, en ünlü Avrupa subayları ve hatta hizmetimize girdiği zannedilen Bazen (1870 Muharebesinde Metz sağlamlaştırılmış mevkinde komuta eden Mareşal Bazaine) tarafından komuta edilen Afrika yamyamlarından, Sudan zencilerinden, cinlerden, şeytanlardan meydana geldiğinin doğru olup olmadığını soruyorlardı.

[23] "Musavver Muhit" isimli küçük derginin 4 Aralık 1908 tarihli ve yedi numaralı sayısında "Savaş Sırasında Elçilik" başlıklı makale bu görevin ayrıntılarını içerdiğinden kitabın sonuna ek olarak konmuştur.

Biri diğferinden garip olan bu kuruntu söylentiler herhalde muharebenin önemli sayılabilecek kısımlarından birini oluşturuşor. Buna düşmanın sinir bozukluğu adını vereceğim!

Plevne'de karşılaşılan ani direnişten dolayı akıllar o derece karışık, sinirler o kadar gergin ve coşkundu ki bizim için yani Doğıu Ordusu'nca yapılacak en acil şey bu durumdan yararlanmaktır.

Rus ordusunun ünlü komutanları çok iyi biliyorlardı ki Plevne'de ne yamyamlar ve ne de cinler vardı. Ama muharebede büyüklerin değıl küçüklerin morali bozulur. Komutanlar istedikleri kadar soğukkanlılıklarını korusunlar, bir kere saflarda dedikodular yayıldı mı asker hiç farkına varmadan bundan etkilenir. Bunun sonucu olarak öyle sinir bozucu bir ortam meydana gelir ki onu hiç bir zaman gözden uzak tutmamak gerekir.

Bu nedenle elçilerin gözlerini bağlama âdetinin yeterli olmadığını hatırlatayım. Onları fazla konuşturmamak çok daha uygun bir önlemdir. Öyle bir şartla elçi olarak görevlendirilen subay, küçük subaylarla ve özellikle eratla görüşmesini ve diğfer her türlü ilişkilerde bulunmasını yasaklamalıdır.

Bilgili, zeki, anlayışlı ve özellikle düşmanın dilini bilen bir subayın gözlerinden çok ağzı ve kulakları ile zarar verebileceğini anlıyor ve tahmin ediyorum. Gözleri olsa olsa bir yol üzerinde ne varsa onu görecek tir.

Şimdi benim gibi çok genç, bilgisiz ve tecrübesiz bir adam göndereceklerine güçlü bir subay göndermiş olsalardı, o subay düşmanın ruh halini anlamak için bir araştırma yapabileceğı gibi düşmanın zaten o kadar bozulmuş olan moralini daha çok sarsabilecek diğfer bir takım söylentileri herkese yayardı.

Bununla birlikte Rusların yanında duyduklarımın sadece anlatımıyla, Doğıu Ordumuz'un komutanı anlamalıydı ki taarruz için uygun zaman gelmiştir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

MEHMET ALİ PAŞA İLE SÜLEYMAN PAŞA

Rus ordusundan dönüşümde başkomutanı gidişimden önce işgal ettiği mevkiilerde bulamadığımdan çok şaşurdım. O, taarruzunun başarısızlığından dolayı ümitsiz bir şekilde Hezargrad'a çekilmişti ve telgrafla göz yaşı dökerek -Süleyman Paşa'yı kendisine itaate yeteri kadar zorlamayan- İstanbul'dakilerin umursamazlığını gidermeye çalışıyordu.

Başkomutanlık Mehmet Ali Paşa'da olduğundan ordunun en yüksek komutanlığı kendisindeydi. Komutanlığının birliğini sağlamak için O'na bu ünvan verilmişse de gerçekte kararı ancak Doğu Ordusu'nda geçerliydi. Hiçbir zaman gücünü Şıpkı'daki kahraman askerlerimizi boş yere feda eden Süleyman Paşa'ya kabul ettirememiş ve sözünü geçirememişti.

Yeni başkomutan Şıpkı komutanına askerî harekâtlarını birleştirmeleri konusunda uyarmak için on beş gün kadar bir zaman harcadı. Süleyman Paşa ise bu sırada düşmanı değil belki bu ısrarcı insanı, çok ustaca düzenlenmiş bir tuzağa düşürmek için mükemmel bir plân hazırlamaktaydı.

Çaresiz Mareşalin işbirliği, harekât birliği sözlerini bile duymak istemeyen- arkadaşına haftalarca gece gündüz yalvardığını görmek gerçekten üzücü bir durumdu.

Ama Mehmet Ali Paşa'nın Süleyman Paşa'dan istediği neydi? Tırnova üzerine bir taarruz. Buna, ısrarla isteyecek kadar gerek var mıydı? Sanmam; aksine Şıpkı Ordusu'nun yardımı olmadan da bu hareketin yapılmasının tamamen mümkün olduğu kanısındayım. Şıpkı Ordusu bu durumda mezbahasını terkederek gelip bize elini vermeye doğal olarak mecbur olurdu. (Bkz. Kroki : 5)

Askerî düzenden söz edilirken genellikle nütbe sırası gereğince astın üstüne itaati kastedilir. Ateşte, yürüyüşte, manevrada düzen ve diğerlerinden söz ediliyor; ama büyüklerin düzeni, komutada düzen suskunlukla geçiriliyor. Oysa bu düzenlere ait olan kurallar ve konuları koymak ve uygulamak zorunludur.

Metz'den sonra Bazaine, Sıpk'a'dan sonra Süleyman, mahkum olup askeri rütbeleri alındı. Bu ise Rozanvil ve Sveti-Nikola'da öldürülenlere karşı hiçbir zaman bir öziir dileme olamaz

Amiral Servera görevden alınsa bile bu O'na şöhretinden birşey kaybettirmemişti. İspanyollarda felâketleri olgunlukla karşıladılar; fakat şanlı felâketlere uğramak için mi savaşılr? Savaşın amacı bu mudur?.. Savaşın bin türlü zararlarından, yıkımlarından sonra kurulacak askeri mahkemeler, kazanılan hayali şan ve şerefler, savaşlarda yenilmiş ve felâketlere uğramış olan milletlerin maddi ve manevi zararlarını öder ve yerine getirir mi? Asla değil mi?...

Şimdiki zamanda sonbahar manevraları ve özellikle atış eğitimleri, büyük küçük askeri birliklere şüphesiz büyük faydalar sağlar. Uygulamalı manevralar, teorik manevraların mükemmelliğini doğrular ve eksiklerini belirleyip tamamlar. Bunlar, birliklerin binleşip kaynaşması, askerlerin ve kadroların eğitim ve öğrenimi açısından çok iyi bir önlemdir; fakat generallerin ve özellikle ordu komutanlarının eğitim ve öğrenimi için yeterli değildir. Çünkü amirlerin stratejice girişim kuvvetleri bakımından büyük manevralar muharebenin yerini tutamazlar. Ciddi bir savaşa katılmamış olan bir başkomutan bu makama eksik bir birikimle gelmiş olur. Komutayı en iyi kimlerin yapabileceğini öğrenmek için daha uzun süren ve ani olan manevralar yapılmalı ve bu manevralara her koldan ve her taraftan birçok generalin katılması sağlanmalıdır.

Gelecek muharebelerde birçok kolun bir noktada toplanmaları görülecek : Bu, dehşet verici birşey olacaktır. Bu durumda bütün orduyu bir noktaya toplamak ve onu bir komutanın emri altında hareket ettirmekle ordu generallerinin ileride kendilerine verilecek görevleri başariy başaramayacakları anlaşılabilir. Gerçekten bu, pahalıya mal olacağı gibi az çok siyasi ufkı da bulundurabilir. İşte hemen ileri sürülen iyi bir itiraz... Fakat biraz fazla para harcayıp da ileride başarı sağlamak, daha az harcamalar yapıp da ciddi hiç birşey yapmamaktan daha iyidir.

ONUNCU BÖLÜM

BAŞKOMUTAN'IN İÇ SIKINTISI

Kendisini ancak birkaç metre ilerletmiş olan uzun bir hat üzerinde taarruzu başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra Mehmet Ali Paşa, o sonsuz cephesinin çeşitli noktalarında düşmanın temasını kaybetti. Düşman ise Lom'u terketmesi üzerine o şaşkınlık verici emniyet hizmetlerini önceki-ne paralel bir hat üzerine düzenledi. Başkomutan ümitsiz, bezgin her zamanından fazla kararlı ve şu anki durumdan habersiz olarak -artık hatırlayamadığım bir amaç üzerine- Şumnu'ya gelmişti.

Plânı açıklamak, etraflıca anlatmak ve Süleyman Paşa'nın kendisine itaat etmesini sağlamak için İstanbul'a göndermek üzere beni -çok genç bir yüzbaşıyı- seçmek istemesi O'nun sebepler ve araçlardan ne kadar yoksun olduğunu güzelce gösterir.

Şuna dikkat etmeli ki bu olay, Üçüncü Plevne Muharebesi sıralarına doğru olduğundan bir savaş zamanında umulabilecek en iyi fırsatları görüşmelerle, söylevlerle, bağırıp çağırma ile kaçırdık. Bu saatler, bu günler bizim için bir daha ele geçmeyecek nimetlerdendir!...

Sekiz gün kadar sürmüş olan Üçüncü Plevne Muharebesi -buna ayrılan bölümde görüleceği üzere- önceki ikisi gibi Doğu Ordusu'nun hareketsizlik ve umursamazlığını bir türlü yokedemedi.

Canilere yakışır şekildeki hareketsizliğimize Grandük Nikola'yı Plevne'nin etrafında toplayabileceği bütün kuvvetleri toplayarak- bu defa Osman Paşa'yı dehşetli bir şekilde sarmak için harekâtında tamamen serbest bıraktık. Kaç ay üstümüzde parlamış olan umut parıltısı sonsuza kadar sönmeye mahkumdu.

Şimdi komutanlarımızın izlediği yöntem neydi? Şüphe yok ki bu yöntem ne Friedrich ve ne de Napoleon'un mesleği değildi; 1870 muharebesinin tehlikeli kurallarındandı. İnsan kendisini Saar veya Mosel nehirleri üzerinde sanırdı. Her yerde cesurlük ve kahramanlık; her tarafta beceriksizlik ve duruma hakim olamamak... Bizce yöntem şuydu : Çarpışmak, Ruslarla çarpışmak! İşte muharebe bundan ibaretti. Fransızların Prusyalılarla muharebesinin bir başka örneği!

Muharebeyi bu şekilde anlayıp yapmakla asıl gerektiği gibi anlamak arasında aynen gece ile gündüz arasındaki fark kadar bir fark var.

Bu gün içimizden birçoğunun muharebeyi daha iyi anlayabileceklerini düşünmekle mutluyum. Ama o zaman Fransa-Prusya Muharebesi'ne çok yakın bulunuyorduk : Derler ki kötü bir örneği düzeltmek için otuz yıl gereklidir. Bu gün aynı hatalar artık tekrar edemez. Kesinlikle başka hatalar işlenir : Fakat bunlar ötekiler kadar kötü olamaz. Görüşlerimiz hatalarını düzeltmeye çalışan ordular içindir.

Bununla beraber Rozbah'dan İyena'ya, İyena'dan da Sedan'a geçildiği zaman... hesaplar durur, zihin düşünmeye varır!

... Birçok zaman için Ruslarla -hiç olmazsa eski savaş alanları üzerinde- savaşmayacağız. Bununla birlikte oraları, yarın kiminle olursa olsun çarpışacağız tahminiyle incelemek ve korumakta gecikmemeliyiz. Bundan başka o günden bu güne kadar gelen mevki değişikliklerini incelemeyi göz önünden uzak tutmamamız da temel şartlardandır.

Tuna ve Balkan engellerine, karşı konulması mümkün olmayan savunma hatları gözüyle bakılıyordu. Şu anda bile, daha az güvenle fakat aynı gözle bakılıyor. Bunları düşüneceğimize niçin 1809 savaşını düşünmeyelim? Niçin savaş tarihinin sayfaları arasında gizli kalmış düşmanların toplarını çığneyerek defalarca geçilmiş olan eski Tuna'yı hatırlamayalım?..

Tuna! Dört kale! Balkan!... İşte savaşın başlangıcında Rusların saldırısına karşı konulacak İskenderler seddi.. o kadar!

Düşmanın ne yapmak istediğini, ona karşı koymak ve onu tepelemek için ne yapılması gerektiğini etraflıca düşünen yoktur. Toplanma ve yığılma, ayırma ve dağıtma stratejisinin düzenlemeleri dükkate alınmıyor. Özellikle savunma durumunda yayılma manevralarını kimse düşünemiyor!..

Prens De Hohenlohe, Stratejiye İlişkin Mektuplar, adlı güzel eserinde diyor ki : "Strateji yayılması ordunun öyle bir toplanmasıdır ki kararlaştırılmış bir noktada başarı umuduyla düşmanı vurmak ve aynı zamanda bu düşmana karşı harekât üssünü gizlemek ve korumak amacıyla yapılır. Şimdi bunda iki amaç var : Biri taarruz, diğeri savunma, olayların gidişatına göre bu iki amaçtan biri en önemli rolü oynar."

1877'de izlenmiş olan esas fikir ise şu belirttiğimiz düşünceye taban tabana zıttır : Abdülkerim Paşa, savunma strateji yayılmasını Harçova, Çervanovoda, Taşova, Silistre, Tutrakan, Rusçuk, Zıstovi, Niğbolu, Rahova, Vidin'de bütün Tuna boyunca asker koymak şeklinde anlamıştı.

Bir ucundan öbür ucuna kadar donatılmak istenilen bu sınır hattı 400-500 km. uzunluğundadır. Kabul edilen ikinci hattın yani Balkanların da 250 km. uzunluğu vardı. Bunun yeni bulunmuş, garip bir savaş yöntemi olduğu söylenebilir sanırım : Şumnu ile Şıpka büyük karakollar olarak bütün orduyu ileri karakol hattı üzerine yerleştirmek...! Bu düşünce şu şekilde açıklanıp yorumlanabilir : Hiç birşeyin ve kimsenin geçişine izin vermemek.

Sayın okuyucu! Bir gün deneyerek bir kümesin önüne aralarında birer metre mesafe bulunmak şartıyla birkaç kişiyi diziniz; onlara doğru bir tavuk salıveriniz ve adamlarınıza tavuğu geçirtmemelerini bağıra bağıra söyleyiniz!.. Ne yapılırsa yapılsın, hayvan yine geçer; gidip kümesine girer; adamlarınız da hiç, hiç birşey yapamaz!

1897'deki son muharebede de aynı durum meydana geldi. Tamamı 75.000 askeri olan Yunanlılar bizi geçirtmemek için sınırın her noktasını ısgal etmek istediler; bunun sonucu olarak her yerde zayıflamışlardı. Yunanlılar Tesalya'da yalnız toplanmak değil, belki burada meydana gelecek yığınak uğrunda Tırhala bölgesini bile boşaltmayı göz önüne almışlardı.

Dömeke'de savaşmış olan 35.000 veya 40.000 kişiye Tırhala'daki 25.000 kişi eklenip ve boşu boşuna Velstin'de hareketsiz duran Smolenski'nin bu muharebeye katılması sağlanarak, ordumuzun başarısı ciddi bir şekilde tehlikeye sokulabilirdi.

Şimdi bizde de 1877 muharebesinin başlangıcında işlenen bu hatalar sonra Mehmet Ali Paşa'ya geçti. O, istemeksizin ve hatta belki farkına bile varmaksızın o hataları sürdürdü. Çünkü kendi de dahil olmak üzere hiç kimsenin savaş yöntemine ait kesin bir fikri yoktu. Karmakarışık bir takım işler ve konular izlenmekteydi. Sadelik gösterişten uzak görünüyordu; ona tenezzül edilmiyordu! Olağanüstü anlaşılmaz, yapılması mümkün olmayan, zararlı... fakat yöntemine uygun şeyler yapılmak isteniliyordu.

Düşmanın gerçek yeri, mevcut kuvvetleri bilinmeden her tarafta plânlar düzenlenmesine girişildi. Bu çeşit çeşit önlemler ve düşüncelerin en iyisi belki yine başkomutanınki idi. Fakat iki şey vardı ki onun değerini ve üstün niteliklerini yok ederek iyi kabul görmesini engelliyordu : Birincisi karmakarışık değildi; ikincisi, çok gösterişsizdi.

Komutanının yazılarının İstanbul'daki edebiyatçıların hoşuna gide-meyeceği kesindi.

Şunu unutmamalı ki dilimiz esasen üç dilden, Çağatay, Arapça ve Farsça dillerinden oluşmuştur; yani Yunan ve Latin kelimelerini de içine

alan Fransızca gibidir. Fakat Yunanca ve Latince'den Fransızca'ya kabul edilen kelimeler sınırlı olup onları sözlüklerde bulmak mümkündür. Oysa dilimizde böyle bir sınır yok; Türkçeleştirilmiş olan kelimeleri sınırlayan ve onların hepsini toplayan bir sözlüğümüz yok. Güzel kafiyeler yapmak ve özellikle kastedilen anlamı anlaşılmasız hale getirmek için kullanabileceğimiz binlerce kelime var. Açıklıkla akla gelen bir fikir, bir tasarı öyle gösterişli kelimelere ve tamlamalara boğuluyor ki anlaşılması imkânsızdır.

Süleyman Paşa'nın buna özel yeteneği vardı. Mehmet Ali Paşa ise bu yeteneğe sahip değildi. O'nun yazıları kaleme almada hiç bir gücü yoktu. Çünkü yazdıkları hep yapmacık ve gösterişten uzaktı.

Bu durum ve şartlar içinde doğal olarak İstanbul edebiyatçılarının beğenisini kazanamayacaktı ve plânını çok basit bir şekilde açıklamak ve anlatmak için İstanbul'a yaptığım seyahatimin de tam bir başarısızlıkla sonuçlanacağı doğaldı. Zaten ben bu gibi bir iş için seçilip gönderilecek adamların en sonuncusuydum. Başkomutan İstanbul'a gitmem için o kadar acele ediyordu ki bir lokomotif hazırlamaya bile zaman bırakmaksızın Şumnu'dan Varna'ya beni el makinesi ile gönderdi.

İstanbul'a gelişimle beraber doğru Yıldız Sarayı'na gidip hemen padişah tarafından kabul edildim. Sultan Abdülhamit iki saatten fazla anlattıklarımı kulak verip dinledi ve başkomutanın düşüncelerini son derece dikkat ve özenle izledi, padişah ara sıra onaylar gibi davrandı. O kadar ki başarılı olabileceğim ümidini uyandırdı.

Padişah bana izin verirken bu anlattıklarımı, o zaman istediği gibi işleri gözen Damat Mahmut Paşa ile Sait Paşa'ya da anlatmamı ve tehdit etmemi emretti. Bu kişilerin her ikisi de beni gayet önemsiz olarak kabul ettiler! Hatta bunlardan birincisi beni beklemeye bile tenezzül etmedi. Henüz gösterişli vezirler rütbesine ulaşmamış ve böbürlenmesi daha olgunlaşmamış olan ikincisi ise beni oturtmak ve birkaç dakika anlattıklarımı dinlemek iyiliğinde bulundu. Fakat kendisi, burada gösterdiğim kurmay haritalarından birşey anlamayarak kısa anlatımlarımı küçük, hatalı bir köy okulu haritası üzerinde izlediler... O zaman hemen ümitlerimin boş olduğunu, yapacak hiç birşey olmadığını; önünde herkesin saygı ile başını eğdiği İslâm halifesinin, en büyük komutanın -o zaman-kendi vezirlerinden daha güler yüzlü ve uzağı gören olduğunu anladım.

Başkomutan istiyordu ki Süleyman Paşa kendisine itaat etsin ve Doğu Ordusu'na katılabilecek bir şekilde manevra yapsın.

Ama Süleyman Paşa buna uymuyordu. Çünkü kendisine Sveti Nikola mevkiini ele geçirirse Harbiye Nazırı olacağı ve bizde bir insanın isteye-

bileceği her türlü rütbeler ve ödüllere boğulacağı sözü verilmişti. Şimdi Şıpkı'nın cellâdı mümkün zannettiği fakat gerçekte mümkün olmayan bir başarıyı tek başına kazanmak istiyordu. Şu duruma göre genel olarak denilebilir ki, öteden beri kutsal vatanımızın korunması, savunması ve ülkenin yönetimi konularında gerek komutanların ve gerek diğer memurların çalışmaları faydalı olsa bile bunların her zaman saray halkının cahilce ve baskı yaparcasına karışmalarına feda edildiği konusunda bu gün herkes aynı görüştedir. Bunun üzerine kaybedilmiş olan büyük fırsatların nedenleri bu gün millet tarafından anlaşılmıştır. Bu nedenle herkes için en büyük kutsal görevlerden biri, bundan böyle bu gibi canilere yakışır şeklindeki müdahalelerden vatanımızı korumaktır.

Bu sırada Süleyman Paşa komutanımdan önde geliyordu. Kendisi Damat Mahmut Paşa'nın sağ ve Sait Paşa'nın da sol bacağıydı.. : Bu durumda görevim ailemi ziyaret için küçük bir geziden ibaret kalırdı; özellikle yanından ayrılırken Sait Paşa kibirlenircesine bir tarzla bana şunları söyledi : "Mehmet Ali Paşa'ya söyleyiniz ki Padişah'tan halka varuncaya kadar hepimizin, Süleyman Paşa'nın kahramanlığı ile yüksek gücüne tam güvenimiz vardır!" Sayın okuyucular! Savaş zamanı başkomutan olan bir kişinin elçisi ne yolda kabul ediliyor, görüyor musunuz?

İtiraf ediyorum ki Sait Paşa'nın dairesinden çıkarken yüreğimde büyük bir öfke vardı! Padişah yanında ne kadar iyi kabul ve güzel davranış gördüysem bu iki kişi de benim ve özellikle komutanım için o kadar kötülük istediler. Komutanımın isteğini daha anlamadan reddediyorlardı!...

Fakat itiraf ediyorum ki Mehmet Ali Paşa'nın da beni görevli olarak göndermesi hataydı. Olaylar birbirini izlediğinden hemen birşeyler yapmaya gerek varken görüşmelerle zaman kaybetmek hiçbir zaman uygun olamaz. Ama yukarıda söylediğimiz nedenlere dayanarak, başkomutan sanıyordu ki doğrudan doğruya hükümdara başvurursa Süleyman Paşa'nın itaatsizliğine bir son verebilecektir. Şimdi başkomutanın görevli olarak gönderdiği bir subayı o kadar kötü kabul etmek mi gerekir-di?... Bu subayın yanında hükümdardan bir tek kişiye kadar hiç kimsenin O'na güvenmediğini söylemek lâyük mıydı?

Eğer Sait Paşa'nın söylediklerini orduda yaymış olsaydım kendisine 100.000 Osmanlı kahramanının komutası verilmiş olan bu Mareşal için nasıl bir etki meydana gelir ve O'nun artık ne etkinliği kalırdı?...

Başım ateşler içinde sarayın büyük avlusunda yünüyordum; derken eski bir dostuma rastlayıp başarısızlığımı anlattım. Bu kişi iyi bir vatan-sever ve padişahın sadık bir kölesiydi. O, başka bir Sait'i, o zaman Bahriye Nezareti vekâletinde bulunan İngiliz Sait Paşa'yı gidip görmemi tavsiye etti.

Her ne kadar görevim donanmaya ait işlerle ilgili değilse de başka bir ümidim kalmadığından doğru bu ikinci Sait Paşa'nın yanına gittim. Gerçekten O'nun bilgili nazik ve anlayışlı bir kişi olduğunu hissettim. Bu, gösterir ki Sait'ler birbiri ardınca gelir de birbirine benzemeyebilir.

O'nun yanında komutanının plânını iyi bir harita üzerinde inceliyor ve olaylara ilişkin görüşüyorduk; o sırada İngiltere Elçiliği'nin Tercümanı Mösyö Sandison'un geldiği haber verilip yanımıza getirildi. Sait Paşa'nın işareti üzerine İngiltere Elçisi'nin gönderdiği kişi benim yanımda ziyaretinin amacını anlattı. Bu da, Osmanlı ordusuyla beraber bulunan İngiliz Ataşesi'nin plânlarıyla düşüncelerinin bildirilmesinden ibaretti. Ateşe Süleyman Paşa'nın harekâtını beğenmemekle beraber iki ordunun birleşmesini yani komutanının plânlarından birisini büyük bir önemle tavsiye ediyordu. (Şunu itiraf etmeliyim: O'nun birçok plânı vardı. İngiliz Ataşesi'ni tarafsız olmaktan çıkmaya sevk eden şey belki de buydu. Çünkü hiç bir iyi askerin bu üzücü komedide hazır bulunup da etkilenmemesi mümkün değildi.)

İngiliz Sait Paşa hemen Padişah'ın yanına gideceğine söz verip arabasına bindi. Bir saat sonra da beni saraya çağırıp başkomutanın isteğini tamamen yerine getirileceğine ilişkin kesin güvence verdi. Ve hemen ordugâha dönmemi söyledi.

Hemen İstanbul'u terkedip ertesi günü Varna'ya ulaştım. İki gün sonra başkomutanı Çerkovna Muharebesi'nin ortasında, yani izlemek istediği doğrultudan 10 ve tasarladıklarından da 100 fersah uzak bir yerde buldum ve çok şaşırdım.

Seyahatim sırasında Mahmut, Sait ve arkadaşları her şeyi başka bir kalıba sokturarak başkomutana Süleyman Paşa'nın işlerine karışmadan hemen Çareviç'in ordusu üzerine yürümesini kesinlikle emrettiler. İşte bu düzene göre savaşıyorduk.

Sayın okuyucular! Bu yöntemle beraber düşmana uzun zaman karşı koymamız harika sayılmaya lâyık değil midir!

Şimdi bu Çareviç Ordusu neredeydi? Talihsiz başkomutan kime karşı gönderiliyordu?

Doğu Ordusu sandığımız kuvvet aynı ileri karakollardan, aynı tampon müfrezelerden başka birşey değildi. Büyük kısımlar her zamanki gibi görünmüyordu. Düşman süvarisi bu büyük kısımları o kadar güzel örtüyor, bizimkiler de aynı derece hiç birşey görmüyordu ki düşman büyük kısımlarının nerede olduklarını asla bilmiyorduk.

Dünyada hiçbir süvari, örtme hizmetlerini Kazaklar kadar iyi yapamaz ve hiç bir kimse iyi eğitim görmüş bir süvari olmadan gerektiği gibi savaşılamaz.

Çerkovna Savaşı birinci taarruzun tekrarıydı.

İstanbul'dan döndüğüm gün, savaş mevkielemize geldiğimde bir çevirme hareketinden söz edildiğini duydum... Başkomutan'ın kendisi -ki görevimin başarı derecesini tahmin ettiğinden beni çok kötü karşıladı- bana anlattı ki merkezle sağ kanat düşmanı oyalarken, sol kanadımız düşmanın sağ kanadını çevirmeye çalışacak!...

Öğle zamanı geçmişti. Bütün bunları sinirli bir tavırla bana anlatmakta olan Başkomutan, dürbünün ucundan hiç birşey görmüyordu. Mısır Tümeni'nin yapmak için görevlendirildiği bu meşhur çevirme hareketinden her zaman bir haber bekliyordu!...

Kötü hayvanlara binmiş ve iyi idman yapmamış kurmay subayları ağır davranarak bir diğerini yalanlayan haberler getiriyorlardı. Başkomutan manevrayı bizzat takip etmesi gerekiyken topçunun yanında kalıp orada sabırsızlıktan kendi kendini yiyip duruyordu...

Çevrilmek istenilen sağ Rus kanadı Çayırköy'üne dayanmıştı. Köyün güneyinde ve doğuda göller, bataklıklar, ormanlar, kısaca bu gibi bir hareketin başarıyla sonuçlanmasına engel olacak herşey vardı. Bir gün önce o yöreyi ve düşman mevkielelerini keşif için büyük bir kurmay subayı gönderilmişti. O da çok uzaktan görmekle yetinmişti!...

Gerçekte ise görmeden geri dönüp, yörenin ve düşman mevkielelerinin tasarlanmış harekete elverişli olduğunu bildirdi ki tamamen gerçeğe aykırıydı...

İşte bu kadar yetersiz bilgiyle işe başlanıldı ve doğal olarak istenilen başarı meydana gelemedi!... Çevirme hareketi! Çevirme hareketi deyip duruyorduk; fakat acaba bu kelimelerin gerçek anlamını biliyor muyduk?...

Subaylarımız bu manevraya o kadar yabancı, öneminden o kadar habersizdiler ki, ciddi öğrenim görmüş arkadaşlarından birisi bu hareketi gerekli görürcesine övse diğerleri çevirme kuzudan söz açarak onunla alay ederlerdi!... O zaman şakaların bini bir paraya : "İşte bir çevirme daha' O meşhur çevirmeniz!"

Çevirme hareketi, belki stratejiden çok taktikteki en nazık manevradır; diye iddia etmek doğrudur. [24]

[24] "Savaş sanatı gösteriyor ki bir kanadı orduyu ayırmadan çevirmek veya taşmak gerekir." Napoleon.

Böyle bir işe girişmek için aşağıdaki şartların olması gereklidir :

1 — Mevcut kuvvetler toplu, yanasık olmalı, Çerkovna'da olduğu gibi önceden yayılmış olmamalı;

2 — Her birlik görevinin ne olduğunu kararsızlığa yer kalmayacak şekilde iyice bilmeli;

3 — Çevirme hareketi düşmana önceden sezdirilmemeli ve arazi engebeleri onu gizlemeli;

4 — Mümkün olduğu kadar bu manevrayı savaş hattının görülen kısımlarında bulunmayan askere yaptırmalı;

5 — Bu hattın tasarlanan hareket tarafında bulunan kanadı, çevirme hareketini yapan askere katılabilecek şekilde kademe düzeni hareketiyle manevraya katılabilmeli; fakat bu da ne çok erken, ne de çok geç olmalı;

6 — Oyalamaya memur olan kuvvet, hücumunda, sanki ikinci derecede bir hareket değilmiş gibi ciddiyet göstererek ilerlemeli;

7 — Büyük harekâтта manevrayı süvari ile örtmek ne kadar gerekliyse bu söz ettiğimiz harekâтта süvariye göstermekten o kadar sakınmalı; çünkü aksi durumda amaç açığa vurulmuş olur.

Aklımda kaldığına göre Çerkovna'da bu önlemlerin hiçbirini alınmadı. Oyalama, ovaya gönderilmiş çok ince hücum hatları aracılığıyla yapılarak geride bulunan tepeleri hiçbir hareket yapmayan; bir adım bile atmayan askerlerle ısgal etmekle yetinildi. Zaten, gözünü başka bir yönden açması gerektiğini düşmana anlatmak için de bundan fazla birşey gerekli değildi!. Hem de çevirme hareketinin daha başlangıcında başarısızlık belirtileri görüldü; ovadaki askerleri bu şekilde tehlikeye sokmak artık bütünü faydasızdı.

Gün, her zamankinden daha fazla açık bir bilanço ile son buldu : Seyyar hastahaneler yaralılarla ağzına kadar doluydu. Ova yüzlerce asker şehitleriyle örtülü idi; o asker ki, sonuçsuz olan hücumlarla orada bulunan yabancı gazete muhabirlerinin hayret dolu yazılar yazmalarına neden oluyorlardı. Osmanlı askeri her zaman olduğu gibi orada da görevini fazlasıyla yaptı; küçük subaylar da öyle... O günün akşamı genel karargâhta "işte al sana sorumluluk" gibi sözlerle bohça oyunu oynanıyordu. Başkomutansa yeniden derin endişeler içine daldı.

Ertesi gün de bir daha Kazakların oluşturduğu siper karşısında bulunduk!...

Zaten bizimkilerde bu gibi işlere yeniden kalkışmak isteği kırılmıştı. Ruslara gelince : Onların da büyük kısımlarıyla her türlü harekâta girmekten çekinecekleri doğaldı; çünkü o büyük kısımlar, o zaman gerçek büyük birlikler olmaktan çok uzaktılar; çünkü düşman askeri her taraftan Plevne'nin etrafında toplanıyordu. Fakat süvarisi sayesinde çok güzel manevra yapan ve çok atık olan Çareviç Ordusu her tarafta bizden daha kalabalık görünüyordu. Bu ordu gereken noktalarda bize karşı bütün kuvvetini koyduğu halde biz ince, seyrek hatlarla onun üzerine yürüyorduk.

Hele bu Çerkovna muharebesinde esash bir hata vardı :

Orada, büyük bir aralık oluşturan tepelerde tesbih gibi dizilmişlik ve tümenlerimizden birine bir vadi ve bir de dağlar gösterilerek : "Git! Şunu çevir!..." diye emredildi!

Rus ordusunu çevirme görevi kime verilse iyi?

Mısır Tümeni'ne

Bu Mısır Tümeni'nin komutanı şimdiki Hidiyin amcası merhum Prens Hasan idi. O, Almanya'da üniversite öğrenimi yapmış seçkin bir subaydı. Prensın kurmayı da çok iyi, çalışkan ve bilgiliydi. Ama askerleri muharebe görmemişlerdi. Bundan dolayı Rus gibi bir düşmanla hiç çarpışmamışlardı. Bununla beraber kendilerine bir acemi için yapılması mümkün olmayan bir görev verilmiş olsaydı şüphesiz onu yaparlardı.

Mısırlıların öntü sıra bir Osmanlı Nışancı Taburu yürüyordu : Rus kanadını çevirmek amacıyla bu düzen üzere ilerliyorlardı... Derken bataklık ve ağaçlık bir bölgeye vardılar. Oraya yakın bir yerde mevki almış olan Rus avcuları Osmanlı askerini gayet öldürücü bir ateşle karşıladı! Bununla beraber Osmanlı Taburu direnerek onda biri kadar kayıp verdi. Mısır subayları hareketin başarıya ulaşmadığını ve ilerleme imkânının olmadığını gördüklerinde geri çekildiler. Kötü başlanmış olan hareket işte bu nedenle başarısızlıkla sonuçlandı. Çaresiz Mehmet Ali Paşa da durumu düzeltmek fırsatını sonsuza kadar kaçırdı...

Bir de Çerkovna'da çevirmek istedikleri neydi? Neyi çevireceklerdi?

— Kanadı!

— Kimin, neyin kanadı?

— Olsa olsa bir tümeninkini

— Sonra

— İşte o kadar; çünkü sağ Rus kanadı üzerine olan manevranın başarılı olduğunu kabul etsek bile mevcut olan kuvvetleri yani bütün ordumuzu ileri göndermek gerekirdi. Bunu yapmak için ise toplanmış olmamız ve Yantra'ya girmemiz gerekti. Oysa bizde bir tek köprücü birliği bile yoktu. Bundan başka Bulgaristan'ın bu kısmından geçen nehirler Tuna'ya dikey ve doğal olarak öbürüne paralel bulunduklarından birçok dağınık tümenlerden oluşan bu büyük hat tekrardan yeni bir hat, yeni bir siper karşısında kalacaktı. Böylece düşmanı çevirmeye çalışırken biz çevrilmiş olacaktık.

General Radeçki'nin, gerisinin tehdit edildiğini görmesi üzerine, çekilmek zorunda kalmış olduğuna bakılırsa mevcut kuvvetlerimizi toplayarak yapılacak bir taarruzda yüzde seksen başarı umudu vardı. O Generalin 20.000 veya 25.000 kişiden oluşan askerinin önceden hayli zayıf bulunan Çareviç'in askerine katılması pek o kadar önem taşııyordu. Oysa düşmanın çekilmesi üzerine Süleyman Paşa Sıpk'a'yı terkederek ve manevraya katılarak muharebeye alışkın bir büyük kuvvetle bizim te-raziye- girmesi dengemizi gereği gibi kuvvetlendirecekti.

Bu durumların hiç biri meydana gelmedi. Manevra yapmanın imkân-sızlığı, tedbirler ve girişimlerin cansızlığı, harekât üssü ve mühimmat üssünden çok uzak bulunmak korkusu, kurmayın beceriksizliği, başko-mutanın cesaretini o kadar kırdılar ki komutanlardan oluşan bir mecliste Mehmet Ali Paşa, çekilmek için oy çoğunluğunu elde etmekte güçlük çekmedi.

Düşmana bir taarruz fikrinde ısrar edebilmek için savaş durumun-dan ve düşmanın amaçlarından ne kadar habersiz olmak gerekirdi!... Batıda meydana gelen olayların etkisiyle Doğu Rus Ordusu'nun rolü sa-vunma, sadece savunma olmak zorundaydı.

Düşmanın Lom üzerindeyken taarruza kalkışmaması, kuvvetçe üstünlüğün bizim tarafta bulunduğu sırada -sonradan tekrar dönüp hücum etmek üzere- bir ordunun Yantra'ya çekilmeyeceğini bize açıkça göster-mesi gerekmez miydi?

"Daha iyi sıçramak için gerilemek" atasözünün hiçbir şekilde bir or-duya uygulanması mümkün değildir, şimdi bütün generallerimizin kabul ettiği ve onayladığı bu çekilmeyi neye dayandırmalı, nasıl anlam ver-meli...?

Çerkovna - Çayırköy'deki sonuçsuz muharebeden beri yağmur hiç dinmemişti. Tamamen çamur içinde yatıyorduk. Yollar -eğer askerin büyük ormanlar ortasından açtığı geçitlere bu adı vermek uygunsa- tarif edilemez bir haldeydi : Sürekli olarak batar, kayar, tam kesilmemiş ağaç kütüklerine çarpardık! Bir çadırdan öbür çadıra güçlüklerle gidilirdi. Böyle bir gecenin ortasındaydı ki bütün ordunun çekilmesi emri çeşitli birliklere tebliğ edilip düşünülemeyecek kadar büyük bir düzensizlik içinde hemen yola çıktık.

Gerçekten şaşırmağa değer değil midir ki, sanki düşman kılıcını böğrümüze dayamış ve arkamızdan takip ediyormuş gibi bütün bir ordu, karanlık bir gecede, şiddetli yağmur altında çamurlu yollardan geri çekiliyor? İşte cesur bir halk ki hiçbir zaman uğramadığı bir tehlikeden, lâyük olmadığı bir hakarettten korkması gerektiği zannına düşürülüyor!

Bu hatırlanması gerekli çekilme sırasında atım yirmi defadan fazla düştü. Yollar o kadar çamurdu ki gündeğmadan önce bazı sahra topraklarının önemsiz küçük yokuşlardan çıkarılmak için bütün taburlar tarafından çekildiğini gördüm; Ruslara ateş ediyoruz sanarak geceleyin bazı taburlar diğerleri üzerine kurşun attılar... Bu olaylar Çerkovna Muharebesi'nin akşamında değil, iki gün sonra meydana geliyordu!...

Şu durumda düşman tarafından takip edildiğimizi görmek korkusu-nu bile mazeret olarak ileri süremezdik, özellikle ki bu muharebede başarı Ruslara değil esasen bize aitti! Şimdi önceki gibi Lom'un arkasına çekildik; herkes de memnundu; özellikle Ruslar. Bunu izleyen en küçük bir olay bile olmadan altı hafta geçti.

Her sabah düşmanın süvari karakoş nöbetçilerinin bizimkilerden birkaç adım uzakta değiştirildiğini görmek mümkündü. Ruslar kendilerine karşı olan iyi davranışlarımızdan (!) memnun görünüyorlardı : Plevne kahramanlarını ezip bitirmek için komşumuzun bu sessizlik ve sakinliği kendisi için daha iyiydi.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞ OLSUN!..

Mehmet Ali Paşa Ordusu'nun hareketsiz kaldığı dönem, bazı yeni düşüncelerde bulunmamız için güzel bir ortam oluşturur. Bu düşünceler bize gösterecek ki, bir ordu ne kadar cesur olursa olsun, hatta dünyanın en cesur ordusu olsa bile, büyüklerin strateji eğitimi, küçüklerin taktik yeteneği ile orantılı olmayınca başarılı işler yapmak mümkün olmaz.

Yalnız bu kadar da değil: Hiç şüphe yok ki muharebede başarıyı sağlayan şey, başarı zamanından itibaren büyüklerle küçükler arasındaki ilişkilerin devamıdır.

Başkomutanlığa ulaşan bir amir ne kadar iyi olursa olsun gene de bir yabancılık çeker; asker gibi emrindeki subaylar da kendisine güvenmez. Hatta kendisi bile önemli bir işe girişmeden önce kim iyi, kim kötü bilemez. Bundan dolayı işbirliğini sağlamak için küçüklerle büyükler arasında olması gereken karşılıklı güven oluşamaz.

İşte Lom Ordusu'nun komutanlığını aldığı zaman Mehmet Ali Paşa'nın durumu da böyleydi; O hiç kimseyi tanımadığı gibi kendisini de hiç kimse tanııyordu. Ayrıca kötü bir üne de sahipti: Kendisinin Frenk olduğu yayılmıştı; gerçek olan da buydu. Şivesi, aslı hakkındaki söylentiye doğrulamaktaydı. Bununla birlikte yeni başkomutanın şahsen çok cesur bir kişi olduğu anlaşılınca çabucak güven kazandı.

Gerçi bu az birşey değildi; fakat yalnız bu da yeterli değildi. Erat hissediyordu ki, bir komutanın yalnız kişisel cesaret ve yiğitliğiyle zaffer kazanılmaz. Asker, komutanının cesur ve ciddi olmasını elbette ister; ama becerikli ve akıllı olmasını da ister. Manevra da bile küçükler kendilerini büyüklerin yararlılığının etkisi altında hisseder. Bilgi, -ki dünyada var olan en büyük kuvvetlerden birisidir- cahilleri korkutma üstün özelliğine sahiptir!

Buna karşın, cahil bir amirin komutası altında, hatta barış zamanında yapılan eğitimlerde ve manevralarda bile anlatılamaz bir durum, bir güvensizlik, bir huzursuzluk, bir sıkıntı, ağızdan ağıza dolaşan bir

takım dedikodular fark edilir! Bu durum savaş zamanında askeri daha fazla etkiler; o zaman etkili bir şekilde buna karşı gelmek mümkün değildir.

Bu gerçeğin ta kendisidir! Düşününüz: Osman Paşa 20.000 kişiyle bütün Rus ordusunun taarruzunu dururur; Mehmet Ali Paşa ise bunun üç beş katı bir kuvvetle ileriye bir adım bile atamaz!. Bunun nedeni de Osman Paşa daha Sırbistan Muharebesi'nden önce kendisine verilen askerle sürekli beraber bulunarak onun yararlılığının derecesini bildiği gibi, asker de komutanını iş başında görerek ona ne kadar güvенеceğini biliyordu:

Mehmet Ali Paşa ise aksine hiç görmediği, hiç bilmediği bir halkla temasta bulunuyordu! Ayrıca bir insanın aklı Hristiyan, ebeveyni yabancı olmakla beraber üniformasını kabul ettiği, ekmeğini yediği orduya, hükûmete -her hangi bir subay kadar- bağlılık ve içtenlikle hizmet edeceğini ispatlaması için O'nun zamana ihtiyacı vardı...

Mehmet Ali Paşa'nın feci ölümü bize bunu kanıtlar: Berlin Kongresi'nin Bosna hakkında aldığı siyasî kararları Bosna halkına bildirmek üzere Mehmet Ali Paşa muharebeden epey zaman sonra Bosna'ya gönderilmişti. Oradayken binlerce silâhlanmış halk evi içinde Mehmet Ali Paşa'yı kuşattılar ve hemen teslim olmasını istediler. Paşa, bu teklifi kabul etmeyip yalnız yaveriyle başıbozuklara karşı durarak savaştı; sonunda bunlar o cesur askeri teslim mecbur etmek için evi ateşe verdiler. Mareşal ölmek üzere büyük üniformasını giydi ve elinde kılıç olduğu halde, bu asilere hücum etti; sonunda o insan kalabalığıyla başa çıkamayarak düştü! Ve kesilmiş başı zafer göstergesi olarak bir mızrak ucuna takılıp gezdirildi.

Asıl konuya gelelim:

Bizim ordu komutanlığının stratejik hareketsizliğinin başka nedeni de vardı: Piyade ile orantılı bir süvarinin yokluğu; bu askeri sınıfın yapabileceği hizmetlere güvensizlik; çeşitli askeri sınıfların arasında bağlantı yokluğu. Bundan dolayı keşifler, istihbarat hizmetleri, hareket sırasında ve bekleme zamanında emniyet önlemleri hiç derecesindeydi.

Karşımızdaysa düşmanın yalnız çok değil belki de hayret edilecek kadar iyi bir eğitim görmüş süvarisi bu hizmetleri büyük bir özenle yapmaktaydı.

Rus ileri karakollarının şebekesi mükemmeldi ve bu, en sağdan en sola kadar uzatılmış bir ağdı. Bununla birlikte bu ağ, seyrek ve kırılması kolay bir siperdi. İnce bir takım hatlar; hemen görülmeyen süvari karakol nöbetçileri; hafif bir takım devriyeler ki bir sinek bile uçurtmazlar. Arkada da büyük kısma doğru yavaş yavaş sıklaşan küçük ve büyük karakollardan oluşan kuvvetli bir şebeke. Biz de orada 80.000 kadar yiğit askerimiz olduğu halde bu perdeyi bir türlü açıp geçemiyoruz!...

İki, dört, sekiz hatta on kat fazla olsaydık, yine hiç birşey yapamayacaktık. Bu durumda süvariden neyimiz varsa hepsini toplayıp, bağımsız bir süvari tümeni kurarak bunu Çareviçe ile Radekçi arasında bulunan geniş boşluğa göndermeliydik: Şıpka Ruslarını arkalarından huzursuz etmek; Doğu Ordusu'nun sağ kanadını rahat bırakmamak, düşmanı yormak; gözüktüp kaybolmak; görüp haber vermek, işte görevimiz.

Bu mümkündü. Çünkü -ordunun kabul edilen yönleme göre- bizim örtme ve korumaya, bağlantı kurmaya ve karşılaşmaya ihtiyacımız yoktu. Allah'ın da yardımıyla Lom'un oluşturduğu siper az çok bizi koruyordu.

Buna kesinlikle gerek vardı. Kaybettiğimiz görme kuvvetimizin yeniden kazanılması için tek çare buydu. Yürümek için bir kanunumuz vardı. Bu da bu sırada yeterliydi; çünkü Plevne başarıları bize düşman üzerine manevi bir üstünlük vermişti; az şeyle çok iş yapabiliydik. O halde de başkomutan harekât serbestisine -onu kullanmak istediği takdirde- sahip olabiliirdi.

Bu mümkündü; çünkü kolordu süvarisi hariç, bütün bu dönem sırasında düşmanın süvari büyük birliklerinin tümü doğuda değildi: Onların hepsi meşhur General Strokof'un komutası altında olarak Plevne'nin etrafında bulunuyordu.

Orada Vid ile İskir arasında altı Osmanlı süvari bölüğüne karşı, 130, tam 130 Rus Süvari Bölüğü vardı. Düşmanın bu süvarisi, zayıf piyade tugaylarının koruduğu 8.000-10.000 kadar öküz arabasından oluşan kollarla defalarca Plevne'ye erzak ve mühimmat sokulmasını engelleyemedi.

İşte bu garip olaya gerçekten inanmak zordur! Bu konuda ileri sürülen açıklamalara rağmen bu benim için hiç gözülmemiş bir durumdur.

Bu parantezi kapayalım da hemen, Mehmet Ali Paşa'nın başkomutanlığının sonlarına sözü getirelim: Çünkü Çerkovna çekilmesinden itibaren O'nun yerine Süleyman Paşa'nın tayinine kadar -Plevne kuşatma-

si boyunca her gün, her saat kaçırılıp bir daha elimize geçmeyecek olan fırsatlardan başka- kayda değer hiç bir olay olmadı! İstanbul'un sıkış- tırmasıyla ve az çok bir iş görülmesini isteyen subayların teşvikiyle, ay- rıca bir de hareketsizliğinin ne derece suçlu olduğunu kendisine hatırla- tan vicdan azabının etkisiyle Mehmet Ali Paşa, savaş için hareket emir- leri vermeye sonunda karar verdi.

Savaş için karar verildi, fakat bu muharebenin yapılacağı yer, düş- manın amaçları ve hazırlıkları hakkında güvenilir hiçbir istihbarat yok- tu. Bundan başka düşmanın süvari karakol erlerinden başka hiç birşey görmüyorduk. Komutanlarımıza, Grandük'ün bu muharebeyi kabul ede- ceğini gösteren hiç birşey yoktu. Herşeyden önce keşifler yapmak, bü- yük kısımların temasını sağlamak ve ondan sonra muharebeyi düşün- mek gerekirdi.

Çerkovna gece çekilmesinden sonra hissedilecek kadar sağa doğru doğrultu değiştirdik. Ruslara hücum için eldeki bütün kuvvetleri toplu bulundurmanın kesinlikle gerekli olduğunu sonunda başkomutan da an- ladi.

Bu amaçla Lom üzerinde bulunan Yovan Çiftlik'te bütün piyade tü- menlerini topladı. Bu konuda dikkate değer olan şey şu ki kendinden ön- cekileri zamanında olduğu gibi Mehmet Ali Paşa'nın komutası altında da ordu hep tümenlerden kurulu bulunuyordu... Kolordu hiç söz konusu ol- muyordu.

Bununla birlikte Blum'un bu konuda stratejisinde ne dediğini din- leyelim: "Her sınıf askerden yeterli bir miktarı içererek mevcut kuvvet- leri önemli bir toplam oluşturan kolordu büyük bir direnme kuvvetine sahip olduğu gibi tek başına harekât yapmak için ne gerekliyse hepsine sahiptir. Kuruluşu bakımından kolordu bir birliktir; yani onu oluşturan unsurların her birinin kuruluşta belirli bir amacı olup ortak bir hedefe yönelmişlerdir."

Son muharebeden beri birçok yıl geçtiği halde henüz ordumuzca kolordu tertibatı usulünün konulmamış olması üzüntüye değer.

O akşam ufuk ateşler içindeydi. Öyle bir gün batımı ki, harikalara inanan bazı akılları etkileyerek onlara başka bir anlam kazandırıyor- du.

Bütün tümenler dört köşeli küçük bir yerde toplanmıştı. Kahraman askerimiz bütün gece açıkta bekledi.

Bu toplanma gününün yorgunluğu gereğinden fazlaydı. Ben genç yaşıma verdiği uykuyla derin derin uyuyordum... Derken gece yarısına doğru başkomutanın emriyle gelip beni uyandırdılar.

Beş dakika sonra çadırına girdiğimde küçük masasına eğilmiş olarak, O'nun bir çocuk gibi hıçkırmakta olduğunu gördüm! Bu çaresiz Maraş'ın o anki yüz ifadesini hiçbir zaman unutmayacağım. Adeta tanınmayacak bir duruma gelmişti. Bu cesur ve çalışkan asker birkaç dakika içinde yüzce o kadar değişmişti!..

Bana zarfı açılmış, buruşmuş bir yazı uzattı. Bunu okuduğumda büyük üzüntüsünün nedenini anladım: Padişah emri O'nun yerine Şipka cellâdı, rakibi Süleyman Paşa'nın başkomutan olarak tayin edildiğini bildiriyordu! Ne müthiş cezalandırma! Başkomutanlıktan alınma, yerine de rakibini atama!.. Mehmet Ali Paşa kurşuna dizilmiş veya asılmış olsa o kadar dayanılmaz bir acı hissetmezdi. Çok az kişi hayatlarında bu kadar acı bir gece geçirmişlerdir!...

Bana bir baba gibi iyilikle davranan komutanımı çok severdim. Doğruluktan ayrılmadığım için bu eserde O'nun komuta tarzını eleştirme zorunluluğumdan dolayı çok üzgünüm. Fakat iyi bir yardım görmeksizin başarılı işler yapacak olan iyi general kimdir?... Güçlü bir kurmay ile bir savaşa giren generaller ne kadar mutludur!

Prens de Hohenlohe, Stratejiye İlişkin Mektuplar, adlı eserinde diyor ki: "İşlerin çabuk ve kesin bir şekilde yapılması, stratejiyi etkiler. Genelkurmay'ın hazırlama ve düzenleme yöntemi stratejinin önemli bir etkenidir."

Mehmet Ali Paşa daha başlangıçtan, Genelkurmay'ın üzücü teşkilâtına kurban olmuştu. Güç bir dakikada başkomutanlığı üzerine alan ve kararsız, zayıf bir karakterde bulunan Mehmet Ali Paşa'nın emrindekiler çalışkan, fakat cahil kişilerdi. Pusulasız, kılavuzsuz, hatta elinde doğru bir harita bulunmadan (kullandığımız bütün haritalar az çok hatalıydı) çok kötü bir durum için de, vatanın alın yazısını taşıyan geminin idaresini eline aldı!.

Şimdi de aysız, yıldızsız bir gecenin karanlıklarına dalmış, korkunç iri dalgalardan başka birşey görmüyor ve gökte patlamaya hazır bir boraya benzeyen halkın yakınmasından başka birşey işitmiyordu!..

Şimdi de bu uğursuz gecede üzüntüsünden mahvolmuş ve hepimizin pay olması gereken vicdan azabının bütün ağırlığını yalnız kendisi taşıyarak yüreğini kemiren acıdan harab olmuş, güneşten yanmış yüzünün uzunluğunca iri ve kanlı gözyaşları akmaktaydı...

Paşa üniformasını giymemişti. Daha iyi nefes almak için yırtmış olduğu gömleğinin aralığından göğsü -sanki üzerine bir yakı konmuş

gibi- kıpkırmızı gözükiyordu. Zavallı, büyük sıkıntı ve üzüntüsü içinde o kadar değişmişti.. Çaresiz adam, hep ellerimi sıkarak suçlu olduğunu ve ölmek istediğini söylüyordu...

Sürekli şu sözleri tekrarlayıp duruyordu : "Ne yazık! Bana olan lâıyk olmadığım Padişahımıza, yüce komutanımıza ne cevap vereceğim?... Hareketsizliğimin ve başarısızlığımın anlamını gözlerimde arayacak olanların bakışlarına nasıl dayanacağım?... Sana verilmiş olan 100.000 kahramanla ne işler yaptık diye bana soranlara nasıl karşılık vereceğim?... Nasıl diyebilirim ki beni bırakın, yarın, kesinlikle yarın hücum edeceğim... Ne yazık! Çok iyi biliyorum ki alacağım cevap şudur: Geçmiş olsun!"

Çadırda devam eden bu azap ve üzüntüye ben de çok derin, samimi şekilde katılıyordum. O'na elimden geldiği kadar teselli vermeye çalışıyor; bütün sorumluluğun elbette kendisine yüklenmeyeceğini söylüyordum. Vicdanî kanaatım o zaman böyleydi, hâlâ da böyledir. Çünkü bu gün genel olarak biliyoruz ki başkomutanı şaşırtan, serbestliğini kısıtlayan ve baskı yapan en çok Süleyman Paşa ile koruyucularıdır; gerçekten doğurdukları hırslar, aç gözlülüklerle, tohumunu ektikleri entrikalarla bütün savaşı tehlikeye düşüren yine o saray halkıdır; bu konuda daha çok yazmaktan utanıyorum. Bu müthiş gecede gelen yazıdan yalnız başkomutan, baş katibi, bir de ben haberdardık.

O kadar istediği taarruz ümidiyle yatmış olan ordu, uyandığında başkomutandan yoksun kaldığını ve hücumunun yeniden durdurulduğunu öğrenecekti....; fakat o, şimdi uyuyor, çatılmış silâhlarının arkasından öbürüne seslenen nöbetçilerin sesinden başka hiç birşey işitilmiyordu.

Çok geç aldığı kararla, eski üzücü kararsızlıklarını giderme olanağı bulunan zavallı başkomutan ağlamaya devam ederek, komutanlığını terketmeden önce benim için birşey yapmasını isteyip istemediğini sordu. Kendisinden Mısır Tümeni'nin yanına görevli olarak gitmeme ilişkin ve birgün önceki tarih ile atılmış yazılı bir emir istedim; çünkü Süleyman Paşa'nın emri altında hizmet etmeyi istemiyordum.

Komutanıma zarar vermek için pek çok şey yapmış olan o generalerin gelişinde orada hazır bulunmamak için bu emirle birlikte sabah kararlığında ordugâhı terkettim. Hezargrad'a doğru büyük yoldan atımı koşturarak giderken... bir yol köşesinde ansızın kaçındığım adamla yüzyüze geldik...

Beraberinde hiç bir koruyucu asker bulunmayan bir köy arabasının görülmesi, başlangıçta bana orduya giden sıradan bir yolcuya rastladığımı zannettirmişti. Gerçekten Süleyman Paşa'yı tanımıyordum; kendisinin de şekil ve kıyafeti o kadar zavallıcadı ki birçok aydan beri binlerce çaresiz askerî Sveti Nikola'ya hücumu yollayan, fakat Sveti Nikola'ya çıkmayı hiç bir zaman aklından geçirmeyen -bu kesinlikle doğrudur- zalim adamın karşısında olduğum hiç bir zaman aklıma gelmeyecekti...

Araba durdu. Mareşalin yaveri, -ki sonradan Tophane Mareşali olarak bu devlete belki Süleyman Paşa'dan çok kötülük yapan Zeki Paşa idi- yere inmemi ve yaklaşmamı işaret etti. Her nasılsa beni orada tanımış olan Süleyman Paşa, nereye gitmekte olduğumu sordu. Eski başkomutanın önceki günün tarih atılmış olan emir yazısını gösterdim.

Dudaklarında zehir gibi bir gülme belirdi; bununla kendisinden kaçıttığımı anlatmak istiyordu. Sanıyorum ki gözlerim, kendisi için hissettiğim nefreti yalanlamaya kuvvet bulamadılar. Bir harita açıp tümenlerimizin nerede olduğunu sordu. Mehmet Ali Paşa tarafından seçilen toplanma noktasını ve ileri doğru hareket için alınan kararı kendisine gösterdim. Dudaklarında yeniden güvensizliği uyandıran düşmanca bir gülümseme belirdi ve arabasına binip uzaklaştı.

Mehmet Ali Paşa'nın görevden alması ve yerine Süleyman Paşa'nın atanması ordularımızın stratejik durumlarında hiç bir değişiklik meydana getirmedi: Manevra yapmamaya ve mevkiini değiştirmemeye karar veren Plevne; Sveti Nikola'yı ele geçirme isteğinde ısrar eden Şıpkı; ister Mehmet Ali Paşa, ister Süleyman Paşa tarafından komuta edilsin, taarruz etmeye gücü yetmeyen Lom Ordusu asla durumlarını değiştirmiyorlardı.

İnsanlar ne kadar değişirse değişsin hataları kalıcıydı!

Dikkate değerdir ki, bu durum ve şartlar içinde sadece bir düşünce yaygın, savaş alanı üzerinde yalnızca bir endişe dolaşıyor: Plevne'nin yok olmasını beklemek. Daha çok dikkat çeken bir durumda şu ki gerek bizim taraftan ve gerek Şıpkı yönünden hiç bir manevra yapılmadığı ve işbirliği olmadığından- Plevne Ordusu'nu mahvetmek; yani asıl amaçlarını yeniden takip etmelerini engelleyebilecek tek engeli ortadan kaldırmak konusunda- bütün hareketsizliğimizle Ruslara yardım eden biz Osmanlılardık.

Süleyman Paşa'nın şansı yerine geçtiği Mehmet Ali Paşa'dan fazla değildi. Lom ile Yantra arasında Maçka'da, kendi kuvvetinden çok daha az bir düşmanla, açık arazide meydana gelen bir çarpışmada Grandük' ten iyi bir ders aldı.

Bu çarpışmada büyük kayıplarla geri püskürtüldükten sonra zamanında kendisinin kesinlikle uygun görmediği hatların aynı gelip tekrar yaptı. Ayrıca Mehmet Ali Paşa'yı düşürmek için neden gösterdiği aynı hareketsizlik ve yavaş davranma kurallarını kabul etti...

Yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı Ruslar kendisini takip etmediler. Çareviç, Osmanlıların taarruzlarını başarıya yaklaştırmamakla, özel görevini tamamıyla yerine getirmiş bulunuyordu. Bir daha söz konusu etmeyeceğim bu Lom Ordusu'nu terketmeden önce Jomini ile beraber şu düşünceyi söylemeye gerek vardır: "Ufak tefek bir takım çarpışmalardan başka muharebe olmaksızın, sırf stratejik harekât ile mahvolmuş ne kadar ordular görülmüştü!.."

Strateji kelimesinin ruhunu bilmeyenler Jomini'nin düşüncesinin Lom harekâtına uygulama şeklini anlayamazlar. Bununla birlikte bu düşünceyi burada söylemenin tam sırasıdır.

Biz, yalnız düşmanımızın önlemleri ve yaptıklarıyla muharebeyi kaybetmedik; en çok, stratejik kurallara uygun hareket etmediğimiz için yenildik. Bu noktaya dikkat etmek gereklidir.

Kuvvetlerimizin çoğunu düşman ordusunun yalnız bir kısmı üzerine sevk etmek hususu hiçbir zaman söz konusu olmadı. Bunun sonucu olarak muharebe, asla büyük ve kesin bir muharebe olmadı. 1877 Haziranının sonunda başlayan ve 1878 Ocakında biten bu savaşta Plevneninkilerden başka hiçbir savaş günü yoktur. Süleyman Paşa'nın Filibe'de yok olması hariç diğer bütün muharebeler, iki düşman ordu için de hiçbir stratejik ve taktik değeri olmayan bir takım küçük çarpışmalardan ibarettir.

215 gün süren bütün savaş boyunca Plevne hariç ve fakat taarruzî keşifler dahil- topu topu on beş gün savaşıldı!...

Bu hareketsizlik ortasında her iki taraf da çok fazla zaman kaybetti. İngilizlerin "vakit nakittir" ünlü sözü hiç dikkate alınmıyor; hiçbir taraf kurtuluş kıyısına ulaşmak için yüzmeye çabalamıyordu... İki taraf da ufak tefek enkaza sarılıp duruyordu...

Zaman geçiyor! Taarruz etmek için kendilerinde güç hissetmiyorlar; mevkilere, coğrafi noktalara, sağlamlaştırılmış ordugâhlara yapışıp mahvolma sırasının kendilerine gelmesini bekliyorlar...

Mevkiler mi?

Dünyanın en iyi askerî mevkiî strateji manevrasıdır.

Ama Rus ve Romanya ordularının tekrarlanan hücumlarına beş ay direnen küçük Plevne Ordusu'nun dayanıklılığına -strateji hatalarını bir tarafa bırakarak- nasıl hayran olmayalım; ve belirli bir amacı olmadan, sadece yitirmek üzere boşuna geçirdiğimiz bu uzun günler, haftalar, aylar içerisinde yapılması mümkün şeyleri düşünerek Mehmet Ali Paşa ile beraber nasıl ağlamayalım?... Zavallı Mehmet Ali Paşa bütün bunları anladı; ama biraz gıc. Yukarıda gördüğümüz gibi bundan dolayı yitire-
ğinde ağır bir yük hissediyordu. Ama muharebenin sonunda vicdan azabı çekmektense, başlangıcında stratejice yerinde karar vermelerini gelecek-
teki komutanlarımıza tavsiye ediyorum.

Ama bu yerinde kararın, çarpışmaya girişilip te milletin geleceği teh-
likede bulunduğu sırada alınması gerekir diye düşünmek tam bir hata-
dır. Önceden, barış zamanında komuta etmek sanatında tecrübe kazan-
mış olmak gereklidir.

“Strateji sanatı kurallarına ait tedbirleri öğrenmeye çalışmadan, on-
ları harita üzerinde gerek varsayılan muharebelerle ve gerek büyük ge-
nerallerin ünlü askerî harekâtlarını kendi kendine uygulamakla düşün-
me gücünü iyice geliştirmeden, teorik olarak akla yerleştirmekle yetini-
lirse bu kuralların öğreniminden faydalı sonuçlar alınmaz. Ancak bu
gibi egzersizler sayesinde stratejice hızlı ve etkili bir karar alınması müm-
kün olabilir. Bu da bir general için en değerli niteliklerden biri olup onsuz
dünyanın en güzel teorilerini uygulama alanına koymak mümkün de-
ğildir.” [25]

Yukarıda bir yerde demiştik ki, Sultan Abdülaziz'in padişahlığı za-
manında ancak bir büyük manevranın yapıldığı hatırlanıyor. Bu manev-
rada Sultan Abdülaziz ile mareşaller, generaller hep birlikte hazır bulun-
muşlarmış.

Bu, bize isbat ediyor ki ordu üst subaylarının savaş eğitimleri ve
stratejice etkili görüşleri tamamiyle ihmal edilmişti. Hükûmetin dikkati
sadece askerî donatıma çevrilmişti ve o dönemdeki savaş araçları saye-
sindedir ki Rusları yenme ihtimali savaşın sonuna kadar devam etmiştir.

Bu donatım gerçekten mükemmeldi : Onun uğrunda birçok paralar
harcandı; onun sayesinde birçok kişi zengin oldu. Fakat her yönden mü-
kemmeldi. Birbirini izleyen Girit İhtilâlleri, Karadağ Muharebeleri ve bu-

[25] Jomini.

nu izleyen Hersek felâketiyle Sırbistan Muharebesi askerimizin ve komutanlarımızın eski askerî meziyetlerini, savaşçılıklarını korumuş ve sürdürmüştü. Ancak bunlar, sıradan bir egzersiz tînünden olup büyük savaş için yeterli bir idman değildi.

Friedrich'in, Napoleon'un, Clausewitz'in, De Moltke'nin, Von Der Goltz'un ve muharebeyi iyi anlamış olan diğer bütün askerî büyüklerin koydukları kurallara göre büyük muharebenin sevkıyla, dağ muharebeleriyle hiç bir ilişkisi yoktur. Bu sonrakilere sadece büyük ölçüde jandarmalık gözüyle bakmak gerekir. Öteki ile tek ilişkileri taktığın oynadığı rolden ibarettir. Fakat taktik, kargaşalıklarda, sokak kavgalarında da bir rol oynuyor?... Bunun savaş sanatından olduğunu hiç bir zaman kabul edemeyiz!

Bundan şu sonuç çıkar ki; bir general, ihtilâllere, kargaşalıklara, iç savaşlara, dağ kavgalarına katılmış olsa bile hakkında ne iyi ne kötü bir karar verilemez.

— Filân general iyi midir?

— Öncelikle bana söylersiniz ki bu general komutanlık görevinde bulunmuş mu, bulunmuşsa hangi askere komuta etmiş, daima çalışıyor mu, çalışmış mı, strateji konusunda etkili kararlar almak için egzersiz yapmaya fırsat buldu mu, sağlığı yerinde mi, muharebenin bütün yorgunluklarına dayanabiliyor mu ve özellikle mesleğe ilgisi var mı, askerliğe tapacak kadar bir sevgisi var mı?

Her subay, bir gün komutanlığa lâayık olmak için bu mesleği gönülden sevmeli!

Geçen muharebenin bize verdiği büyük derse rağmen hâlâ bazı subaylarımız meslekleriyle hiç uğraşmıyorlar. Yalnız uğraşmamakla kalmıyorlar, uğraşanlardan üstün olduklarını da iddia ediyorlar!

Şunu ciddi den öğrenmek istiyorum ki bir ilim, bir sanat en büyük bir uğraş kabul edilmezse, onun uygulanmasıyla her zaman uğraşılmazsa o ilmi, o sanatı öğrenmek nasıl mümkün olur? Ciddî bir şekilde çalışanlar ve askerî ilimlerin uygulanmasıyla uğraşanlar arasında yalnız, batı dillerinden birini bilenler mesleklerinde ilerleyebilirler. Çünkü Fransızca'dan ve Almanca'dan Türkçe'ye çevrilmiş olan askerî eserler sayılıdır. İlmî kitapların çevrilmesi güç ve yavaştır. Zaten bir subayın bu isme lâayık olmak için bilmesi gereken bütün şeylerin çevrilmesi nasıl mümkün olabilir? Askerî ilerlemelerin gelişimini, Büyük Friedrich'ten itibaren takip etmek gerekecek. Yalnız bu kadarı yeterli olamaz. Eski ve yeni sa-

vaşların başlıca olaylarını hatırlamadan, strateji ilmini gereği gibi bil-
mek ve muharebenin her durumu için bir çözüm bulmak mümkün de-
ğildir...

Bu durumda Avrupa'nın askerî bir dilini öğrenmek işin gerçeğine
daha uygundur : Fransızca'yı veya Almanca'yı. Zaten askerî okullarda
böyle yapıyorlar. Ama bu dillerin daha ciddi öğrenilmesi istenir. Ve bir
de şimdi ordumuzda oldukça yanlış bazı görüşler ve muhakemeler ortaya
çıktıyor : Fransızca'yı gereği gibi anlamayıp yalnız Almanca yazılan ki-
tapları okuyanlar bunlardan başka ve daha mükemmel birşey olamaz
düşüncesinde bulunuyorlar ki bu, Fransız askerî yazarların eserlerini
iyice okumamalarından ileri geliyor. Her halde Almanlar bile bu konuda
Fransızları böyle muhakeme etmiyorlar. Şurası bellidir ki bu dillerden
birisini iyice öğrenmekle yalnız askerî ilimler değil, belki iyi bir askerî
eğitim de kazanılır.

Şunu da unutmayalım ki komutanlığa atanacak kişiler özel olarak
araştırma ve incelemelerde bulunmuş olmalıdırlar. Harbiye Nazırını, ku-
ruluşlar ve düzenlemelerle uğraşan bir kimseyi, ordu komutanıyla asla
karşılaştırmamalıdır. Tüfekte avcı arasında ne kadar fark varsa Harbiye
Nazır ile başkomutan arasında da o kadar fark vardır. Silâh ile askerî
birbirine karıştırmayalım.

Başkomutan, yarış için saf cins bir attır. Onu, büyük at arabasına
koşmamalı. Buna karşılık bir nazır, düzenlemeler ve kuruluşlarla uğra-
şan bir idare memurunu ordu komutanlığına atamak, iyi bir çiftçi atını
Epsom Yarışı'na göndermek gibidir. [26]

Bununla beraber bir başkomutan aynı zamanda iyi bir nazır, iyi bir
idare memuru ise daha iyidir; fakat başkomutanın kendisinde ve geçmi-
şinde arayacağımız üstün nitelikler bunlar değildir.

Şimdi Mehmet Ali Paşa da dahil olarak büyük paşalarımızın hiç biri
bu muharebeden önce gerektiği gibi ve ilimle komuta etmemişlerdi, diye
iddia edebiliriz. Hiç birisi belirli oranlarda üçte bir sınıflardan oluşan bir
orduyu sevk ve idare etmemişti. Hiç birisinin, birbirine bağlı birkaç bü-
yük kısma stratejik bir amaçla manevra yaptırdığı yoktu. Kimisi halkın
cahilliğinin yarattığı masallarla, kimisi bir olağanüstü cesaretin ünüyle,
kimisi güçsüzlüğünü örten gerçek bir zekâ ile, bazıları da zamanın ileri ge-
len kişilerinin korumasının verdiği kötü saygınlıkla orduya gelirlerdi...

Stratejik harekât bu gibi generallerle başarıya ulaşamazdı.

[26] Epsom, İngiltere'nin en büyük ve önemli at yarışıdır.

Bu gün Von Der Goltz'un öğrencisinden veya O'nun koyduğu esaslar üzerine öğrenim görmüş subaylardan oluşan seçkin bir subay grubumuz var ki, gelecekte üst subaylarımızın, 1877-1878'de işlenen büyük hataları bize unutturabileceklerini umut ettirmektedir.

Ben iş başında iyileri görmekle mutlu olur, şeref duyarım; iş başında kötülerini görmüştüm, her ne kadar Fransa'da Fransız öğretmenleri tarafından yetiştirilmişsem de Alman öğretmenlerinin yetiştirdiği arkadaşlarımın meziyetlerini beğenir ve kendileriyle işbirliği yapmaktan hiçbir zaman çekinmem. İster Fransız ister Alman, yöntemlerin hepsi biridir. Amaç onları iyi uygulayabilmektir. İş bundadır.

Ülkemizde bazı kereler bana şu soruyu sordular :

- Fransızlar ile Almanlar hakkında fikriniz nedir?
- Fikrim şu ki Fransızlar Fransız, Almanlar da Almandır.
- Evet, ama ikisinden hangisini taklit etmeliyiz?
- Her ikisini de...

Bununla beraber biz ne Fransız ne de Alman olamayız ve olmamalıyız, Osmanlı kalalım; ama onlarda göreceğimiz iyi ve faydalı şeyleri alalım, onların düzeyine çıkmaya var gücümüzle çalışalım; fakat bir dakika kaçırmayalım..., çünkü sonra iş isten geçmiş olur!

ONİKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ PLEVNE MUHAREBESİ

Sonsuza kadar Plevne'de hareketsiz kalmasının istenildiğini, kendisinin terkedildiğini anlamış olan Osman Paşa, ağustos sonlarına doğru, taarruzî bir harekete karar verip yapılmasına giriştiysede ayın 31'inde yenilerek bir daha hatırlamamak üzere taarruz fikrini unuttu. Bundan fazla olarak, o sırada Skobelev ve İmeretinski tarafından Lofça'nın ele geçirilmesi, Şıpka Ordusu'yla olan zayıf ulaşımına da son darbe oldu. Bununla beraber, şu olaydan sonra bile Plevne'nin kanlı sahnesinde düşmanın top ve tüfek mermilerinin, süngü, hücumlar ve çarpışmaların inatçı bir cesaretle arttığını göreceğiz. Bir de, bir de o gariplikler dolu dönemde cesur subaylarımızın savunma mevkiilerini yaratmalarındaki olağanüstü becerikliliklerini, kahraman askerlerimizin hâkim oldukları araziye cesur kollarıyla sarstıklarını, arslanlar gibi savaştıklarını göreceğiz. Evet! O, insan gücünün üstündeki, uygulama alanına konulan büyük işleri şaşkın gözlerle göreceğiz!

Şunu da üzülererek göreceğiz ki, savunma süresini yavaş yavaş uzatmaya çalıştığımız kadar, o savunma durumundan kurtulma ümidini azaltmışızdır. Direnme ve kararlılığımızın şan ve şerefi artıp yükseldikçe, o direnmenin uzaması yüzünden başarı olasılığı azalmıştır...

Osman Paşa'nın beklemeyi uygun görerek taarruza kalkışmaması, Rus Ordusu Komutanlığı'nın ekmeğine yağ sürmek gibi oluyordu!

Grandük Nikola'nın kurmayı, Plevne'nin birinci ve ikinci başarılarından sonra Türklerin kurmayı tarafından takibe, taarruza, durum değiştirmeye ait en ufak bir girişim bile görmediğinden kalbinde teselli ve güven verici bir rahatlık meydana gelmişti.

Yazmaya biraz cüret ettiğim şu strateji dersi, Plevne'ye ait mükemmel açıklamaları kapsamamakla beraber Üçüncü Plevne Muharebesi hakkında Albay Vonlanlereski'nin birkaç fıkrasından daha söz etmekte fayda görüyorum.

Şimdi üç bölge içinde işgal edilmiş olan üç stratejik mevkiin, coğrafi noktalara oranla değişikliklere uğramamış olduklarını dikkatli düşünmek gereklidir. Bu üç noktadan kurulu strateji üçgeni, yine o Rusların aynı hareketleriyle, bizimkilerin aynı hatalarıyla doluydu.

Şuna dikkat etmeli ki, Rusların, manevra hattına oranla manevra cepheleeri yoktu; Radeçki böyle bir cepheyi işgal edemezdi. Eylülün sonlarına doğru Osman Paşa'nın Plevne içinde, artık dört tarafından iyice kuşatılmış olması, teraziyi Ruslar tarafına eğmiştir. O tarihe kadar hat ta birkaç ay geçtiği halde ne Osmanlı orduları yerlerinden kımlıdamışlar, ne Ruslar bir adım ileri atmayı becerebilmişlerdir. Bunun nedeni vardı :

Çünkü General Kridner ve Şilder Şoldner Çareviç'in doğu kanat müfrezesi gibi, kanat müfrezelerinin rolünü harfiyen yapmakta devam edeceklerine Osman Paşa üzerine taarruz etmek hatasında bulunmuşlardı. Oysa Ruslar için Plevne'deki Osman Paşa'dan kurtulmanın başka çareleri vardı : Eğer Ruslar, ısrarlı hücumlarıyla Osman Paşa'yı direnmeye mecbur etmeyip de yalnız karşısında savunma mevkiileri işgal etmiş olsalardı, kendileri için Plevne felâketi olmayacaktı. Bu durumda Ruslar, yalnız kuşatma hareketini bitirmek istiyorlardı!... Bu ise boşunaydı. Ruslar yok yere dehşet ve öfke göstermekte devam ettiler. Toplarını özellikle soldaki Yeşil Dağlar (Plevne'nin güneybatısında bulunan istihkâm-ların) üzerine şiddetle kullandılar. Ruslar sarf edilecek kuvvetin o yöne olmasını uygun görmüşlerdi. Osman Paşa'yı manevra ile değil, kuvvetle devirmek hevesinden vazgeçmiyorlardı :

Rusların genç cesur generalleri, bu defa, geçen iki defaki gibi harekete tenezzül etmeyeceklerdi!... Fakat bozgunları çok kanlı oldu : 22 bin askeri muharebe dışı kaldı. Skobelef Ordusu'nda mevcuttan 100 de 40 can kaybı vardı.

Bu çok güzel, ama saçma bir hücumdu. Rus piyadesinin Krişi'na aleyhine olan cesur hücumlarına benzer bir hücum daha düşünülemez. Fakat neye yarar?..

Sağ kanatta Romanyalılar, büyük cesaret gösterip başarılı olmuşlar, o ünlü Griviçe Tabyası'nı ele geçirerek Rusların yardımıyla koruma bile yapmışlardı. Bu ana kadar hiç bir askerî erdeme sahip olmadığı söylenen bu kavim, Plevne Muharebelerinde büyük maziyet gösterdi ve Ruslara büyük hizmette bulundu...

Rus merkezinden -bizim Ay tabyalarımızın merkezinden verilen mükemmel karşılıklar üzerine- daha açık yapılan taarruzlar, önceki iki yenilginin zorlamalarıyla aynı nedenlerden dolayı bozguna dönüverdi. Rusların bozgunluğu, Osman Paşa'ya sağ kanadını kuvvetlendirip Skobelef'in yanını çevirmek zamanını kazandırdı.

Bu mithiş topçu muharebesinin devam ettiği beş gün içerisinde Ruslarla Romanyalıların yenilgileri büyük bir bozgun haline geldi. Bu satırlardan sonra olayın anlatımını Albay Von Lariareski'ye bırakalım :

"25 Ağustos ve 6 Eylül öğlenden sonra : General yardımcısı Leviçki Grandük'tin emriyle hepimizi toplayarak, kararlaştırılan hücum plânını okuduktan sonra askerî birliklerimize ayrılan mevkileri harita üzerinde belirledi; muharebe sırasındaki herkesin üzerine düşen görevlere ilişkin gerekli bilgileri verdi ki bu bilgiler, aramızdaki bu ana kadar savaş yüzü görmemiş olanlara çok faydalıydı.

26 Ağustos ve 7 Eylül : Mişel Skobelev'in komutasındaki Prens İmeretinski'nin öncü müfrezesi, Brestoter ve Krişina mevkileri arasında ve Lofça-Plevne Caddesi üzerinde Türklerle çarpıştı; bu çarpışmaya ait ayrıntı vermeyeceğim, yalnız ne gördümse onu yazacağım... Yakalandığım hastalığın zayıflık döneminde olduğum için katılmam gereken hücum manevrasına kendimi iyice hazırlamak amacıyla bedenî gücümü korumaya gayret ediyordum; şimdi bana hasta gözüyle baktıklarından hiçbir görev vermemişlerdi. Bundan dolayı şu kadar söyleyebilirim ki, 29 Ağustos ve 10 Eylül'de : General yardımcısı Skobelev, Yeşil Dağların ikinci sırtını ele geçirerek orasını istihkâm edinmişti.

29 Ağustos ve 10 Eylül : Bu gün Grandük emrindekilerini yanına alarak, Plevne bombardımanına devam eden kuşatma toplarımızın mevkilerine kadar gitmiştir. Oradan 5 nci Topçu Tugayı'nın 3 ncü Bataryası mevkiine gidişini değiştirdi. Buranın komutanı, bir Türk mermisinin, iki subayını öldürdüğünü Grandük'e bildirdi; Grandük, düşman durumunu görebilen bir tepe üzerine çıktı. Burada emrindeki korumalarla birlikte çok geçmeden etrafına yağmaya başlayan Türk mermilerine parlak bir hedef oluşturunuyordu. O anda herkes sırtın arkasına çekildi. Ben, o gün nöbetçi olduğumdan birkaç arkadaşla Grandük'tin yanında kaldık. Herkesin ortak kanaatine hücumun yarın yapılması kararlaştırıldığından, benim de nöbetim bu günün akşamunda biteceğinden memnun ve sevinçliydim!... Birliklerimiz Plevne karşısında şu durumdaydı :

Kuzey ve kuzeybatı mevkilerinde General Çernat komutasında Romanyalılar;

Doğuda Griviçe ve Radiçevo arasında Baron Kridner komutasında 9 ncü Kolordu;

Güneyde, Radiçevo'da General Krilof komutasında

4 ncü Kolordu;

Plevne-Lofça Caddesi üzerinde Prens İmeretinski komutasında 2 ncü Piyade Tümeni; 3 ncü Nişancı Tugayı ve Kafkasya Kazaklarının Karışık Tugayı; bu kolun öncüsü, General yardımcısı Mişel Dimitriyeviç Skobelev'in idaresindeydi.

Kısacası Vid üzerindeki süvari kuvveti, General Laskaref ve Leonof'un komutasında bulunuyordu.

Tepeye varmamızdan biraz sonra Grandük beni ve arkadaşlarımdan Stapsidot Mister Der Feldek'i yanına çağırarak : "Çocuklarım! Siz, General Zotof'un yanına gideceksiniz. Yarın yapılacak hücumda General'in yanında kalarak sonra gözlemlerinizi gelip bana anlatacağısınız!" dedi.

Beni; bir daha General Kridner'e göndereceklerini sanıyordum. Zannım doğru çıkmadı... Arkadaşımla, General Zotof'un yanına geldiğimizde Radiçevo'nun biraz güneyinde yer aldığımızı gördük. Kendimizi General'e tanıttık. O geceyi geçireceği Tutşenitza'ya kadar yanında gittik. General Zotof titiz, kederli yüzü, sağlam, kısa ve şişman yapılı, ihtiyardı. Az konuşmayı sevdiği için bizi, yanlarından ayırdığımız komutanlarımızdan daha az nezaketle karşılamıştı... O aralık gece oldu ve yağmur düşmeye başladı..

Açıktaki, kesilmeksizin yağın yağmurun altında, şu karanlık gece, sabahı buluncaya kadar dayanılmaz sıkıntılar atlattık... O gece, hastalığımıza iyi gelecek bir zaman değildi!... Bununla beraber talihin o gece beklenilmeyen bir iyiliğine uğradık; dünyada iyi kalpli insanlar eksik olmadığından, kurmay subaylarından bir iki vefalı arkadaşla rastladık. Biz çadırlarına alıp çay içererek hastalığımızın tekrarlaması ihtimalini engellediler.

Plâna göre, güneş doğmadan başlayarak, bataryalarımızla, sabah saat 09.00'a kadar (alafranga) sürekli ateş edilecek; 09.00'dan 11.00'e kadar ateş kesilerek, 11.00'den 13.00'e kadar daha şiddetli ateşe başlanılacak; 13.00'ten 14.00'e kadar ikinci bir duraklamadan sonra 14.00'ten 15.00'e kadar bombardıman yeniden gürültü koparacak; üç bölük bataryasından ateşe başlanmak suretiyle verilen işaret üzerine Türk istihkâm-larına güney, kuzey, doğu yönlerinden birleşik olarak hücum edilecekti.

30 Ağustos ve 11 Eylül : Sabahleyin General Zotof, Radiçevo'nun güney batısında yer almak için 4 ncü kol bataryalarına katılmak üzere tüm kurmayıyla Tutşeyça'dan gitti. Beyaz renkli yoğun bir sis kasabayı tamamen kaplamıştı. Sulu kar şeklinde yağmur serpiliyordu; tam bir sonbahar sabahıydı. Sabahıtan beri devam eden bombardımanın etkilerini görmek için bağlar içinde bir tepelik üzerine çıkıp durmuştuk; önümüzdeki bağlık bahçelik ve engelbeli bir arazi, düşmanın durumunu örtüyordu.

İyi hatırlayamıyorum! Galiba sabahleyin saat 10.00 sıralarında Yeşil Dağlar üzerine General Skobelev kolu tarafında müthiş, kulak patlatıcı bir yayılım ateşi yapılmıştı. Bu yönden, Radiçevo Vadisinden iki taraf savaşımlarının harekâtını dikkatle bakarak iyice izleyebiliyorduk. İşte bu şekilde bizim nişancı hatlarımızın genel hücumla başlamak için kararlaştırılan saat 15.00'i beklemeden, ilerlediklerini gördük.

Bir süre sonra, öğlene doğru önümüzdeki 4 ncü Kol askeri, düşmanla şiddetle çarpışarak hurra sesleriyle hücumla başladı... Şu kadar ki, bu zamansız hücum ve taarruzlara ilişkin General Zotof'a verilen raporları ben bilmiyordum.

Orada, ayırtetme ve hafıza kuvvetlerine tamamen hâkim olmadığım-
dan, Niğbolu'da ve 18/30 Temmuzda Plevne karşısında gördüğüm gibi
burada sersem gözlerim önünde meydana gelen olayları iyice seçmeye
ve anlamaya gücüm yoktu.....

Piyade ateşi, kısa zamanda 18/30 Temmuz ateşlerinin şiddet ve de-
şetini hatırlatacak dereceye geldi. Her taraftan birden patlayan can alı-
cı sesler, öyle yayılma ateşlerinin sıradan gürültüsüne, trampetlerin pa-
tirtısına benzemiyordu; bu, bütün ortalığı istilâ etmiş vahşi bir hayvan
gümbürtüsüydü... Hepimiz üzgündük ve acılar içindeydik. Rusya'dan
yetişecek yardım kuvvetlerinin gelmesinden önce Plevne'nin ele geçiril-
mesinin mümkün olmadığı görünüyordu... 8/20 ve 18/30 Temmuzun kor-
kunc hatıraları herkesin zihninde yaşıyordu... Bir çokları da; zamansız
olduğu sanılan hücumu beğenmiyorlardı.

Çok geçmeden Radiçevo istihkâmı aleyhine edilen hücumun geri
püskürtüldüğünü haber aldık; fitilli tüfeklerin yayılma ateşi sustu; he-
men arkasından bir daha hurra bağırımları kulağımıza tırmaladı... De-
şetli yayılma ateşi tekrar başladı. Sonradan anladığıma göre Ugliteş ve
Yroslav Alaylarını takviye için savaş hattına ilerlemiş olan Kazan ve
Şoviya Alayları da püskürtülmüşlerdir.

Saat üçü geçerek General Zotof, cesur askerimizin, iki defa ele ge-
çirme girişiminde bulunduğu ama ümitsiz olarak döndüğü o Radiçevo is-
tihkâmı aleyhine Voronej Alayı'nı hücum ettirmek hakkındaki resmî
emri, 9 ncü Kol'un 31 ncü Piyade Tümeni Komutanı General Welyaminof'a
ulaştırmak üzere bana emir verdi.

Saat 16.00 öğleden sonra: General Zotof beni yanına çağırarak de-
di ki: "Grandük'ün yanına gidiniz! Üçüncü hücumumuzun bozguna dön-
düğünü kendilerine bildiriniz ve artık gece olduğundan bir dördüncü
taarruza imkân ve güç kalmadığını da ekleyiniz!...."

Şu acı tebligatı taşıyarak, Griviçe'nin doğusunda, 4 ncü Kol savaş mevkiinden 8 verstlik uzaklıkta olan Tzareskbi Ulik adıyla anılan tepenin yolunu izlemeye koyuldum. Bir aralık sahranın bir arazi münhanisi üzerinde İmparator, Grandük, Romanya Prensi Şarl ve İmparator'un emrindeki ileri gelenlerden oluşan bir kalabalığa rastladım. Hemen hayvanımdan aşağı atlayarak Grandük'e doğru ilerlemek istedim. Fakat O'nun bir işareti üzerine İmparator'a yöneldim. İmparator'un huzurunu bir daha acı haberlerle kaçırmaya mecbur olduğumdan dolayı çok üzgündüm.

Henüz açıklama bitmemişti ki Griviçe Tabyası'nı ele geçirmeyi bir türlü başaramayan Romanyalılarla Baron Kridner'in daha kötü ifadeler bulunan raporları İmparator'a sunuldu...

Prens İmeretinski de eline geçirdiği yerleri korumaktan aciz olduğunu bildirerek yardım kuvvetleri istiyordu.... Kısaca diyebilirim ki, yalnız sol kanadımızı işgal eden General Skobelef'in kolu bir kısım araziyi ele geçirebilmişti... General Skobelef'in başarılarını, bulunduğu yerden görebilen İmparator, genel savaş harekâtını tüm ayrıntılarıyla izlemiş, ordusunun düştüğü yeni felâketlerden etkilenmişti.

Taarruzumuzun geri püskürtüldüğünün gerçek olduğu anlaşıncı, bu duruma karşı düşmanın nasıl hareket edeceği bilinmiyordu: Acaba düşman hapsedilmiş olduğu yeri terkederek taarruz edecek mi? Yoksa, yine etmeyecek mi?!"

Evet!... Şüphesiz kurtulmak için son bir taarruzî harekete kalkışacak... Ama neden sonra!... Osman Paşa'nın kafesten dışarı çıkması, zayıflığın son derecesine vardığı ve her taraftan kuşatıldığı zaman olacak!...

İşte bir daha söylüyorum: Başarısının meyvelerini toplamaya gâlibin, düzeltilmesi mümkün olmayan bir savaş hatası işlemiş olacağı zihinlerden uzak tutulmasın. Püskürtülüp kaçmak ve saklanmak, kuşatılmış olmaktan daha kolay, daha emindir.

Plevne'nin şu üçüncü muharebesi sırasında, düşmanın üçüncü defa olarak kırılma ve dağılmasından yararlanarak bir takibe, bir taarruza kalkışmamış olan Osman Paşa'yı eleştiren olursa ona deriz ki artık bu-

rada herşey değişmiştir!... Ben Üçüncü Plevne Muharebesi'ne kadar ileri sürmekte olduğum taarruz ve takibin gerekliliği düşüncesini bu muharebeden sonra bırakacağım : Rusların 20 ve 30/31 Temmuzda meydana gelen iki yenilgisi sırasında, düşman iki taraf arasında az çok bir kuvvet dengesi vardı. Osman Paşa'nın o sırada takibe kalkışması, tehlikesizdi. Hatta yanında çok az süvari kuvveti olduğu halde bile başarısı çok olasıydı.

Üçüncü Plevne Muharebesi'nden sonra ise, yazık ki eski kolaylık, eski araçlar mahvolmuştu...

Osman Paşa'nın kuvveti 30-35 bine indiği halde Rus-Romanya ordusu 100 bin mevcuttan başka çokça süvariye de sahip bulunuyordu. Bu durumda Osman Paşa taarruz etseydi, düşmanın bir taarruzu çekilmesiyle mahvolması kesindi. O sırada Osman Paşa'nın tek çaresi, ya büyük bir ustalikle muharebe alanından çekilerek Plevne'yi boşaltmaktan veya savaş durumunu değiştirmekle diğer bir takım engebelere dayanmaktan ibaret kalmıştı. Fakat, bu çareye de zaman uygun muydu? Bu soruya cevap olarak şunu da ekleyeyim: Lom Ordusu'yla, Şıpk'a'ya karşı duran Rus saflarını delerek ileri yürüyecek Süleyman Paşa Ordusu, yakın olan hatlara taarruzla Ruslar aleyhine birlikte hareket etseydiler, Osman Paşa'nın son taarruzundan büyük fayda beklenirdi. Ama yazık ki Osman Paşa kuşatılmayı nasıl beklemişse Doğu ve Güney Ordularımız da yerlerinde böyle çakılmış kalmışlardır.

Gorni-Dubnik ve Teliş mevkiilerinde Gurko'nun kazandığı başarıların hemen ardından yapılan Plevne Kuşatması'nda bütün tazyik ve kuşatma şartları yerine getirilmiş olduğundan, Osman Paşa Ordusu'nun bundan sonraki direnişi yiyecekler ve mühimmatı bitinceye kadar devam edecektir.

Plevne!... İşte sabırlı savunmaya gösterilecek büyük bir örnek!...

Bununla birlikte, stratejik düşünce üzerine kurulu olmayan, strateji manevralarından yoksun olan muharebe, faydasız bir savaştan, sonu yok olmak olan bir uğraştan başka nedir?...

Türklerin, Plevne'de uyguladıkları taktik ve aldıkları tertibat olağanüstüdür. Bu ana kadar da, taktik biliminin böyle yüksek bir derecede uygulandığı görülmemiştir. Fakat sonuç?.. Evet!... Bunun sonucu, düşmanın stratejik düşüncesine hizmet etmekten ibaret kaldı.

Herhangi bir asker, hangi millete bağı olursa olsun, Plevne kahramanlarımızın yüce hatıralarını selâmlamak, adlarını yükseltmek ve büyük saygı göstermek konusunda, bizlere katılmaktan kendilerini alamazlar. Gerçek!... O cesur, o fedakâr Osmanlı yiğitleri, millî bayrağımızın şan ve büyüklüğünü canını feda edercesine, kahramanca savundular, kendileri strateji hatalarımızdan asla sorumlu değillerdir. Onlar kutsal vatanî görevlerini fazlasıyla yerine getirdiler.....

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞIN ÜÇÜNCÜ DÖNEMİ; FİLİBE ÜZERİNE YÜRÜYÜŞ.; STANİMAKA

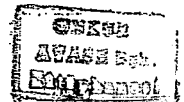
Aralık 10 : Plevne kahramanı hapsedildiği yerden çıkarak yaralandıktan sonra ,yiğitlik kılıcını, Rus ordusunun başkomutanına teslim eder. O tarihte eski Başkomutan Mehmet Ali Paşa, Sofya yolunu savunmak için süratle İstanbul'dan Orhaniye'ye gönderilmişti.

Lom Doğu Ordusu'nda Şıpka eski cellâdı, Mehmet Ali Paşa'nın yerine geçtikten ve Mağka fırını yaktıktan sonra hareketsizliğinden dolayı görevden alınmasına neden olduğu Mehmet Ali Paşa gibi duraklama hastalığına uğrayarak yerinden kıvıldamıyor; Veysel Paşa, Süleyman'ın Şıpka'sına komutanlık ediyordu.

Plevne'nin düşmesinden sonra Gurko'nun, İmparatorun askerlerine komuta ederek Plevne'den Orhaniye ve Sofya'ya giden caddeyi izleyerek Balkan eteklerine kadar yaklaştığı sırada; Balkanlarda bulunan Kamarlı'ya gitmek üzere beni yanına çağıran Mareşal Mehmet Ali Paşa'ya Nazım Paşa ile birlikte [27] Katılmışım. O sırada, Ruslar tarafından mecbur edilmediği halde Orhaniye'yi terk etmesi nedeniyle komutanımı eleştirmişlerdi... Bana kalırsa, hiç kararsız kalmadan, sesim titremeden derim ki çok iyi etti!.. Hatta daha fazlasını da söylerim; Plevne'nin düşmesinden, dört kale zayıf bir savunmaya dağıtıldıktan sonra ne Balkanların, ne de Kamarlı, Şıpka hatta Sofya mevkilerinin savunması kesinlikle gerektiği gibi değildi. Oysa Filibe civarında sonradan büyük bir öfkeyle alınan tertibatın öncelikle son derece düzenli ve dikkatli bir şekilde alınması gerekliydi. Yani durum ve mevkie uygun bir stratejik durum seçilmeliydi. Hatta Filibe ve yöresinde durmayıp Tırnova-Seymenli yöresi işgal edilmiş olsaydı, stratejik ihtiyatlardan yoksun, perişan, soğuktan donmuş, yorulmuş, güçsüz olan Rus ordusunun saldırı yolu kapatılarak kendisine çok pahalı bir ders verilmiş olacağını, haritayı tanık göstererek garanti edebilirim.

Eğer böyle yapsaydık, şansın küskün yüzünü düşmana bırakıp, gülen yüzünü bize çevirebilecektik. Çünkü Süleyman Paşa'nın 130 taburu, itiraz edilmez stratejik güzellikleri olan bu yörede gereği gibi mevki alarak elden kaybedilen Plevne'nin bir aynını, hatta daha sağlamını meydana getirebilecekti...

[27] Şimdi Bağdat'a Vali ve komutan olarak atanan Nazım Paşa'dır.

Ruslar Filibe üzerine yürümekte iken -görevi gereği- aralarında bulunarak yürüyüş tertiplerini gözümlerimle gördüğümünden bunu çok kuvvetle garanti edebilirim. Çünkü bir elçinin muharebenin hangi döneminde olursa olsun gözlerini bağlamak geçerli savaş usulündendir. Oysa artık zafer dönemine girdiklerine inanan Ruslar, zafer sevinci ile o kadar tedbiri elden bırakmışlar, o kadar ilgisizce yürümüşlerdi ki benim gibi bir elçinin gözlerini -önceleri Grandük Nikola'nın genel karargâhına girdiğim sırada bağladıkları gibi- bu defa bağlamadılar...

Yukarıdaki düşüncemi sağlam bir temel üzerine oturtmak için, savaş faciasının son kısmının uygulama alanına konulacağı sırada Bulgaristan'a olan yolculuğumu okuyucunun görüşüne sunmak zorunluluğunu hissediyorum:

Mehmet Ali Paşa'nın Kamarlı yenilgisi üzerine İstanbul'a gitmiş ve oradan birkaç gün sonra (18 Ocak) -Grandük Nikola ile mütarekeye esas koymak için Kızanlık'a gelmiş olan- elçilerimize Osmanlı Hükümeti'nin son talimatını bildirmek göreviyle İstanbul'dan hareket etmiştim. Bu benim için unutulması imkânsız garip bir yolculuk oldu!..

İlk önce İstanbul'dan Seymenli'ye trenle gitmiştim. Yolumuz hıncahınç kaçaklar, göçmenlerle dopdolu.. Öyle bir zamanda, bir demiryolunun izdihama boğulması hakkında -ne kadar düşünülse- gerçek bir manzaranın hayal edilmesi mümkün değildir. O yığın yığın aile kalabalıkları, ağız ağıza dolu öküüz arabaları, o arkasına bakmadan çılgın gibi kaçan insanların oluşturdukları mahşer arasından dalgalana dalgalana geçen trenimizin yoldan çıkmadığına hâlâ şaşıyorum!.. Bununla birlikte lokomotif makinelerinin bütün dikkatlerine ve korunmalarına rağmen, birkaç adımda bir durup yolu tamir etmek ve hat üzerine serilmiş yüzlerce insan ölümlerini ayıklama sıkıntısını çekiyorduk.

Şurada yorgunluktan, güçsüzlükten düşmüş bir kadın demiryolu üzerine boydan boya serilmiş duruyor... Ötede beride bayılmış, can çekişen çocuklar, ihtiyarlar raylar konan ağaç parçaları üstüne uzanmış bulunuyor. Makasçılarla bekçilerin bulunmadığı yolu, gündüz gözüyle takibe devam edebilmek için geceyi Guleliburgazda geçirmek gerekti. Vagonum açık bırakıldığından bütün eşyayı ve yiyeceğimi çalmışlardı!.. O kötü yol boyunca ise herşeyi, her bir eldeki yiyecekler bozulmuş olduğu için bir parça ekmek, bir yudum su bulmak çok güçtü. O kadar ki, saat 8.00 sıralarında Edirne İstasyonu'na varışımızda, o gece yola çıkan göçmen vatandaşlarımıza katılamadıklarından dolayı feryd eden 10.000' den fazla zavallı Türk'ün yürek parçalayan figanlarını, açlık seslerini işitiyordum..

Bir süre duraklamadan sonra, bizi- suda boğulanların can simidi gibi kabul etmiş olan- açlık kurbanlarının izdihamı arasından trenimizi büyük güçlüklerle kurtararak yolumuza devam ettik.

Yolumuzun sağ tarafında, sağ kıyısında o günler, üzgün ve sıkıntılı yüzü altında parıldayan Edirne'nin zarif beyaz minareleri görülüyor.. Bir Rus Süvari Kolu şehre doğru hareket etmekte bulunuyordu... Edirne savunma durumunu almamış olduğundan düşman, evine giriyormuş gibi oraya girecekti!..

Cesir Mustafa Paşa İstasyonu'nda, pek çok Rus süvarisi vardı; bunlar lokomotifimizin beyaz bayrağını görerek geçişimize izin verdiler. Biraz daha ileride bulunan Harmanlı, korkulu gözlerime müthiş bir görüntü sunuyordu: İleride bir taş köprüünün civarında gömülmemiş yüzlerce cenaze, beride kadın, çocuk cenazeleri arasında çürümüş asker ölüleri... Demek ki, burası korkunç bir mezbaha olmuş!..

Kısacası trenimiz, daha ötede, demiryolunun ikiye ayrıldığı Tırnova-Seymenli mevkiinde durdu; burada bulduğumuz Rus subayları bana: "Artık trenle yola devam etmek mümkün değildir!" dediler. Bundan dolayı çok üzüldüm ve sıkıldım. Çünkü elimdeki resmi tebliğin kesin emri, Kızanlık'a son beş gün içerisinde ulaşmamı gerektiriyordu. Zaten yolda rastlanan büyük güçlükler, yolculuğumun sınırlı süresinin bir kısmını kaybettirmişti. Şimdi, kalan mesafe -yani ordumuzun çekilme durumundayken 200 m.'de bir geniş istihkâmlarla kestiği ve böldüğü mesafe ki sıfırın altında 10 derece soğukta donmuştu- ata binilerek geçilecekti...

Tırnova-Seymenli'de rastladığım bir Rus Generali, hayvanımın buz givileriyle nallanmasına lütfen izin vermemiş olsaydı, şüphesiz yoldan kalmaya mecbur olacaktım. Ama yine Generalin bu iyiliği bana çok pahalıya mal oldu: Lokomotifimi ele geçirmişlerdi ki bu durum o sırada Ruslara pek çok hizmet etmiş oldu: Çünkü ondan başka o ara ellerinde lokomotif yoktu...

Bilekleri çelikten olan, hiç bir engel karşısında irkilmeyen Timur adındaki Arap atımı kendi haline bırakarak yanımda giden bir Türk yüzbaşısı ile ilerledik. Beraberimizdeki iki atlı çok geride kalmışlardı. Böylece iki saat süratli bir yürüyüşten sonra Eskizağra Caddesi üzerinde kendimi yapayalnız buldum.

Nadiren olan birçok şeyi gözümlle görüp okuyucuya aktarmak isteğine yenilmeseydim, yolculuğumun bundan sonraki -faydalanmaya ve merakı neden olan- kısmını anlatmakla kendisini rahatsız etmeye cesaret edemeyecektim:

Ben doğuya doğru yönelmişken, Balkan'dan akıp gelmekte olan Rus ordusu izlediğim yola dökülüyordu. Ruslar, Şıpka önünde Süleyman Pa-

şa'nın yapması gereken çevirme hareketini biraz önce Veysel Paşa'ya karşı kullanarak bütün kuvvetini esir etmişlerdi. Zaten bütün Balkanları, mevkiiler savunması hakkında olabildiği gibi bizim Balkanlarımızın geçitlerinin ve savunma noktalarının da şiddetin en fazla olduğu zamanlarda bile çevrilebileceği ortadaydı.

Seymenli'den ayrılışımın beşinci saatinde, Filibe civarında meydana gelmiş olan çarpışmalara ilişkin gerekli bilgileri Grandük Nikola'ya ulaştırmak üzere gelen bir Rus subayına, yolun ayrıldığı bir noktada rastladım. Bu durumda şüpheye meydan kalmamıştır: Meriç havzasına giren düşmanın amacı, -şimdilik Rus kurmayının asıl harekât hedefi olan Edirne mevkiine- Türk ordusunun sığınıp savunma halini almasını engellemektir.

O sırada Rus ordusu yürüyüşünün -bazı eserlerde yazıldığı gibi muzafterce bir hareketten çok- bir ileri doğru kaşı (Une déroute en avant...) benzer olduğu hakkındaki sözümü Rus subayları bile onaylamakta tereddüt etmezler sanırım. Şu donmuş, her tarafı engebelerle dolu yol üzerinde Rusların piyadesi, süvarisi, topçusu hep, donmuş bir gölün parlak ve saydam yüzünde kızsız kayan insanların dişe kalka gidişi gibi yol alıyorlardı.... Süvari ve topçu atlarının 1000 de 30'u, buz çengelli nallarının çarpmasından yaralanıyorlardı. O zavallı hayvanlara şu baştan başa yıkılmış yerlerde yem vermek de mümkün olmayacaktı. Özellikle topçular, yürümekte çok fazla zorlandıklarından geride kalmamaları için birçok mola veriliyordu. Hatta süvari ve topçu hayvanlarının asıl hedefe kadar varabilecekleri hakkında şüpheler, korkular her tarafta hüküm sürüyordu.

Daha uzun ve dolaşık mesafeler çığnemeye ve ara yerde savaş açmaya mecbur kalmış olan diğer kolların, daha fazla acınacak bir durumda olmaları doğaldır. İşte bu perişan durum içinde Ruslar Balkanlardan geçerek, 300 km. den fazla bir cephe üzerine yayılmış bir halde, Filibe civarında Süleyman Paşa ile savaşa tutuşmuşlardı..

Her ne tarafa baksam okuyordum ki: "Rusların Filibe aleyhine şu düzensiz, dağınık yürüyüşü, stratejik bir hata sayılmaz. Çünkü, o zaman takip ettikleri düşman, kararsız, dayanıksız bir takım bozguna uğramış birliklerden başka birşey değildi!"

İşte burada büyük bir hata görüyorum: Bizim o sırada sahip olduğumuz 130 taburla 120 top, kuvveti, küçümsemeye değer az bir kuvvet değildi. Bu kuvvetin bir kısmı, Balkan çekilmesinden sonra düzen ve kuvveti tekrar sağlayabilecek durumda, büyük kısmı da İstanbul'dan yeni sevk olunmuş genç askerdi. Bu kuvvet Plevne savuncularının dört katını oluşturur sanırım.

Fakat şu büyük kuvvetin yalnız bir hareket ettiricisi eksikti: Bir komutan! Zeki, çalışkan, gayretli, sağlam kararlı, kesin idare sahibi, bir sözle, bir bakışla, bir işaretle emrindekilerin güvenini kazanabilir, askerinin moralini bozulmaktan her zaman kurtarabilir bir komutan, aydın bir başkomutan eksikti.

Savaşın değiştirilmesi mümkün olmayan yöntem ve kuralları uygun, sağlam bir tavır ve harekete sahip olan bir komutan, bu şartlarla mükemmel bir şekilde başa çıkabilir!.. Milyonlarca yazık ki, bu büyük görev Süleyman'a verilmişti!.. Süleyman Paşa, Plevne'nin düşmesinden sonra Şipka mezbahasında bulunduğundan çok talihsiz, uğursuz sayılan Lom Ordusu'ndan ayrıldı. ve Kuzeye yönelerek Ruslara yeniden taarruz fikrini desteklettirmek için- dört kalenin bazı askerlerini alarak İstanbul'a gitti!..

Balkanlardan ümitsiz olarak dönen askerî birliklerimiz, geldikleri Meriç batı havzasında mükemmel bir ordu oluşturabilecek durumdaydı. Ama Ruslar buraya taarruz edinceye kadar geçecek değerli zaman bizimkilerin ara bozucu tartışmalarıyla öldürülecektir!..

Evet! Başka düşünceler ve tertibatıyla uğraşmayarak, İstanbul aleyhine yürüten Rusları yalnız durdurmak ve uzaklaştırmak amacıyla yapılacak kuvvetleri toplamak düşüncesi çok mükemmel!.. Şu kadar ki dikkate, yöntem ve kurallara o oranda da muhtaç. Gerçek; o mükemmel olacak düşüncenin uygulanması için şu incelemeye ne kadar ihtiyaç vardı: Nereye gitmeli?.. Hangi noktada yığılmaklanmalı?.. Yığılmaktan sonra ne yapmalı?.. Düşman ne durumda bulunuyor ve harekât cephesi nedir?.... Ne gibi girişimlerde bulunabilir?... Yayılmış, yıpranmış halinden faydalanmak hangi koşullar içinde mümkündür?... Onu Plevne'de olduğu gibi, bize karşı bağlantısız, açıkta bir muharebeler zincirinde bulundurmak için hangi mevkiileri seçmeliyiz?... Kısacası Plevne yengililerinden daha yıkıcı, daha müthiş yenilgilere uğratılmasını sağlamak için ne gibi araçlara başvurmak gerek?... Ve bu yenilgi sonucunu düşmana yükletebildikten sonra onun tarafından bir taarruzî çekilmenin etkisiz kalması için ne yapmalıyız?..

Acele etmeliyim!.. Rusların zayıf ve perişan durumunu nasıl gösterdimse, Süleyman Paşa'nın da stratejice faydalanmayı gerektiren savaş hazırlıklarını eleştirebilir açıklayacağım:

Süleyman Paşa, Rus istilâ ordusunu Bulgaristan harekât bölgesinde durdurma kararıyla Tatarpazarcığı'na kadar gitmişti. İşte bu mevkiin muharebeden aldığı sonuç, yalnız yenilgiyi hazırlaması olmuştur. Bununla beraber Süleyman'ın dostları bu mevkiide hazırlanıp beklemek gerektiğini söylediler. Çünkü çekilen Osmanlı tümenlerini buraya toplamak niyetindeydiler! Çok açıktır ki şu düşünce kendi kendini çürütüyor. Ta-

kip edilmeyen ve hemen takip edilmeyecek tümenlerin toplanmasına gerek olmadığı gibi strateji merkez noktası olan Tırnova-Seymenli'ye iki günlük yürüyüş kılıyor.. Tümenlerin yığılmaklanması, asıl bu noktada, son derece dikkatli ve iyice düşünerek yapılmalıydı.

Oysa Kamarlı'dan dönen Şakir ve Recep Paşaların tümenleri; Kamarlı'nın civarında bulunan Taşkesen'den gelen Bekir Paşa (İngiliz) tümenleri; Ruslarla muharebe ederek muzaffer olduğu Elena'dan çekilen Fuat Paşa; Sırbistan taraflarında toplanan birlikler; İstanbul'dan ve Edirne'den gelen diğer kollar, emirsiz ve amaçsız Filibe ile Tatarpazarcığı arasında toplandılar.

Şu yığılmaklanmadan sonra -hangi durum ve nizamda bulunulursa bulunulsun- dağılan, perişan olan Rus kolları üzerine birleşik olarak bir taarruz yapılması akla gelmemiştir; taktik yöntemine uygun bir savunma durumu bile alınmamıştır; hiç, hiç düşünülmemiştir iki, Ruslar bundan sonra yalnızca bir düşünce, bir istek, bir umut besleyecekler: Türklerin bu son kuvvetinin çekilme hattını kesmek ve Edirne yöresinde ciddi bir direnişe uğramamak!

Bunun üzerine yığılmak; ne kadar Edirne'den uzak bir mevkide olursa, Rusların isteğine o kadar hizmet edilmiş oluyor. Bu düşünceleri hiçbir zihinde doğmuyordu.

Ya Filibe civarında bizimkiler neyle uğraşıyordu?.. Neyle mi?.. Tartışma ile.. bolca saçma sapan tartışmalar, bolca yazılı haberleşmeler.. her zaman olduğu gibi!... Değerli saatler, değerleri anlaşılamayan günler, boşu boşuna yapılan iddialı konuşmalarla ve eleştirilerle geçip gidiyordu...

Şakirler, Recepler, Bekirler, Fuatlar daha birçokları, zama nve yerin önemini anlayarak iş yapmaya kalkışmak istiyorlar... Fakat bu gibi durumlarda generallerin yapacakları iş, ciddiyet ve özenle görüş bildirmek değil, stratejiye uygun şekilde hareket etmektir. Evet bu durumda yenilmek için değil, aksine düşmanı yenmek için ne yapmalı?!.... İşte düşünülecek mesele budur!

Şimdiki durum şüphesiz vahim, çok vahim ve önemlidir. Fakat, durumun o vahameti, bizim için önceden vardı. Şimdi Tatarpazarcığı önünde değil; bu sırada durum ve mevzimiz aksine bize uygun, düşmanın durumu ise çok kötü bulunuyor. Çünkü düşmanın dağılmış, perişan bir durumda bulunması nedeniyle iç hatlara sahip olmak bizim için çok gerekli olduğu kadar kolay...

Hastalığı teşhis etmek her zaman zordur!.. Generalleri o boş tartışmalardan nasıl ayırmalı?!... Birisi beyaz diğeri siyah diye iddia ediyor... Hiç birisi doğru düşünmüyor. Fakat şurası kesindir ki hepsi komutanlarından iyi söylüyordu...

Komutan Süleyman'ın halinden nefret değil, korku duyan tümen komutanları toplanarak görüşmeden sonra, durum ve mevkiî düzeltecek düşüncelerini gidip Mareşal'e bildirmek için içlerinden birisini vekil yaptılar. Generallerin bu elçisi, Süleyman Paşa'yı harekete geçirmek ve uyarmakta zorlanmayacak kadar resmî yetkiye sahipti. Süleyman elçiyi çok garip karşıladı. Elçiye karşı hıçkırıklarla ağlayarak, bağırarak, öfkeli bir şekilde şikayet ediyordu... Sözde herkes, evet herkes onun mahvolmasına çalışıyormuş!...

Sonunda yumuşayarak Vekil Paşa'yı dinlemeye karar verir!... Ama herkes meseleyi başka tarafa çekmek istiyordu. ...Bazıları burada kalarak Filibe'yi, Tatarpazarcığı savunmaya Süleyman Paşa'yı teşvik ediyorlardı. Bazıları daha geri çekilmek görüşünü bildiriyorlardı... Böylelikle devam eden o boş kararsızlıklar, bahaneler sekiz günden fazla zaman aldı... Oysa bu gibi değerli zamanlarda bir hafta, bir mülkün ömrüne denktir....

Şarlatan, avukat, hileci Süleyman Paşa, duruma az çok uygun bütün bu görüşleri bir yana bırakıp ne durum ve yere uygun, ne de stratejik yönetime uygun, ancak kendi hileci fikrine uygun bir düşünce buldu: Evet, bütün kural ve durumlara rağmen, bütün yöntemlere karşı Edirne doğal çekilme hattını sağ yanına bırakarak Rodop Dağlarına sıkışmak hakkındaki kendi fikrini uygulamıştır. Süleyman Paşa'nın bu hareketi manevra hattının değişmesi de değildi; çünkü güvenlik istediği dağlarda keçiyollarından başka yol, hele şose hiç yoktu.

Savaş yöntemi hakkında hiç bilgisi olmayan Süleyman, Meriç'ten denize doğru uzanan (Kroki : 6) sarp Rodop Dağlarında sığınacak, kaçacak bir yer aramaya çıkıyor!.. Bununla birlikte yenilmeyi değil kaçmayı koruyor!! Bundan başka Rusların olası takibini düşünecek ve varsayabilecek kadar kurnaz olduğundan düşmanın kendisine bıraktığı korumasız avları avlamaya gideceğini de çok iyi biliyor...

Başkomutan ile emrindekiler arasında, ordunun bütün unsurları arasında o kadar birbirine zıt fikirler, o kadar karışıklık ve düzensizlik vardı ki, birlikler arasında her türlü bağlantı kesilmişti...

Öncü, yancı, artçı, kontrol ve araştırma, keşif kelimeleri bütün ağızlarda dolıştığı halde durum ihtiyacına göre bunların kullanım ve uygulamaları hiç kimsenin işi değildi...

Ruslar her taraftan ilerliyor: Sağdan Filibe üzerine merkezi birlik kuvvet yürüyüşleri, inkâr edilemeyecek derecede başarılı olmuştu.

Bunun üzerine Ocakın 18'inden 20'sine kadar Tatarpazarcığı ve Filibe'ye gelmiş bulunuyor. Süleyman Paşa ise düşman harekât hattına dikey olan Meriç Nehri'nin vadisini takip ederek bütün zaman içinde yanını düşmana teslim ediyordu.

Ordu dağlara henüz ulaşamamıştı: Şu yürüyüş düzeninde, kuvvetli bir artçı tertib edildi; buna itiraz olunamaz. Fakat bir yancı oluşturuldu ki bu, kuvvetli bir yan müfrezesi olarak Çırpan hizasında bütün kısımların geçişini sağlamalıydı; oysa o yancı kendi bağlı bulunduğu birlik ve büyük ösmandan da, boyuna ve enine mesafesini kaybedip dağlarda hareket edemeyerek, yürüyüş doğrultusunu vadinin su yoluna uygular ve sonunda kendi ordusunun öncü tugayını arkasına bırakmış olduğunu görünce durarak bu öncü tugayının şüphesini çeker; burada büyük bir karışıklık meydana gelir. O sırada -her zaman yapıldığı gibi- yıkılmamış bir köprüden Meriç'i geçen Ruslar, şu öbürünü düşman sanmış olan iki Türk müfrezesine birden taarruz eder: Yaylın ateş güremeye, toplar gümbürdemeye başlayınca olayı öğrenen Süleyman ordunun kolbaşlılarına doğrultu değiştirip ve zaten dağlarda sıkışmış bulunan birliklerinin arkalarından geçerek, hiçbir muharebe ön tertibatı almadan sağ kanadı Stanimaka'ya, sol kanadı Değirmendere'ye dayanacak şekilde büyük kısmıyla bir durum alır durur. Herkes kendi düşüncesine göre istediği yerde mevki alır!... (İKrokil : 6)

Kızanlık'a olan seyahatim sırasında rastladığım Rus ordusu, Süleyman'ı -zaten hiç başarılı olamadığı- ulaşım ve haberleşmeyi koruma isteginden büsbütün yoksun etmekten başka amaç beslemiyordu. Savaşın sonucunun burada kesinlikle ortaya çıkacağını anlamış olan Ruslar, kendi zayıflıklarına bakmayarak ciddi bir gayret gösterip Süleyman'ın yaptığı hatalardan faydalandılar: Sağ kanat kolları, Süleyman'ı şiddetle işgal ettikleri gibi merkez kuvvetleri de ulaşımını kestiler... İpliklerini kendisi dokuduğu bir tuzığa düşmüş olan Süleyman, karşı koyamayacağını hissederek General Fuat Paşa'nın tümenini artçı olarak tayin eder, o gayretli paşayı Ruslarla boğaz boğaza bırakır ve 120 krup topunun büyük kısmını kaybeder... Oysa kendisi, başka bir komutanın emrinde harikalar yaratabilecek o güzelim ordu ile Rodop Dağı'nın bir kolu olan Despot Dağlarının keçi yollarına can atarak, Ege Denizi'ne doğru bozgun utancıyla kaçar....

Şu rezilce kaçış sırasında, isimleri gizli kalmış birçok kahraman asker, bu bozguna uğrayanlar mahşerinin içinde ağlayan sızlanan göçmen ve aciz kadınlar, çocuklarla bir hakirlik zemininde yürüyorlardı!... Fakat kaçmak!.. Kötü emri veren kimdi? Süleyman değil miydi?...

Halep'te bu kitabımı yazdığım sırada, Mareşal Recep Paşa ile görüşmekten şeref duyarak, kendisi Süleyman'ın emrindeki korgenerallerinden birisi olduğundan- bütün tümen komutanlarının birleşerek Süleyman'ı, doğal çekilme hattını korumaya mecbur etmemelerinin nedenlerini sormuştum. Cesur Mareşal Recep Paşa demişti ki: "O zaman iş işten geçmişti. Çünkü Rus kollarının Edirne aleyhine yürüdükleri haber alın-

muştu ...“Evet!... Bu kadar zaman, bu kadar değerli anlar kaybedildikten sonra uygun zamanın geçmiş olması muhtemel olabilir. Fakat korgeneral, Süleyman Paşa'yı hiç olmazsa daha geride bir toplanma yeri kabul etmeye daha önceden mecbur edebilirlerdi!..

Mareşal Recep Paşa'nın bahsettiği Rus kollarından birisi, Şıpka'dan gelen ve yolda rastladığım kol; diğeri, Yanbolu kolu olmalıdır. Bu iki kol, birbirinden uzak mesafelerde, o mevsimlerde geçilmez engebelerden dolayı ayrı ayrı bulunuyorlardı. Şu durumda eğer Süleyman, Tatarpazarcığı'nda boş sözlerle zaman kaybedeceği yerde, zamanının değerini bilerek, Seymenli-Harmanlı stratejik noktalarında askerlerini yığmakla-mış olsaydı, Şıpka'dan gelmekte olan Rus ordusunun ilerlemesinin engellenebileceği şöyle dursun hatta -yalnız olmasına rağmen- taarruza mecbur edilip yenileceği kesin denilebilirdi. (Kroki: 6)

Süleyman'ın bu yığmak durumu, bütün kuvvetlerini 24 saat içerisinde istediği bir noktada toplamasına çok uygundu. Şu kadar ki bunu başarabilmek, zaman ve mesafe denilen iki asıl etkeni -o faktörleri- gözden uzak tutmamaya bağlıydı!..

Halbuki o adam, hiç bir şeyi incelememiş ve hesaptan geçirmemiştir...

Rusların Yanbolu koluna gelince, merkezden ilerleyen kol ile aralarında yürünebilir enine bir hat bulunmadığından her zaman salınarak ve korkak bir halde yürümek zorundaydı. Bu medenle taarruzdan zerre kadar faydalanamayacağı gibi 130 tabura karşı -herkesi endişelendirmiş olan- bir çevirme hareketini, böyle çok az bir kuvvetle mümkün değil yapamayacaktı...

Eğer Meriç Nehri'nin geçitleri, Rus süvarisinin en ufak ümidine karşı bile koruma altına alınmış olsaydı, trenle büyük caddeden faydalanmak mümkün olabilirdi ve herhalde Karapınar-Seymenli-Harmanlı hattına, istilâ ordusunun merkez ve kanat kollarından önce ulaşılabilirdi. [28] Bir Napoleon, bir Moltke bu şekilde hareket ederlerdi...

Burada, her türlü taarruzî dönüş karşı mükemmel ihtiyat mevzilerine sahip olan bu parlak savaş mevzisinde 130 tabur ve 120 top kuvvetiyle, yorulmuş yıpranmış, dağılmış, taarruz kolları birleşemez bir düşmana karşı birincisinden daha mükemmel bir ikinci Plevne'nin meydana gelmesi çok doğaldı!..

Bundan fazla olarak iki merhale geride Edirne büyük istihkâmları gibi bir sığınacak yer vardı!..

[28] Napoleon, böyle bir manevrayı 1814'te Silizya Ordusu'na karşı kullanmıştır.

Süleyman Paşa'nın emrinde bulunmuş bir subay bana demişti ki: İstanbul'da, padişahın emrindeki Erkân-ı Harbiye-i Umumiyye engel olmasaydı, Süleyman Paşa Edirne'de toplanmayı düşünüyor ve istiyordu.

Bu söylentiye onaylamak iki nedenden dolayı zordur: İlk olarak, Süleyman bu ana kadar aldığı tertibat ve harekâta stratejik yönetime uygun bir tek şey bile yapmamıştır ki bu düşüncede olduğunu kabul edebilelim. İkinci olarak, öteden beri Süleyman'ın yardımcıları olan Mahmut ve Sait, o ana kadar hakkında hiçbir iyilik ve izni esirgemediklerinden, her zaman düşüncesini desteklettiriyor ve isteğini kabul ettiriyordu. Şu halde Süleyman, -koruyucularının padişah gözünde askerî yararlılık ve yeteneğini yüceltip, kişisel bağlılık ve erdemi büyüttükleri- böyle bir zamanda mı bu isteğini kabul ettirmekten, görevini yapmaktan acıdı?... Asla!.. Süleyman'ın askerlik ve ilim açısından hafızasında hiçbir fikir, düşünülmek, muhakeme edilerek birikmemiştir. Bütün düşünceleri, yaptıkları, çabuk adapte olmasının sonucu, zekâ ve hile ürünüdür.

Askerî cevhere sahip olmadığından tasarılarında ve önlemlerinde yalnız düşüncesi etken oluyordu. Fransızca'yı, Almanca'yı bilmeyen Süleyman, savaş sanatını hangi askerî yazılarımızdan öğrenmişti?... İnsan bir takım şairlerin eserlerini okumuş ve hatta kendi de şair olmakla askerî sanatı öğrenmek asla mümkün olamaz... Evet, Süleyman Paşa asker değil, iyi bir kâtiptir!...

Kendisinde savaşa karşı titreycek asla bir iktidar siniri olmadığı için emrindeki askerin de kudret sınırlarını harekete geçirmez ve titretmezdi. Askere Kur'an'dan, Halife'den bahsetmeyi öğrenmemiştir.... Oysa Fıllibe'de o iki büyük manevî kuvvete sarılmak çok fazla gerekmişti...

Süleyman bu yollara asla adım atmadı. Ya çadırında oturur ya ağaçlar arkasında gizlenir, ortaya çıkmaktan adeta utanırdı.

Bu bakımdan bir derece haklı olabilir. Çünkü hiç bir özel kıyafete, şanlı bir askerî şekle sahip değildi. Elbiseleriyle bir eski eser tüccarına benzerdi... Bir çarpışmanın - uzaktan - karşısında bulunmaya mecbur kalırsa mutlaka ya bir istihkâm siperi ya da yer engebesi arkasına saklanırdı. Emrindeki asker kendisini hiçbir zaman tanımamıştı. Emrinde bulunanlar derler ki : Şıpka'dan sonra kendi askerinden, Rus güllerinden kaçtığı kadar kaçardı... Ata binmesi nadiren görülürdü.... Siyah, simsiyah bir korku, daima gözleri önünde dahşete ulaşırdı!... Kendi şahsına Büyük Mareşal gözüyle baktığından, hiçbir zaman sözünü geçirmedığı emrindekilere karşı pek mağrurca, kibirlice davranırdı. Askerlerine karşı daima anlamsız bir suskunluk gösterir, onların morallerini yükseltecek, kendini sevdirecek yerde kırar, gücendirirdi.

Bununla birlikte bu adam, biraz çaba ve hareketle, muharebenin şu son döneminde büyük işler görebilecekti. Çünkü - tekrar ediyorum - düşmanın dağılma ve yok olma unsurları yanında savaş talihî, bize çok hoş görünmek istemişti!.. Savaşın şu dönemi kadar hiçbir zaman zafer bize bu kadar yaklaşmamıştı ordu komutanı da çok güzel fırsatları bu kadar kaçırmamıştı... Bununla beraber kendisiyle bu gün var olan birkaç taraf-tarı, askerî yetersizliğinden söz ederek kaçış hareketinin uygun olduğun-da ısrar ederler.. Ama bu iddiaları boştur. Hiçbir zaman, dağınık olan ordumuzun arta kalanlarını, son yenilgiye uğradığı yerden uzak bir yerde toplamak, - tamamen bozgun olabileceğini hissettirmeden, aralıklı ve küçük küçük muharebelerle cesaretlerini kırmadan - artık uyuşmuş olan savaşçı ruhlarına hayat vermenin gereğini ortadan kaldıramaz. Cesur ruhları sektelelere uğramış olan bu askerlere hâlâ kuvvetli ve coşgunlukta oldukları, arkalarında Edirne gibi sağlam bir sığınma yerinin bulunduğu söylenmesi ve hata abartılarak söylenmesi gerekmez miydi?... Ben o inançtayım ki, muharebeye girilmeden, düşmanla çarpışmadan, sığın-lacak yer ve ulaşım yollarını elden geçirerek askerî morali korunmaz!....

Friedrich'ten Napoleon'dan, 1870'den önce hatalar yapılabildi. Fa-kat o tarihlerden sonra?... Şimdi!... Örnek alınan savaşın asıl zamanları bizden uzaklaştıkça savaşın gerçekleri ve incelikleri daha iyi görülüyor. Ancak, çok uzaklaştıkça yeni savaşlara ilişkin az fikir ediniliyor. denile-bilir.

Bununla beraber 1877'de Fransız - Alman büyük savaşına çok yakın bulunmamız, bizim için büyük teşekküre değer. Çünkü bu savaştan uzak-laştıkça Rusların askerî ilerlemeleri artarak karşımıza daha mükemmel savaş donanımları ve bilgileri ile çıkacaklar ve savaş sonucu bizim için meydana gelenden daha kötü olacaktı. Bir yönden de savaş sanatının öğ-renimi; yalnız yöntem ve mevzuata uyarak yapılan muharebelerin ince-lemesi ve eğitimiyle olamaz. Savaş yöntemine uyulmadan yapılan harekât ve olayları da inceden inceye okumak gereklidir : En yararlı dersler bü-yük felâketlerden çıkarılır!..

İşte 1878'de - büyük bir harekât cephesi içinde ilerleyen, yürünmesi mümkün olmayan yollarda, fakir dağlarda yürümeye çalışan, mevsimin şiddetli soğuğu altında zayıf, yorgun, düşe kalka giden - Rus istilâ ordu-sunun bu can çekişme durumundan hiçbir fırsatta yararlanmayan Süley-man Paşa'ya karşı herkesin ağzından şu sorunun çıkması çok doğaldır : " Biz komutanlar; herkesçe bilinen sorumluluğu üzerimize alıp yürürlükte olan savaş kurallarına maddî ve manevî yönden uyarak mı, yoksa en ufak bir maddî ve doğal etki önünde mahvolmuş bir takım şartlara bağla-narak mı hareket ettik?!..

Her halde stratejik hastalıklar teşhisi öteden beri olduğu gibi şimdi bile oldukça zor bir sanattır.

Mahmut, Sait ve ortaklarının tapınılan güneş sandıkları Süleyman Paşa, yalnız ve yalnız yenilgi ve felâket yolumuzu aydınlatmak için parlamıştır.

Tarih söylüyor ki Süleyman Paşa miskinlerin, korkakların kağıs rehberiydi; Ege Denizi'ne doğru kaçanların da birincisiydi. ... Böylece Rusların İstanbul'umuza olan istilâ yürüyüşlerini kolaylaştırmış ve Rusları bir daha alıkoymak kolay olamadığından son umut ışığımız sönmüştü!... Süleyman Paşa'nın - şimdi varsa - dostları O'nu sevmekte devam edebilirler....

İstanbul'un şu belli başlı genel harekât hatları üzerinde istenildiği gibi düzenlenecek manevralar, her durumda ve kesinlikle başarılı olabilirdi. Komutanlarımız işgal etikleri mevkilerin sahibi olsaydılar, bulunduğumuz son durum ve mevkie göre, kurala uygun plânlar düzenlenerek şüphesiz başarılı olacakları açıktı. Her halde barış antlaşmasını, İstanbul'umuzun surları karşısında ve düşman topraklarının camilerimiz, evlerimiz, namusumuz, çoluk çocuğumuz üzerine çevrildiği bir zaman değil, halkı tarafından boşaltılmış olan Edirne'de imzalayacaktık!... O zaman bu günkü uğradığımız maddî ve manevî; zararlarımızın ancak binde birine uğramış olurduk!...

İşte, Süleyman'ın alçakça olan Stanimaka yenilgisi; kayıplarımızın fazla büyümesine tek neden olmuştur!..

İnsanlar, Süleyman'ı bir askerin uğrayabileceği en müthiş cezalandırma rütbesinin kaldırılmasıyla cezalandırdılar... O Süleyman'ı ki, büyük savaşın değil, küçük savaşın bile gerçekleri ve kurallarına yabancılığı nedeniyle, üç defa güvenilir eline verilmiş üç büyük orduyu köreltti, çalışamaz hale getirdi!...

Kendisinin meziyetlerine hayran olanlardan bazıları, - En fazla garip olan şey savaş sanatı ve askerî uygulamaları bakımından böyle bir adamın övgü yağdıranlara sahip olabilmesidir! - Zağra'da yaptığı muharebeler sayesinde Gurko'nun Edirne üzerine yaptığı ilk taarruzlarını durdurabildiğini söylüyorlarsa da bu, tamamen gerçeğe aykırıdır. Rusların o zamandan önce meydana gelen taarruzlarını durduran yalnız Plevne idi. Bu başarı hiçbir zaman Süleyman'a ait değildir.

Kısacası, yangılamakta kararlılık göstermeyen tarih, yeryüzünde işlediği cinayetleri ta öbür dünyaya kadar sürüklemiş olan O zavallıyı, hakkında çıkmış kanun hükmünden daha şiddetli ve daha etraflı bir şekilde gösterecek ve mahkum edecektir!...

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BUZLARIN ÇÖZÜLMESİ

Bundan önceki bölümde, ateşkes antlaşması için Rus ordusuna gönderilmiş olan elçi paşalarımıza, Osmanlı Hükûmeti'nin son talimatını bildirmek için Rus Genel Karargâhı'na gönderildiğimi söylemiştim.

Yolculuğumun dördüncü öğleyin Kızanlık'a girdim. Belirlenen zamandan önce varmak için gösterdiğim çabalar boşa gitmişti. Çünkü ateşkes antlaşmasını Edirne'de imzalamak isteğinde bulunan Grandük Nikola Nikolayeviç, elçi paşalarımızla konuşup anlaşmaktan çekinerek vardığımız gün Edirne'ye gittiğinden O'nu takibe mecbur olduk.. Yeneni ve yenilenler, Ruslar, Osmanlı Elçileri (Namık, Server Paşalar), General Necip Paşa, Hukuk Müşaviri Mösyö Tarin (Fransız) diğer Türk subayları ile ben, padişahın sofracıbaşları (padişah - herşeyin doğrusunu söylemeli - elçilerine, Ruslara karşı fazlasıyla gönül alıcı şekilde davranmalarını emretmişti); bütün bunlar, bu karma karışık insanlar, nazik misafirlerimiz olan Rus memurlarıyla birlikte uzun... alaca bulaca, görülmeye değer bir kervan oluşturuyor, buzları eriten yumuşamış bir havanın iyiliği altında Edirne'ye gidiyorlardı.

Rus subayları bize karşı gayet nazik davranıyorlardı. Bize karşı başarılarından dolayı övünebilmek ve sevinçlerini göstermek hakları iken, hiç birisinin yüzünde bir kere bile buna ait bir iz görmedim. O şefarlı kişiler, bizi sıkmamak, üzmemek için mutluluklarını saklamaya çalışıyorlardı... Cesur ve savaşçı Türklere karşı kazandıkları bütün başarılarının haklı sevinçlerinden sakince, ses çıkarmadan yararlanıyorlardı!..

Kızanlık'a giderken yolda rastladığım, Grandük'e Stanimaka zaferinin müjdesini götürmekte olan bir subay bile, gençliğinin verdiği coşkunlukla beraber bana karşı, tarif edemeyeceğim kadar şerefli bir tavır almıştı... Yolda karşılaştığımız zaman o hassas, saygılı subayın - Osmanlı olduğumu görünce -tıkındığı sessiz ve kederli tavır, o kadar içtendi ki : Bana, sanki Rusların yenilgilerini bildiren bir takım üzücü haberleri taşımakta olduğunu ima ediyor gibiydi... Yolda, evet, neden sonra, son derece dikkatli davranarak ordumuzun Filibe önünde biraz karışıklığa uğradığını anlatabildi... Hatta Kızanlık'a ulaşmadan Stanimaka felâketine uğradığımızı öğrenememişim!..

Edirne'de Grandük, hükûmetin eski konağına indi. Bize, Müslüman halkın bütünü ile birlikte göç etmiş olan beldenin ileri gelenlerinden Şerif Bey adlı kişinin büyük evini verdiler.

O gün haber aldım ki, Rus kurmayı, İstanbul'a acilen dönmeme karşı çıkıyor. Bunun için o büyük evin bir tarafında Necip Paşa ile birlikte yerleştirildik...

O ana kadar Osmanlı elçileri Rusların misafir severliğiyle zaman gereğinden fazla, mükemmel levazım bulunan yiyecek ve içeceklerle dolu bir minnettar kalacaklardı. Gerçekten, Osmanlı Hükûmeti'nce bu konuda gereğinden fazla, mükemmel levazım bulunan yiyecek ve içeceklerle dolu bir tren gönderilmişti.

Edirne'de yerleştüğimizin ilk günü, Grandük'ün emriyle elçilik heyeti-mize eşlik eden Albay Prens Orlof ile, birkaç İngiliz gazetesi muhbirinin ve biz Osmanlı subaylarının, paşaların ziyafetine çağrıldığımızı haber aldık!.. Gereksiz gibi görünen bu nokta, yolculuğumuzun olaylarına ait ilginç ayrıntıları kapsadığından açıklamasına girişiyorum :

Yemek hazırlıklarını, ziyafetin düzenlemelerini yakından görmek için yemekten biraz önce, elçi paşaların apartmanlarında şöyle bir gezintiye çıkmıştım. Yemek salonuna benzeyen bir oda araştırırken tesadüfen bir kapıyı açtım karşımda bir masa vardı; masanın üzerinde - kesinlikle taşınan evin sahipleri tarafından bırakılmış olması gereken - eskiden bizde kullanılan tahta kaşıklarla çevrilmiş, sarı bakırdan yapılmış büyük bir tepsiden başka birşey göremedim; yanlışlıkla usakların yemek odasına girdiğim fikrine kapılarak, küf kokan bu odadan uzaklaşmaya hazırlanıyordum ki, kapı eşiğinde Paris'in eski Binyon lokantacısının ünlü sofracısına, tıpa tıp benzeyen Bebekli Mehmet Efendi isminde bir Yıldız sofracı başısıyla göğüs göğüse geldik. Benim canımın sıkıldığını gören Bebekli Efendi alaylı bir şekilde : "Nasıl? Paşalarımızın sofrası sık değil mi?!" dedi ve elçi paşalardan birisinin, mükemmel bir sofraya düzenlenmesi için İstanbul'dan gönderilen kap sandıklarını açtırmak istemediğini açıkladı!..

Bu garip haberi hemen Necip Paşa'ya götürdüm. O kızarak bana, paşalarla yemek yemememi tenbih etti. İşte 18 gün sürmüş olan esirlik zamanımda, tüm subaylarımız bu nedenle ayrı ayrı yaşadılar. Devlet büyüklerimiz bize o kadar gücendiler, kindar oldular ki intikam almak için sorumluluğu kendilerine ait olan bir harekete bulunarak - ileride görüleceği üzere - mülkümüze, kaybedececeği miktardan biraz fazlasını kaybettirdiler.

Taraflar Edirne Hükûmet Konağı'nda görüşmelere başladılar; görüşmeler ağır ağır devam etmekte olup sürekli saatler ,amaçsız günler anlaşılmadan geçip gidiyordu... Bu yavaşlığın güzel bir nedeni vardı : Rus

Komutanlığı - Süleyman Paşa'nın o akıl almaz Stanimaka'dan yapılan çekilmenin koruyucusuz bıraktığı - Edirne yöresinden Çatalca'ya [29] kadar uzanan bölgenin hiçbir savunmaya sahip olmamasını ganimet sayıyor; barışın başlangıcını oluşturan olan anlaşma şartlarını, çok alır olarak kabul ettirmek için ordusundan hiç olmazsa bir kısmın - kuvvetli bir öncü müfrezesi gibi - Çatalca savunma hattına kadar ilerlemesini istiyordu!..

Rus kurmayının bu isteği, Edirne'nin ilerisinde her duruma rağmen bir sığınma ve direnme mevziinin kurulması gereği hakkında geçmiş bölümde ileri sürdüğüm düşünceleri doğrulamıyor mu?.. Bir taraftan, ikinci bir Plevne'ye benzetilecek olan o direnme mevziini işgal edecek 130 taburu çevirmek, diğer taraftan İstanbul'a kadar yapılacak büyük savaş manevralarını idare için Rusların, kum gibi askere sahip olduklarını düşünmek ve kabul etmek kötü bir hata değil miydi?!

Şunu aklımızdan asla çıkarmayalım ki, o sırada henüz elbisesi ve donanımı yeni olan koca Rus ordusunun birçok şiddetli hücumunu durduran, hatta iki üç kere bozguna dönen Plevne'de yalnız küçük bir Osman Paşa Ordusu vardı!..

Savaşın bu son döneminde savaş erzak ve mühimmatını teminle getirmek bizim için çok kolayken, Ruslar için araçların yetersizliği yüzünden ve daha birçok nedenden dolayı çok güçtü. Asıl bu güçlükten dolayıdır ki - kesin bir karar alınması için - bizimle savaşa girişmek mecburiyeti altındaydılar.

Bu durumda, yani Ruslar - bize oranla kendileri için daha güç ve tehlikeli olan - bazı savaş zorunluluklarıyla çarpışma alanına atıldıkları halde, savaşın sonucunun ne olacağı kestirilebilirdi. Bundan başka - madem ki yalnız maddi olarak, yani kuvvet miktarı bakımından bir tartışma yürütüyoruz - açıkladığımız şartların oluşmasından birkaç gün önce Şipka'da durmuş ve bir kenara çekilmiş olan Veysel Paşa Ordusu'nun da kuvvetimize katıldığını düşünürsek ne olur!... Evet; hep savaşçı, cesur ve cefakâr kişilerden kurulu 25.000 askerden ibaret olan bu kuvvetli ordunun 130 tabura katılmış olduğunu varsayarsak!... Bir de haritaya bir daha göz atarak, zaten sağlamlaştırılmış bir savunma hattı olan o mükemmel merkezî durumun böyle önemli, kahramanlığıyla ünlü bir ordu tarafından savunulmakta olduğunu düşünersek!..

Şimdi, bin eyvah ile şunu söylemekten kendini alabilecek kimdir : Kaçırılmış ne güzel fırsatlar!..

[29] İstanbul'un Rumeli tarafındaki savunma hattı.

Hangi vicdan sahibi böyle durumlardan gelecek için ders çıkarılmasına çalışmaz? Hangi insan geleceğin bu gibi hataları sorumluluğuna karşı titremez!.. Hangi onurlu asker, böyle oyunları oynayabilmek için öğrenmesi gerekli olan şeyi öğrenmez!?...

Artık tarihe ait olan o üzücü zamana geri dönüp bakıldığı zaman, Osmanlı mülkünün, hangi bilgisiz ve hain ellerin oynacağı olduğunu görek insanın dehşet ve nefreten titrememesi, hayret ve hiddetten yorgun düşmemesi, bütün duygularının donmaması mümkün müdür?...

Ruslar, görüşmeleri sürüncemede bırakıp amaçlarını desteklemek için siyaseten hareket ettikleri halde, bizim elçilerimiz, pek uslu, olgun ve terbiyeli ilkokul öğrencisi gibi sabah gidip akşam konağa dönerlerdi!.. Bu sırada ise Ruslar, kendilerinin istilâ ordusunun, İstanbul'a doğru ilerleyip anlaşma öncesi Çatalca'ya kadar gelmiş olduğunu ileri sürerek ona göre isteklerde bulunmaya çalışıyorlardı.

Bu üzücü durum üç hafta sürdü!... İstanbul'un, imzalanacak anlaşmanın çabuk gönderilmesini emreden şiddetli istekleri üzerine bir akşam, son meclisten önce Grandüik önünde toplanan bir meclisten gelen Server Paşa beni çağırdı ve aramızda şöyle bir konuşma geçti : "O :

— Görüşmeler henüz tamamlandı. Ancak, bir konu hakkında Osmanlı Hükûmeti'nden açıklama istemek gerekir. Bu konunun, aldırmadan ilerisine geçilebilirse de padişah hükûmetinin görüşünün alınması her halde daha uygundur. Bunun üzerine anlaşmayı yarın imzalamaya mecbur olduğumuzdan şimdi, atınıza binerek, olabildiği kadar hızlı, bir Osmanlı telgrafhanesine gidip hükûmete durumu açıklayarak yarın öğleden önce cevabını getirmenizi rica ederim!

Ben :

— Bu görevi vermekle beni şerefendiriyorsunuz. Ama Rusların Çorlu'da veya daha ileride bulunup bulunmadıklarına ait bilgimiz yoktur. Bu şekilde Ruslardan alacağım yol güvence belgesi elimde olduğu halde bile bir Osmanlı telgrafhanesi bulmak için Çorlu'dan uzak bir yere gitmem gerekecek ki, 12 saati gece, 6 saati gündüz olmak üzere 18 saat içerisinde gidiş geliş olarak 300-400 km. lik bir yol almam gerekecek!... Bunun için ekspres hızı gereklidir. Bu durumda beni lâıık gördüğünüz büyük şerefe ve olağanüstü sürate karşı teşekkürlerimi sunmakla beraber ikisini de reddederim.

O :

— Ama, a!. Bunun çok zorunlu olduğunu size söylüyorum. Her halde itaate mecbursunuz!

Ben :

— Gücümün üstünde olan bu teklifi kabul edersem büyük bir suç işlemiş olurum!...”

Bu sözden sonra Paşa'yı bırakıp çıktım. Ora'ya bulunan arkadaşlarımızdan beş subayın ikisine daha edilen bu teklif doğal olarak reddedildi. Bunun üzerine o düşünceden vazgeçip anlaşmayı ertesi gün imzalandılar. Halbuki bahsedilen bu teklif, Rus avukatlığı yapan müşavirimiz Mösyö Tarin tarafından, bir gün daha kazanmak için yaptırılmış kasıtlı bir engeldi. Şu durumda subayların çekinmesi bizim diplomasimize bir gün daha kazandırmış oldu!... Yoksa o tedbirsiz Paşalar, Mösyö Tarin'in bu tuzakna da tutulduklardı.

Bu yüzden diplomatlarımız (elçi paşalar), hakkımızda kemiklerimizi bile kıracak kadar şiddetli bir düşmanlık dışı bileye dursunlar..

Bizce, çok üzgünce geçirilen uzun bir gecenin sabahında Paşalar, başkentin sabırsızlıkla beklediği resmî evrakla siyasî belgeleri taşıyarak konaktan geliyorlardı.

Bizim son savaş kuvvetimizin çöktüğü günden itibaren savaş manevraları sürüncemede kalmıştı. Ruslar, İstanbul'a kadar, kademe kademe dağıntı olan Türk müfrezelerini püskürterek ilerliyorlardı. Osmanlı askerinin olmadığı bölgelere rastlanıyordu. Yol koruyucudan yoksun olduğu halde bile Rusların saldırılarının yavaşlıkla devam etmesi, İstanbul'da hiç kimsenin dikkatini çekmiyordu.

Türkler, Rusların başarılı hamlelerle İstanbul aleyhine hızla yürüttüklerini sanmakta idiler. Ruslar ise Çatalca'da olağanüstü bir kuvvetle çarpışacaklarını tahmin ediyorlardı. Fakat, süvarilerine teşekkür etsinler ki durumumuzu çok iyi biliyorlardı. Çatalca önlerine kadar ilerlemiş de necek bir sırada -gerçekten Edirne'de bulunuyorlardı- anlaşmayı imzalamışlardı. Oysa Çatalca'ya kadar olan yürüyüşleri sırasında, anlaşma imzalandığı zaman Rusların ancak Çorlu civarında bulunduklarını görüp söyleyecek bir Türk kuvvetine rastlamadan Çatalca'ya ulaşacaklarını pekâlâ biliyorlardı. Gerçek, Ruslar Çatalca'ya benimle birlikte varmıştı.

Bakınız nasıl : Yukarıda bahsettiğimiz, subaylarımıza önerilen yapılması imkânsız teklifin reddinden birgün sonra, siyasî belgelerin imzalanıp hemen İstanbul'a gönderileceği söylentileri, bulunduğumuz konağı çınlattı. Biz subay arkadaşlar ve özellikle -çok hızlı yürüdüğünden dolayı kanatları olduğunu zannettikleri Timur'a sahip olduğumdan- ben, paşalar tarafından çağırılıp İstanbul'a gönderileceğimizi bekliyorduk; hatta seyisime hazırlık emrini bile vermiştim. Bir süre sonra paşaların,

o öteden beri askerlere aşağılayıcı gözle bakan ve "bakır tepsi etrafında bağdaş kurup tahta kaşıklarla kendileriyle birlikte yemek yemeyen hayvan cinsi askerler!..." diye son derece gücenen Paşaların -önerülen imkânsız teklifi reddedeni etmeyeni ayırmayarak- hepimizden, evet, şu asker adını taşıyan budalalardan, İstanbul memurluğuna hiçbirisini seçmeye ve uygun görmeye tenezzül etmeyeceklerini haber aldık. Ya!?!... Evet, biz subaylar yerine, anlaşmanın evrak ve önemli resmi yazışmalarını İstanbul'a götürmek için çok şen, oldukça akılsız, son derece umursamaz birisini, Bebekli Mehmet adındaki sofracıbaşıyı memur etmişler!...

Evet!... Bütün şaşkınlığa karşı, o çok önemli, acil olan mütareke siyasi belgeleri -yolda kaybolduğu zaman çok gülmeye ve tehlikeli olacağı dikkate bile alınmayarak- sofracıbaşıya teslim edilmişti! Ey Osmanlı Tarihi, şu kötü dönemde neler geçirdik!...

Bu garip görevin yapılabileceğine ihtimal vermayarak birbirimize hayran hayran bakıyorduk. Bununla beraber biraz sonra -Ruslar tarafından, belgeleri taşıyan Türk subayını yani Padişah'ın kilercisi Bebekli Mehmet Efendi'yi götürecektir özel bir tren hazır bunundurulmuş- gara onun memur olarak vardığını işittik...

Bunun üzerine öfkeyle kendimden geçerek, bütü nengellemekleri unutarak Rusların, bu belgeleri taşıdığına ihtimal vermedikleri Mehmet Efendi'nin harekete hazırlanmış olduğu gara koştum; Timer'umun çelik adımlarıyla koştum... Tam zamanında yetişip kendimi tanıtarak Timur'umu yük vagonuna koyduktan sonra Çorlu'ya gitmekte olan bazı Rus subaylarının ağırladıkları... Osmanlı elçilerinin zeki mutemedinin kompartımına atladım. Şükürler olsun ki kilerci Mehmet o vagona binmeye çekinmiş, başka bir yerde zıbarmış!...

Trenimiz gece yarısına doğru Çorlu istasyonuna vararak bizi oraya çıkarmakta iken trenden inmiş ve şaşkın şaşkın etrafa bakınmakta olan şişko bir adam dikkatimi çekti. Bu kişi, ağlamaya meyilli olmasaydım garip durum ve tavırla beni hayli güldürecek olan ve elçilerimizin güvenilir eli hükmünde bulunan sofracıbaşı Mehmet Efendi'den başka kim olacaktı?.. Ta kendisi... O tembel, kendisini ta İstanbul'un Sirkeci'sine indirecekler sanıyordu; şimdi, derdini anlatamayacağını Rus subayları arasında -meşhur Tartaren-Tarskon gibi- tek başına kalınca, subayların anlamakta ara ara güçlükler çektikleri, üzüntü ve ümitsizliği bildiren bir takım işaretler ve garip tavırlar göstermeyi.

Kendimi bu adama göstermek ve şu komik drama son vermek zamanı geldi : Ona doğru yürüdüm. Elimle omuzuna dokunarak Türkçe adını söyledim. Orada bulunmam adamı büyüledi. Birden bire düştüğü

şaşkınlıktan sıyrılan Mehmet Efendi 135 derece bir dönüş yaparak, beni tanımadan önce boynuma asıldı. Şu soğuk gecede buz gibi olan yanaklarım üzerinde bir sıcaklık hissettim...! Babalık, terler dökerek beni kucaklıyordu!... Biraz önceki kabus, öfke ve terkedilmiş altında kalan adamın -soğuşun şiddetine rağmen- terlemekte şüphesiz hakkı vardı'.. Dedim ki : "Ya?... Hangi mecburiyet üzerine bu önemli işi üzerimize aldık?..." ; meselenin bu kadar güçleşip karışacağını ummadığını, bundan ufak bir ödül kazanmak amacıyla olduğunu bana uzun uzadıya açıklayarak şunları da ekledi : "Böyle önemli bir siyasi meselenin çözüm ve sonuçlanma sahnesinde bir rol oynamak şerefi!.. O çok yüksek şerefi hiç yerine mi sayıyorsun ağabeyciğim..!" O zaman anlaşıldı. Meğer bizimki şan ve şöhret düşkünlüyümüştü...! Zamanım izin vermiş olsaydı, sofracıbaşuların hayal bile edemeyecekleri bir takım şanlar, şerefler de bulunduğunu ona açıklardım...

Benim asıl amacım resmî evrakı Mehmet Efendi'nin elinden alıp Timur'a binerek hemen ileri gitmekti. Fakat şu olağanüstü ziyafete davet edilmiş olan bu obur adam, perişanlığıyla, kötü şanslılığıyla beraber -gariptir ki- çantayı bana vermektan çekiniyordu... Şu adamın ilk hamlemede bile teslim olacağını bildiğim halde ne yapayım ki gençlik, tecrübesizlik, düşmanlarımızın önünde rezil olmak korkusu, zarar ve şiddete başvurmaktan beni alıktırdı. Bundan başka sofracıbaşının gerçek memur, benim de yalancı memur olduğumuzu anlatmak isteğinde de değıldir!...

Trene binebilmek için garda, iki saat konuştuk. Arkadaşım geceleyin ata binerek gitmeyi istemiyordu. Çorlu İstasyonu'nda Türk dostu olduğunu göstermeyi isteyen Polonyalı İstasyon Müdürü'nün onayıyla şu ızdırabımızı Harbiye Nazırı Rauf Paşa'ya bildirecek bir telgraf çekmeyi başardım. Yazık ki sonradan anladığıma göre bu telgraf Nazır'ın eline geçmemiştir.

Kısacası bu saatte yapılacak iş olmadığından Timur'u bağladığım bir arabalığa girerek sâdik arkadaşımın yanı başında, ot yığını üzerine uza-nıp yattım.

Gündüzün sıkıntılarına ve yorgunluklarına rağmen bütün gece merakımdan uyuyamadım. Ancak, şan ve şerefe ulaşma ümidinin insanı yatıştıracağından şüphe etmemelidir : İşte yorgunluklarla beraber benim varlığımın verdiği güven ve özellikle İstanbul'a muzaffer olarak girmek emelleri içinde Bebekli Mehmet uykuya dalmıştı; hem de ahmakların marşı denilen gamsız adamların şarkısını tutturanak fırsatı bulmuştu : Horluyordu...

Dışarıdaki ateşkesin verdiği rahatlığın aksine, içerde dehşetli öldürmelerden, kavgalardan örnek gösterir bir şekilde horluyor... horluyordu!...

Ben, acılarla dolu bir halde ağlıyordum... Kendim, kahraman ordumuz, memleketim, bahtsız vatanım için kaygılıydım ve acı çekiyordum... Kendi kendime diyordum ki : "Felâketimiz, saatlerle birlikte ilerliyor!... "Böyle perişan, acı dolu bir durumdayken siyah bir ufuk içinde başka felâketleri de görüp tekrar ağlıyordum!...

Bu kötü, uzun geçenin sabahı, sonunda soğuk ve hüznü yüzyüze geldi. Doğa -bütün Osmanlıların tarihini bir arabalık içinde gecelettiren- su savaşın sonundan acılı görünüyordu. Dükkânı geceyi, tarih şimdiden sahiplenmişti!.....

İstasyonda, koruma subaylarının bazıları, Çorlu'da bulunan askeri birliklerin, General M. D. Skobelev'in komutasında bulunduklarını söyleyince, bu Generalin yaptığı işlere hayran olarak, isminin anılmasına karşı merakım artmıştı.

Çorlu kasabası istasyondan 3-4 km. uzakta bulunuyor. Timur'uma binerek, yanımda kan ter içinde ve Sangö - Pansa [30] gürültüsü altında en ağır sıkıntılara katlanarak gitmekte olan Bebekli Mehmet'in eşliğiyle kasabaya gittim.

Güler yüzlü Rus generali beni iyi şekilde karşıladı. Karşımda Plevne'de ünlü Yeşildağlar'ın kahramanı, beyaz elbisesiyle beyaz atından dolayı Türklerin Ak Paşa dedikleri savaş dahisini temsil ediyordu... Karşımda, Rus askeri yüzyılının en cesur, en güçlü subayı bulunuyordu. Yüzü, hakkında anlatılan garip söylentilere bir gerçeklik payı veriyor gibiydi.

Bu karşıt durum içinde savaş, ateşkesi, iki tarafın felâketlerini unutturarak Paris'ten, tiyatrolardan, daha nelerden.. kısacası uzun zamandan beri yokluğunu hissettiren seçkin şeylerden söz etmeye koyulmuştuk!... Fakat bir süre sonra gitmek zorunluluğu görüldü. Genç general yanında bir hayli kurmay subayı bulunduğu halde Hükûmet Konağı'nın kapısı önündeki caddede iki süvari bölüğüne geçit töreni yaptırdı.

Önceden yaptığım istek üzerine, yanımdaki uşağıma -Mehmed'i bu serefile takdim etmekten başka çarem yoktu- oldukça uysal, yusyuvarlak bir hayvan verdiler.

[30] Aşağı sarkmış göbekli, ünlü Donkişot'un uşağı ve arkadaşı Sancho Pansa.

Skobelev kasabadan ayrılıp bir Türk mezarlığı yanında durur durmaz, üst rütbeli subaylardan boylu boslu subay [31], dört nal yürüyüşle gelip generaline karşı selâm töreni yaparak arkasında yer aldı. General, bu iki süvari bölüğüyle bir mesafeye kadar gittikten sonra durup askeri, anlayışlı bir bakışla teftiş ederek güzel, açık bir konuşmayla kuvvetlendirdi, coşturdu ve hurra sesleriyle karşılık gördü... Ben ise kendimi uğurlamak için bu kadar asker çıkarılmasına hayret etmiştim... Mutlaka bunda bir iş var diyordum...

Hareketten bir saat sonra Çorlu'dan Marmara doğrultusuna uzanan hafif dalgalı bir yayla bölgesinde merhaleleri geçiyorduk. Bu arazide ilerledikçe bizimkiler tarafından boşaltılıp ileride Rus müfrezeleri tarafından işgal edilecek bu memleketin rahatını düşünüyordum. Hareketimiz sırasındaki emniyet tertibatı henüz keşfedilmemiş arazi içinde, olduğu gibi son derece dikkat ve özenle yapılıyordu.

Beraberimizde seçkin iki subay bulunuyordu. Hatırladığıma göre birisi Kulbars, öbürü Keller'di. Bir aralık geçmekte olduğumuz arazide askeri kuvvetlerin olmamasının nedenlerini sordum. Ve o tarihte tam anlamıyla bilmediğim savaş sanatından çıkarılmış bir takım cevaplar aldım.

Böylece konak yeri olacak Fener'e ulaştık. Bu kasabada Rum halkının oturmasına rağmen Rus askerinin varlığından veya geçişinden hiç bir iz yoktu. Burada ve ertesi gün girdiğim Çatalca Kaymakamlığı'nda bizimkilerin Rus süvarilerinin gelişi üzerine çekildiklerini görünce, Rusların İstanbul aleyhine sevk ettikleri ilk kuvvetin, yalnız şu iki süvari bölümünden ibaret olduğunu anlayabildim!.. Bu harekât bölgesine saldırmaya ve istilâ etmeye başlamış olan büyük bir düşman ordusunun öncü ucunun -bilmeyerek- bir parçasını oluşturunuyordum. İşte bundan anlaşı ki, bizim Edirne'deki elçi paşalar ve özellikle Mösyö Tarin ne güzel bir ateşkes antlaşması imzalamışlar!...

Ruslar Çatalca'da durdular; ben yanımdaki Mehmed'in, kasabadan ovaya doğru olan inişte yavaş gitmek için yalvarış ve ricaları arasında kederli, kahrolmuş bir şekilde yoluma devam ettim. Bu yavaşlıkla Katırlı Köprüsü'ne kadar gidince, uzaktan kesitleri görünen mevzileri Bebekli Mehmet'e göstererek "Oraya!..." dedim ve Timur'umu mahmuzlarımın dalgınlığı yaran bir darbesiyle uyandırarak, bizimkileri bulacağımdan emin olduğum Hadımköy'üne yöneldim. Çiğnediğimiz arazi katı, birikmiş karlardan değil, hayvanımın her adımı altında çözülen hafif bir don ta-

[31] Ünlü General Strokof.

bakasıyla örtülüydü. Bundan dolayı her ayakta meydana gelen keskin kenarlı halkalar sevgili Timur'unun adalelerini kesiyordu. Yazık ki, bu müthiş olay buzların çözülmesi idi.

Beni istihkamdan görmüş olmaları ki varışımızdan önce, seçkin Anadolu seferini tamamladıktan sonra Çatalca hattının savunmasına atanmış olan Mareşal Ahmet Muhtar Paşa'ya haber vermişlerdi. Mareşal beni, ateşkes evrakını taşıdığımı sanarak bayağı karşıladı. Paşa'nın birdenbire bana yüklemek istediği gelişteki gecikmeye sebep olsaydım hakkımda kötü bir notanın kaydı kesindi. Fakat gerçeği anlatmam üzerine Mareşal anladı ki Çorlu'da bulunmamış olsaydım, şanlı şerefli (!) Mehmet Efendi'nin gelişi kimbilir daha ne güçlükler ve engellere uğrayacaktı!...

Katarın biri İstanbul'a hareket ediyordu... Şişman dostum Mehmet'i beklemeden yollanmıştım... İstanbul'da her gün Harbiye Nezareti'nde toplanmakta olan Meclis-i Has-ı Vükelâ'ya girdiğim anda, şamatalar, gü-rültülerle o iberbat savaşa, o vatani mahvetmeye gidenler beni karşıladılar; fakat benim sade bir haberci olduğumu, sofracıbaşı Bebekli Mehmet Efendi'nin siyasi belgeleri taşıyan tek ve gerçek elçi! Olduğunu görünce gü-rültü ve merak kesildi.

Kendi evime geldiğim zaman ilk işim, yaralı bereli olan sevgili Timur'umu minnettarlık sefkatine boğmak oldu...

Kaçırılan Fırsatlar'a ektir.

SAVAŞ SIRASINDA ELÇİLİK

Son muharebenin temmuz başlarında bizden Rusya ordusuna bir parlâmentaire yani elçi gönderileceği ve bu görevin tarafımdan yapılacağı kararlaştırılmış olduğundan ertesi gün harekete hazır olmamı rahmetli Komutanımız Mareşal Mehmet Ali Paşa emretmişti. Amaç, Osmanlı Hükûmeti'nin muharebenin mümkün olduğu kadar insanlık koşullarına uygun şekilde yapılmasını gerekli gördüğünden Osmanlı ordusuna Cenova Antlaşması'na uyulması emri verildiğini ve batı ordularında yürürlükte olan Kızılhaç'a eş değer bizde de Kızılây'ın kurulduğunu Rusya Başkomutanlığı'na bildirmektir.

Ertesi gün emredilen saatte yani öğle üzeri Komutan Paşa'nın çadırı önünde hazır bulunmuştum. Fakat o çok yorgun olduğundan biraz dinlenmek üzere olduğunu yaverleri açıkladı. Zaten bana verilecek talimatı da ordu kalemünde henüz yazmamışlardı. İleride görüleceği gibi bu gecikmelerin sonucu iyi olmadı. Kısacası öğleden iki saat sonra Komutan Paşa çadırından çıkarak büyük bir sevgiyle dedi ki : "Oğlum, işte Grandük'e yazılan mektup ki Kızılây'a ait olan ordu emrini içermektedir; işte bir de Rus ileri karakolları komutanına diğer bir mektup; bu mektupta sizi ileri hatta alıkoymayıp hemen genel karargâhlarına doğru hareket ettirmesini istiyorum. Siz de hiç bir ip ucu vermeden bu nokta üzerine ısrar edin ve eğer içeri doğru hemen göndermezlerse elinizden geleni yapıp bizim tarafa dönün; çünkü yarın sabahleyin her taraftan kesinlikle taarruz edeceğimi İstanbul'a bu gün telgrafla bildirdim; ileri karakollarına kadar sizinle birlikte bulunmak üzere yanınıza yaverim Hacı Efendi'yi veriyorum. Hangi ata bineceksiniz?

— Efendim, Timur ismini verdiğim ata bineceğim.

— Pekâlâ, borozan ve beyaz flâmah er hazır mı?

— Evet efendim, hazırdır.

— O halde azizim Allah sağlık, esenlik versin... Fakat unutmayın ha, şakın geceyi Rus ileri karakollarında geçirmeye razı olmayınız... Yarın erkenden her taraftan taarruz ve hücum edeceğim."

Dört Osmanlı'dan oluşan, Rusya ordusuna doğru giden bizleri seyretnmek üzere Aşıklar Tepesi ve Sarınasıhlar mevkiindeki ordumuz erasının hepsi tepeleri kaplamışlar. Mevki öyle ki ta bizim ordudan Rus ileri karakolları zincir hattına kadar bütün güzergâhımız göz önünde. Asker arkadaşlarımız bizi azıcık merak ediyorlardı : Çünkü bir hafta

önce bu memuriyet o zaman kurmay ön yüzbaşı rütbesinde bulunan Seyfullah Bey'e verilmişti. O, daha yukarıdan yani daha kuzeyden bir noktadan hareket etmişti. Arazinin örtülü olmasından veya her nasılsa bir yanlışlıktan ileri gelmiş olmalı ki Rus ileri karakolları Seyfullah Bey ve yanındakiler üzerine ateş ederler, bir iki at yaralanır : Dönmeye mecbur olurlar... Doğrusu bizim ordu ile Rus tarafı arasındaki boş bölgeyi geçmekte iken ben de pek rahat değildim. Bu duyguları arkadaşım Hacı'nın da gözlerinde okuyordum. O sıralarda ancak yirmi iki yaşlarındaydım. Öyle bir yaş ki tehlikeyi olmadığı yerde görür, olduğu yerde görmez. O günlerden iki ay sonra dehşetli bir savaş günü alınandan kurşunla vurulup şehit olarak korkak olmadığını son derece de isbat etmiş olan Hacı, o cesur Hacı orada niçin rahat değildi? Çünkü bilinmezlik insana en çok dehşet veren şeylerdendir.

İleri karakolları hattına girerken, kenarları yüksek olan dereyi geçmek için küçük bir ağaç köprü gördük. Derenin orta tarafında bir ormana daldık. Ses seda yok. Bu da korkunç bir durum. O zaman elli adım ilerimizde yürümekte olan borozancıya emrettim, bir boru çaldı : Hemen sonrasında üzerimize doğru bir sürü Kazak süvarisinin dört nala geldiğini gördük. Meğer oralarda küçük karakolu oluşturan bu süvariye bizim ağaçlardan göremediğimiz köprübaşındaki nöbetçi haber vermiş. Doğrusu bu Kazaklar gibi ileri karakol görevini hakkıyla yapan o zamana kadar başka süvari görmemiştim : Öyle çabuk görünür ve kaybolurlar ki insan tarla faresi sanır.

Mızraklar yaklaşıyor. Hoş olmayan bir his daha! Ama bizde dayanıklılık...! Benim yüziüm çok uçuk olmalıydı... Fakat gördük ki bizi karşılayanların hallerinde kötü niyet yok. İçlerinde çavuş olduğu anlaşılan birine bir subayla konuşmak istediğimi işaretle anlattım. İki üç dakika geçmemişti ki bize doğru bir subayın hızla geldiğini gördük. O subay iki mendil getirtti : Hacı ile benim gözlerimizi sıkı sıkı bağlattı ve hemen yürümeye başladık. Fakat ne yalan söyleyeyim, atımın dizginleri yanımda giden bir süvarinin elinde olduğu halde süratli yürüyüşle gittiğimiz yol bana çok kötü geldi. Yalnız ben rahatsız değildim : Atım, o sevgili Timur'da sağım-daki süvariyle sol tarafımda çok yakınımda gelen subayın arasında hiç memnun değildi... Çünkü cins hayvanlar o kadar sıkıştırma ve temasdan hoşlanmazlar. Bundan dolayı yürümüyorduk : Sert havada çalkalanan bir gemi gibi yuvarlanıyorduk..! Bununla beraber ben yürüyüşü hızlandırıyordum, çünkü zaman daralıyordu : Komutan Paşa'nın son talimatını unutmuyordum. Yalnız unutmamak değil : Eğer bu adamlar bizi hemen orduları içine doğru göndermezlerse bizim tarafa dönme meselesinin nasıl olacağını düşünüyordum. Biraz sonra bir piyade büyük karakoluna vardık. Dört köşe küçükçük güzel bir çadıra sokulduk. Çok geçmedi ki buraya genç

ihhtiyar gelip giden subayların sayısı sayılmaz oldu. Bir çoğu az çok Fransızca konuşuyordu. Hepsinde kıyamet gibi Türkiye subaylarını görmek merakı...

Çadırın bir köşesine oldukça sık parıl parıl parlayan bir semaver konuldu : Küçük bir lokomotif gibi is koyuveriyor. Rusların benzersiz çaylarını arkadaşım Hacı ile beraber büyük bir lezzetle içiyorduk, hele ben oburluğu bırakmayarak Rusların nefis kurabiyelerini de [32] sürekli yiyordum. İkinci fincanda idik ki çadırın dışından kılıçlar sürüklenerek bize doğru gelindiğini duyduk ve hemen arkasından Pruhorof isminde bir Generalin girdiğini gördük. Selâmlama töreninden, takdimlerden sonra General ileri karakolların komutanı olması nedeniyle kendine ait olan mektubu istedi. Ona, kâğıtla diğer evrakın hepsinin eğer takımına bağlı meşin çantada bulunduğunu söyledim. Ey kayıtsız gençlik..! Çantayı kılıç kayışına takacağıma eğere bağlamışım...! Çantayı getirmeye gidenler geldiler ve eğer takımında öyle birşey olmadığını söylediler. Bütün yüzlerde bir acıplık meydana geldi. Hele benimkinde...! Hemen eğer takımını istedim. Getirdiler : Üzerinde çantaya ait bir eser yok. Herkeste yeni yüzler... Ben dondum ... Vay ... Demek ki ya casus, ya serseri hükümüne geçeceğiz. Kurşuna dizileceğiz ... Generalin yüzünde öfke ve şiddet belirtileri göründü ... Hatta bazı acı sözler de söylemeye başladı. Şükürler olsun ki sersem genç elçiler hakkında Tanrı'nın özel bir lütfi olmak üzere aklıma birşey geldi : Dedim ki : "Nerede bu eğer takımının bağına ait halkaları?" O zaman iş ortaya çıktı : Gelirken sağında ve solundaki atlıların sürmesiyle halkalar düşmüş... İşte onun üzerine izlediğimiz yola bir adam koşturdular ve biraz sonra çantanın çadıra girdiğini görerek rahat bir nefes almıştım.

Rus Generali, bizim komutanın mektubunu gözden geçirdikten sonra dedi ki :

— Efendim, bunlar çok güzel : Fakat buraya gelişinizi şimdi Grandük'e telgrafila bildireceğim, komutan tarafından sizi içeri göndermek emrini almadıkça burada bekletmeye mecburum...

— Bu durumda siz ruhsat verirsiniz, ordumuza dönersiniz ve yarın, mutlaka yarın şafakla yine geliriz; kesinlikle geliriz...

— Mümkün değil... Mümkün değil : Bu husus da Prens'in emrine bağlıdır... diyerek bir de bonjur ekleyerek General çadırdan çıktı gitti....

Belki biraz daha ısrar edebilirdim; fakat bir taraftan boşuna olacağı gibi diğer taraftan da bizim komutanımızın ertesi günkü genel taarruzu hakkında Rus generalini şüphelendirmek düşüncesi aklıma geldi.

[32] O millî kuabiyenin adı Pirogdur.

Bundan dolayı başımızı eğmekten başka yapılacak birşey kalmadı. Diyebilirim ki o dakika, kalbimde ömrümün en müthiş hislerinden birini uyandırdı. Orada olsun, başka yerde olsun tehlike yine tehlikedir. Fakat kendi ordumuzun, kendi silâh kardeşlerimin, kendi topraklarımızın kursun ve daneleriyle ölmek, doğrusu çok ağır, çok güç bir ölüm olarak gözlerimde parladı. Bu düşünce Hacı ile bana oldukça acı bir gece geçirtti. Öyle bir gece ki, ziyaretimize devamlı birçok Rus subayı geldiği halde bitmez tükenmez bir geceydi : Öyle bir gece ki, Rusların ikram ettikleri çay fincanlarını, genç subayların anlattıkları hikâyeler ve bunları diğer hikâyeler izlediği halde uzayıp gidiyordu.

Hacı, Fransızca bilmiyordu, Rusça'da anlamıyordu; bundan dolayı zamanını sürekli dua ile geçiriyordu ve dua ediyordu ki Komutan Paşa'nın kafasından ertesi gün için kararlaştırılmış olan taarruz düşüncesi çıksın...

Gece yarısından sonra bir ara çadırın dışına çıktım. Gözlerim, o gün terk ettiğimiz o gösterişli, o büyük ordugâhımızın, o güzel vatan parçasının, o güneşte parlayan süngülerimizin birkaç saat önce bir kez daha süslediği yöne bakar oldu... Şimdi mehtabın hüznü hüzünlü aydınlattığı yerlerde çadırların garip garip şekilleri görünüyor; nöbetçilerin uzaktan uzağa devriye kollarına seslenmeleri gece kuşlarının korkunç seslerine karışıyor... Kâinatın bu köşesinde yarın kimbilir kaç binlerce kahraman cesetleri serilmiş olacak... Şimdi iki tarafın orduları ortak kahramanlara mahsus suskun bir tavır içindeler...

Çadıra girdiğim zaman, sonunda endişelerini yenerek Hacı'nın uyumakta olduğunu gördüm. Artık ziyaretimize gelenlerin ardı kesilmiş. Ben de kendi hisseme uyumak hakkını gereği gibi kazandığıma hükmederek kokusu güzel bir demet ot üzerine serildim. Ancak bir saat kadar uyumuştum ki bacağıma çağanoz gibi bir yaratığın sarıldığını hissettim. At ve köpekten başka hiç bir hayvan sevmediğimden ve o gibi haşerattan çok korktuğumdan çadırı delercesine yerimden fırladım. Meğer ... meğer o korktuğum şey çağanoz falan değilmiş; Hacı'nın sinirli elleriymiş ... Ortalık ağarmışmış ... Uzaktan kulağına top sesi gibi birşey gelmiş ... Onun için beni uyandırmış...

Zavallı Hacı'ya çok darıldım ve tekrar ottan yapılmış yatağıma yat-tım ve gözlerimi kapadım ... Fakat bu ikinci uykuya henüz dalmıştım ki üzerimizden kıyamet gibi toplar atılıyor, daneler geçiyor ...

Ve biraz sonra her taraftan top muharebesi başladı; kıyamet kopuyor. Ta Rusçuk civarından Osmanpazarı'na doğru bataryalarımız ortalığı ateş içinde bırakıyor. Çok geçmeden piyade ateşleri de başladı, ordular hemen hemen süngü süngüye gelecek ... Aslı Arnavut ve her Arnavut gibi çok cesur olan Hacı cesaretini kaybederek ve o asker yüzünden akan soğuk

terleri silerek sürekli diyordu ki : "Bu olur şey değil ... Olur şey değil ... Şu Komutan Paşa'nın bizi bu sırada elçiliğe göndermesine ne buyurursunuz? Hem de öyle bize baba gibi davranan o Paşa'da böyle iş nasıl oldu? Hem de bak bu Ruslar bizi bütün bütün unuttular ... Galiba burada bizim Arnavut kardeşler, hani Salih Sarım Paşa Tümeni'nin Arnavutları beni burada süngüleyecekler, bağırsaklarımı dökecekler .. Bugamı [*] bu olur mu? Arnavutlar bir başka Arnavut'u süngüleyecekler, bugamı? ... Hem de yanlışlıklar!..."

Muharebeye çok şiddetle başlanmış olduğundan Ruslar bizi adeta unutmışlardı...

Çadırdan çıkıp bir tarafa gitmek de mümkün değil. Dört köşesine birer nöbetçi dikmişler. Halbuki yavaş yavaş kulağıma gelen seslerden hücumlara başladığı belirtilerini hissetmeye başlamıştım. Asla şüphe yoktu ki Ruslar çok açıkta bulunduklarından Osmanlıları daha geride, taktik yöntemine daha elverişli mevkilere çekmek üzere, bulunduğumuz yeri terk edecekler; bu durumda o terk edilen yerlerde kim ve ne varsa kahramanlarımız tarafından dehşetle süpürülecek... Biz de beraber!... Buna Hacı ile beraber kesinlikle hükmettik.

Muharebenin başladığı belli oldu: Birkaç gülle, çadırı bazı noktalardan delmiş, bizi bekleyen nöbetçilerden biri de birkaç yerinden kurşunla vurularak çadırın ve çadırla beraber bizim zavallı Hacı'nın üzerine yıkılmış... Artık sabır ve tahammülüm kalmadı: Bir kartvizit üzerine kurşun kalemle birkaç kelime yazıp bu nöbetçilerden birine verdik. Yarım saat sonra -o sırada bir yüzyıla denk olan yarım saat sonra- bize doğru yaklaşmakta olan bir araba sesi duyduk. Birkaç dakika geçti geçmedi ki beni çadırdan çıkardılar, gözlerimi bağladılar. Hacı'nın ve sevgili atımın ne olup olmadıklarını sormaya bile fırsat vermeden kollarımdan tutup gelen arabaya bindirdiler. Araba, üçü bir sırada koşulu olan hayvanlarının dört nal yürüyüşüyle uçuyor. Beni götürmeye memur olan subay General Pruhorof'un kendi yaveri. Zaten araba da yine General'in binmesine mahsus arabadır. Yaver gayet terbiyeli, birkaç dili hatta Türkçe'yi bilen ve zaten Dağıstanlı Müslüman olan, pek nazık bir kişi: İsmi de Haşım Bey'di. Haşım Bey her dili biliyor; fakat hiç birinde bana Hacı'nın ve atımın ne olduklarını söyleyerek meraktan kurtaramadı.

Aldığı emirde, beni arabaya bindirmekle, Kovacıya köyünde bulunan 16 ncı Tümen karargahına götürmekten başka bir açıklama yokmuş. Bir saat son derece hızla koşturduktan sonra muharebe sesleri azaldı ve biz de Kovacıya'ya vardık. İki asker iki kolumdan tutarak beni

[*] Arnavut tabirlerinden.

arabadan indirdiler ve bir iki adım yürüdüktan sonra gözlerimin bağıni gözdüler... Birden bire kendimi rüya içinde ya da tiyatroda sandım... Büyük formasını giymiş büyük bir askerî heyet karşısında bulunuyordum.

Aynı büyük bir opera dekoru :

Sağda oldukça beyaz, beyaz, beyaz bir köy; solda pek yeşil yeşil, yeşil ağaclar. Ortada ve biraz geride ulu ağaçlı bir mezarlık, yine solumuzda bir yemek masası uzun, uzun, uzun. Etrafında oldukça süslü ve beyaz boyun bağı, eldivenli sofracılar, sahnenin birinci plânından son plânına kadar uzun bir çayır. Bu çayırın uzunluğunca düzenli olarak dizilmiş arabalar: Bir tümenin parkı, ağırlıkları. Sağda solda nöbetçiler, yaverleri emir çavuşları, binek atları hazır duruyor. Uzaktan uzağa top sesleri işitiliyor...

Subaylar heyeti grubundan en yaşlısı olan General ayrılıp bana doğru geldi ve kulaklarının güç işittiğini işaretle anlattı. Diğer bir şişman subay bana el vererek Generalin Prens Manvelof ve süvari komutanı olduğunu söyledi ve daha birçok pek terbiyeli, pek nazik, pek misafirseven subaylar. Takdimlerin sonunda herkes sofraya oturdu. Fena da olmadı. Çünkü geceki korkular, top sesleri, endişeler uzadıkça iştah da yerine gereği gibi gelmeye başlamıştı ve o dakikada tanıdığım birçok subayın isimlerini zaman aklımdan çıkardı ise aksine yemek listesini unutmadım ve buraya yazıyorum:

Domatesli omlet,

Koyun pirzolası,

Kızartma patates ve bezelye,

Âlâ bağrasyon [33] sığır filesi,

Âlâ Rus salata

Karışık meyve hoşafı, Maraskinli,

Bordo şarabı-Şampanya: Jajmum.

Oldukça iyi bir bandonun çaldığı güzel havalara uzaktan gelmekte olan top ve tüfek sesleri karışarak bu askerî manzaraya daha iyi güzellik veriyordu. Zaten insan bir muharebe sabahı ve özellikle benim bulunduğum o sabahın tehlikesiz bölgesinde büyük bir iştah duyar!... Fakat muharebe önem kazanıyor: Bazı belirtiler onu gösteriyor. Çünkü yemeğin başından sonuna kadar gidip gelen yaverlerin, emir çavuşlarının ardı arkası kesilmiyor; hem de her yaverin, her emir çavuşunun getirdiği pusulalar okundukça sofradakilerden biri kalkıyor, selâm veriyor ve çabucak atma binerek alabildiğine top sesine doğru gidiyor.... O kadar ki

[33] Bağrasyon 1812'de Moskova Muharebesi'nde vurulmuş olan ünlü bir Rus Generalidir.

yemeğin ortasına doğru sofrada sağır General ile Haşım Bey ve benden başka kimse kalmamıştı: Herkes muharebe mevkiine gitmişti. Bununla beraber bu işler, bu telâşlar bizim sohbetimizi ve ziyafete devamımızı asla kötü yönde etkilemedi. Özellikle iki Generalin kulakları işitmediğinden dünya, görevi değildi. Halbuki Grandük'e telgrafla memuriyetim haber verilmiş, beni bekliyormuş. Artık gitmek mecburiyeti doğdu. Bu sefer sağır General arabasını bize sundu. Nezakete diyecek yok. Fakat ah o nezaketi daha ileri götürerek, o dehşetli sıcakta ve o âlâ yemekten sonra gözlerimi kalın bir mendille kapamasaydı daha çok minnettar olurdum... Ne fayda ki bu yöntem savaşın temel kanunlarından ve oldukça büyük bir önem taşıdığından başımı eğmekten başka bir çarem yoktu. Birkaç arabası hareket etti. Arkasından bir takım Kazak süvarisi geldiği halde yoluma devam ediyor, biz de Haşım Bey'le dereden tepeden konuşuyorduk. Ansızın nasıl oldu bilmem: Bir köşeden dönerken araba, döne döne gitti; epeyce derin boş bir yere yuvarlandı. Başımдан yaralanmışım. Yüzüme gözüme akan kanları silerek arkadaşşıma dedim ki: "Böyle bir sırada üç at koşulu arabaların Rusya'nın açık, oldukça açık sahralarında kullanılması mümkündür. Fakat Bulgaristan yollarında uygun değildir."

Araba parçalandığından yolumuza ata binerek devam etmek zorunda kaldık. Oysa benim sevgili atım ileri karakollarında kaldı. Kim bilir ne oldu? Bizi yanımızdaki süvarilerden birinin atma bindirdiler. Oldukça yüksek bir Kazak atı: Ağzı sert, beli sert, her şeyi sert. Üzerindeki Kaltak, Çerkes eğerlerinin başka türlü. Hep nefret ettiğim, alışmadığım şeyler; hem üzengiler o kadar geride ki bu yol da alışmayanlar için adeta bir azap. Çaresiz, saatlerce böyle gideceğiz: Rumeli'nin büyük bir parçasını böyle geçeceğiz; çünkü Grandük Plevne kahramanlarımızla uğraşmakta; oradan bir adım ayrılmıyor: Rusya'nın, o koca Rusya'nın, o herkesi korkutan Rusya'nın hayatı öyle bir noktada ki Osmanlı askerinin elinde... Orada neler olacaktı, eğer Yıldız işlere karışmamış olsaydı...? Koca Rus ordusu orada felâketten felâkete uğruyor; o büyük ordu birkaç Osmanlı kahramanıyla başa çıkamıyor. O kadar ki Romanya'nın yardımına muhtaç oldu.... Ah.... Dünyada durumu iyileştirilecek ve modernleştirilecek Osmanlı askerinden neler, ne şanlı başarılar beklenmez.... Subaylarımızın fedakârlığını, direnmesini; askerimizin dayanıklılık ve kahramanlığını bizim gibi yakından görenler bilirler... İşte şimdi bu hatırat ve yapılan hatalar unutulmasın. Unutmak, askerimizin meziyetlerini değerlendirmemek geleceği karanlıkta bırakmaktır. Şunu da söylemeli ki o zamanki ordumuzun birçok eksikliği ve bilgisizliğiyle beraber cennetmekân Sultan Abdülaziz'in dönemindeki hazırlıklar sayesinde Plevne ve Zivin gibi dünyayı hayretler içinde bırakan büyük başarılar meydana gelebilmiştir.

Hikâyemize devam edelim; son derece hızlı yürüyoruz; birçok kilometre gidiyoruz; hiç durmuyoruz.

Akşam üzeri, güneş batarken bulunduğumuz yerde asker ve muharebe durumuna ait hiç birşey olmadığından Rus subayı gözlerimden bağı çıkarmaya izin verdi. O aralık güneş de dağların arkasında kaybolmuştu, fakat ufuk çizgileri gökyüzünün açık kırmızı rengi üzerinde resim çiziyordu. O zaman gözlerim ufka dikkatle bakarken Bulgaristan'da genellikle görülen sivri tepecikler (tumulus) le ilgilendim. Bunlar sağımızda bir grup oluşturuyorlar ve bizden uzakta değillerdi. Daha fazla dikkatle bakarak bu tepeciklerin yakınında birkaç yüksekçe selvi ağacı olduğunu gördüm.

Artık şüpheye asla yer kalmadı: Önceden aklımda kalmış olan o manzarayı hatırladım: Buraları Yantra Nehri üzerindeki Bela Kasabası'nın sırtlarıdır.. Demek oluyor ki Yantra'ya doğru iniyoruz. Bu durumda izlediğimiz doğrultu batı yönüdür. Bundan dolayı Grandük batı yönünde. Batı yönü de nereler olabilir?... Doğal olarak Plevne'de. O zamana kadar Rusların söylemediği ve zaten benim de sormadığım bu gerçek ortaya çıktı. Çünkü insan için uzun uzadıya bir yerlere gidip de o yerlerin neresi olduğunu bilmemek ne kadar güç!.. Bizim Tuna ordusundaki çeşitli yanlış haberler arasında bir de Gazi Osman Paşa'nın Plevne'yi terk edip Balkanlara doğru mevzisini düzelttiği haberleri dolayıyordu. Gerçi öyle olsaydı daha iyi olurdu. Fakat madem ki öyle değilmiş, bu durumda Plevne ordusunun hâlâ orada olduğunu bilmek hususu bizce gayet önemli olduğundan orada tesadüfen olan bu keşiflerimizin bizim tarafa dönüşte komutan paşamıza verilecek bir bilgi olduğunu sevinerek aklıma yerleştirdim. Sevindiğimi kılavuzum anlamamış olmalı ki yeniden gözlerimi kapamadı ve ta yokuşun altına kadar akşam serinliğinden beni mahrum etmedi. Orada atlara bindik, bir süre süratli yürüyüşle gittik. Büyük mola vermek ve yemek yemek üzere bir kasabada atlardan indik. Temiz bir eve girdik. Orada gayet nazik bir albay oturuyor; menzil hatı komutanlarındanmış. Bu kişinin odasında, masanın üzerine, ya tağının yanı kısacası her taraf zamanında Paris'te tanıdığı büyük artist kadınların resimleriyle dolu...! O resimlerin sahipleri de hep benim yakın zamanda Paris'te sıkça görüşüp konuştuğum artistler..., Sarah Bernhart, Schneider, Judic, Gramier, Marguerite Ugalde, vs. vs. Hep orada... Albay Paris'te çok bulunmuş ve iyi yaşamış bir adam olduğundan bir taraftan yemek yedik, bir taraftan o hatıraları düşünerek şampanya içtik. Bereket versin ki Haşim Bey beni Albay'ın elinden aldı. Ömrümde sarhoş edici şeyler kullanmamış olduğumdan biraz daha orada kalmış olsaydım

yolculuğa devam etmem mümkün olamayacaktı... Bizim kılavuz bir araba bulmuş... Ama görmeli ne araba?... Ne makası var, ne yayı...! Ömrümde bir kere daha o kadar sarsılmışım: İhtiman ile Sofya arasında....

Arabayı kılavuzum gece birazcık uyuyabilmek düşüncesiyle bulmuş...

Ne mümkün?... İnsan on yıl gözünü kapamamış olsa o arabanın içinde on yıl daha uyumaz...

Kasabadan çıkar çıkmaz uzunca bir taş köprüden geçtik. Artık Plevne'ye doğru gittiğimiz anlaşıldı ve çünkü Biyela Köprüsü Rusçuk'tan Plevne'ye giden yol üzerindedir ki Mithat Paşa o vilâyeti yeniden imar ettiği zaman yapılmıştı.

Yol oldukça iyi; araba oldukça kötü, fakat geniş olduğundan Haşim Bey'le uzanabildik. Ey gençlik... sen herşeye üstün gelirsın.... Evet her ihtimale karşı gençlik sayesinde ikimizde bir ara derin uykuya daldık.... Epeyce de uyuduk. Uyandığımız zaman niçin uyandığımızı anladım. Boru sesleri, bir de Rus Marşı'nı çalan bir bando.... Biraz öteden de az çok top sesleri geliyor. Yoksa daha çok uyuyacaktınız... Ah gençlik....

Haşim Bey üstünü başını toplayarak:

"Monsenyör, Grandük'ün karargâhına geldik: Hazır olalım." dedi.

Ben bildiğimi belli ederim korkusuyla: "Burası neresidir?" dedim. Gözlerim bağlı, birşey görmüyorum, fakat yerde kılıçların sürüklendiğini duyuyorum, kulaşıma da birçok fısıltı geliyor. Bazen de beni bir kolumdan tutan Haşim Bey'e öteki beriki subaylar bonjur diyor.

Oldukça büyük bir askerî heyetin bana baktığını hissediyordum. Oysa ben henüz kimseyi göremiyorum.

Meğer benim bu halimin, bazı Avrupa resimli gazetelerinin muhbirleri de resmini çizerlermiş. Muharebeden sonra o zamanın gazetelerinde görmüştüm....

Bir yerde durduk. Haşim Bey:

"Dikkat edin, bir basamak var." dedi. Basamağın üzerinde durdum; gözlerimi açtılar. Kendimi periler padişahının sarayında sandım... Bir çadır: Grandük'ün oturduğu bu yere çadır demek uygun değil; adeta bir saray odası. Öyle bir çadır ki iki yüz kişiyi içine alabilir. Öyle bir çadır ki üzerinde dört beş kat örtü var. Ne sıcak, ne soğuk girebilir. Ortada büyük bir masa; üzerinde birçok haritalar açılmış. Masanın kenarına dayanmış oldukça uzun boylu, çok kibar kıyafetli bir kişi.... Grandük Nikola... Genel Rusya Ordusu Başkomutanı.

**

Sorulabilir ki: Muharebede bu kadar külfete gerek var mı, hatta ne derecelerde uygun olabilir?... Evet, belki Grandük'ün saray gibi çadırına gerek yoktur; fakat bütün komutanların dinlenmelerini sağlamak çok önemli bir meseledir. Bunlar ne kadar rahat ederler ve ne kadar az yorulurlarsa işler de o kadar istenene uygun bir şekilde yürür. Zamanımızda savaş durumları tamamen değişti: Eskisi gibi üst subaylar için kahramanca tavırlar, gereksiz cesaretler, yorgunluklar, sıkıntılar dönemleri geçti.... 1870 Muharebesi'nde Prusya ordusu topu topu iki gece açıkta yattı. O da temasta bulunduğu için. Bir gün çadır usulünde ordugâh kurmadı. Süvari o kadar ileriden örtüyor ve koruyor ve yakından hizmetleri öyle iyi yapıyor ki askeri ve subayları gereksiz yere yormaya ve o yorgunluklardan kötü kötü sonuçlar doğurmaya ne gerek var? Asker ve subaylar savaş zorluklarının her türlüüne alışık olmalı fakat gereksiz olarak kuvvetini kaybetmemeli. Bu gün otomobillerin sayesinde Avrupa büyük ordularında yaşlı üst subaylar gençleşti. Bu gün hepsi genel karargâhtan ve kendi karargâhlarından savaş hattına atla saatlerce gidip yorularak, genellikle geç varıp akşama da oldukça yorgun olarak dönerler ve hemen yatmaktan başka çareleri olmayacağına, bu gidip gelmeleri otomobille yapıp kafaları yerinde vücutları dinç olarak ertesi gün işe yarayacak bir halde oluyorlar. Yolda gidip gelirken kurmay başkanlarıyla ertesi gün için kararlaştırılmış olan harekât ve manevraya ilişkin görüşmelerde bulunuyorlar. Bunların ne kadar önemli olduğu kabul edilmiş işlerden olduğu gibi genç subayların bile rahatları ve düzgün iş görebilmeleri gerekli olduğundan her büyük orduda bu gün piyade yüzbaşları ata binerler. Bu da gün gibi açık iyileştirmelerden değil midir? Nasıl olurda otuz beş yaşından yukarı olması gereken bir yüzbaşı yirmi birden yirmi altı yaşına kadar olan delikanlılarla beraber yürüyebilir? İki, üç, dört günü yürüdükten sonra nasıl ertesi gün bölümünü ya ya olarak savaşta idare eder veya emniyet hizmetlerini hakkıyla yapabilir? Bir ordunun yürüyüş ve manevra yeteneği o ordunun üst subay ve subaylarının rahatlık durumlarıyla birbirine eş değerde irantılıdır.

**

Gelelim hikâyeye: Osmanlı olarak, tek başıma iki günden beri Rusların içinde bulunuyordum. Zor saatler geçmiş büyük yorgunluklar geçirilmiş olduğundan sinirlerim yerinde değildi. Karşımda bulunduğum koca bir heyet, gerçi beni oldukça nezaketle kabul ediyor ama ne kadar olsa bir düşman heyetidir... Söze nasıl başlanacak ve komutan paşamızın sözlü olarak verdiği talimatı hakkıyla yapabilecek miyim?... Yanlış birşey yapmayacak mıyım? Yolundaki düşünceler hep birer büyük korku oluşturunyorlardı.

Ansızın Grandük'ün memurları sırasında eskiden tanıdığım üç kişiyi görerek yabancılık durumundan azıcık kurtuldum. Bunlardan biri daha sonra İstanbul'da elçilikte uzun zaman bulunan Mösyö Nilidof idi ki muharebeden önce galiba elçilik müsteğarıydı. Diğer elçilik tercümanı Mösyö Makef, üçüncüsü de Mösyö Bazil isminde diğer bir elçilik memuruydu.

Grandük, bir iki iltifattan sonra en önce sordu ki :

Aman, rica ederim, Plevne'de Osman Paşa'nın yanında kurmay başkanı olarak ünlü Fransız Mareşali Bazen bulunuyormuş. Gerçek mi? Bunu bize çok doğru olarak söylediler, hatta ben pek şaşırđım. İnanmak istemedim...

Ben Prens'in bu şaşkınlığı pek yerindedir, özellikle ki iki günden beri rastladığım üst subay ve subaylarınız, hepsi bizim Plevne komutanımızı çok fazla beğeniyorlar, bu durumda Osman Paşa gibi görevini hakkıyla yapan bir komutana, Bazen gibi 1870 Ağustosunun 16 ncı ve 18 ncı günleri Metz civarında Prusya ordularına üstün gelmiş kadar başarılı olan askerini oldukça kötü idare ederek yenilmeye neden olduğu bilinen biri nasıl olur da fikir yardımı bulunabilir?...

Grandük - Demek ki sizce, Osman Paşa'nın yanında hiç bir yabancı subay yoktur... Öyle mi?...

Ben - Emin olunuz ki yoktur. Prens kendisini askerî namusum ile temin ederim ki yardımcı olmadığı gibi yabancı bir askerî ataşe de yoktur, çünkü onlar hep bizim taraftadır. [34]

Grandük sözü keserek bir süre derin derin düşündü. O ara çantadan çıkarmış olduğum mektubu hazırladım ve biraz sonra sundum. Grandük, Mehmet Ali Paşa'nın mektubunu okudu, sonra kurmay başkanına verdi. O sırada karşılıklı söylenen sözleri tarihi önemlerine dayanarak şu hükâyeye ekleyeyim:

Ben - Efendim; Komutanımız Mehmet Ali Paşa size saygılarını sunarak bazı şeylerin anlatımı için beni görevlendirdi, izninizle arz edeyim.

Grandük Buyrun....

Ben - Efendim; askerimize Kızılây hakkında verilen günlük emirlerden açık olarak anlaşılacağı üzere devletimiz muharebenin medeniyet ve insanlık koşullarına göre yapılmasını gerekli görüyor ve iki taraf ordularının bu konuya son derece dikkat ve özen göstermesini istiyor.

[34] Oysa bizce bilinir ki o zaman Rus ordusunda Fransa Askerî Ataşesi General Galyar bulunuyordu ve Rusların kabul etmesiyle kendilerine yardım ediyordu.

Grandük azıcık yüksek perdeden - Bizim tarafta ta savaşın başlangıcından bu güne kadar insanlık şartlarına aykırı hiçbir harekette bulunulmadı. Hiç... Hiç... Hiç...

Ben - Prens bu açıklamalarına büyük saygı ve güvenle beraber izninizle şurasını bildireyim ki: Hezargrad Hastahanesi'nde bu gün birkaç yüz yaralı bulunuyor; bunların büyük kısmı ve belki hepsi silâhla yaralanmışlardır.

Grandük daha yüksek perdeden ve hatta biraz öfkeyle:

- Onları biz değil.... Bulgarlar, Bulgarlar....

Ben - Prens yüksek bağışlamalarına güvenerek bildiririm ki: Söz konusu olan yaralılar hep mızrak, kılıç ve süngü ile yaralanmışlardır.

Prens de bildiği gibi Bulgarların ne kılıcı ne süngüsü ve ne de mızrağı vardır... Bu durumda?...

Grandük biraz durdu, sonra şu şekilde konuşmaya devam etti:

— Evet, evet, ne demek istediğinizi anladım... Evet aklıma geldi.... Gerçi.... evet.... bir olay geçti.... öyle birşeyler oldu idi ama durun size nasıl olduğunu açıklayayım: Evet, böyle bir şeyler oldu, fakat suç yine sizindir... Plevne'nin ilk günlerindeydi. İmparator... yok İkinci Plevne olayları günlerinden sonraydı... çok yakında... İmparator ile birlikte Zig-tovi civarında hareket ediyorduk [35] Bir ormana yaklaştık, o zaman emrindekilerden biri: "Orada Türkler istihkama çekilmişler, belki bir kaza olur" demesiyle İmparator Osmanlı göçmenlerine güven vermek için ormana doğru Türkçe bilen bir yaverini birkaç atlı ile gönderdi. Ormandaki vatandaşlarımız ateş ettiler. Yaver ve yanındakilerden bir iki kişi vuruldu. Bir başkası gönderildi; ona da aynı şekilde davranıldı ve bu sefer giden İmparator'un çok sevdiği mükemmel bir subay olduğundan onun üzerine İmparatorun emrinde bulunan süvari alayına emir verildi. Orada birkaç şiddetli hücum meydana geldi... İşte o dediğiniz yaralılar onlar olmalı; çünkü savaşın gereklerince bir ara oraları; terk etmiştik. [36] Yoksa başka zaman ve hiçbir zaman askerimiz o şekilde hareket etmemiştir.

**

Grandük'ün anlattıklarını mal bulmuş mağribi gibi kabul ettim ve aklımda sakladım. Daha sonra İstanbul'da Padişah emri ile Osmanlı Hükümeti'ne bu konuda bir tasarı vermiştim. Bu tasarı bütün Avrupa gazetelerinde yayınlandı. Bu nedendendir ki muharebenin sonuna doğru

[35] Plevne'de ikinci büyük bozgunluk üzerine çekilme sıraları idi.

[36] Çekilmeden dolayı.

ikinci defa olmak üzere Kızanlık yönüne gönderilmem sırasında Grandük beni kabul etmedi. Gerçi Osmanlı Hükûmeti o sırada yayımlattırmamış olsaydı daha uygun olurdu...

**

Konuşmamızın o noktasında bir sofracı gelip:

"Son Altesse Impériale est servie." dedi. Yani Prens'in sofrasının hazır olduğunu bildirdi. Fakat kendisi biraz rahatsız olduklarından sofrasında kurmay başkanı ve İstanbul'da tanıdığım memurlar ki, orada politika memurluğu görevini yapıyorlardı, onlarla birlikte yemek yedik. Yemekten sonra tekrar Prens'in yanına gelip veda ettik ve yine Haşım Bey'le beraber aynı yolla bizim tarafa doğru yola çıktık. Geçtiğimiz yerlerde elbet Çareviç'in komuta ettiği Tuna Doğu Ordusu karargâhına uğramışızdır, bunu Ruslar bildirmediler. Ben de doğal olarak sormadım, yalnız şu kadar var ki gözlerimin bağlı olmasına rağmen o bölgelerde derinliğine büyük birlikler bulunmadığını belirledim. İşte çok önemli öğrenmelerden olmak üzere dönüşte bizimkilere verilecek bir bilgi daha....

Ordugâhımıza yaklaştıkça anlaşılmaya başladı ki Ruslar tarafında bulunduğum sürece mevzilerde biraz değişiklikler yapılmış. Çünkü artık şimdi ara sıra Haşım Bey gözlerimi açıyordu ve ötedeki berideki araziyi görüyordum. Hâlâ ne olduğunu bilemeyerek merak ettiğim zavallı Hacı ile rastladığımız taarruz sonrasında Ruslar Lom Vadisi'ni terketmişler. Sonra haber aldığımıza göre Kaçselov'da Fuat, Karahasan Köyü'nde Necip, Sarımasuhlar'da Salih Sarım Paşalar parlak parlak zaferlere erişmişler. Yazık ki başarıdan sonra düşman takip edilerek stratejik sonuç elde edilmesine girilmediğinden zafer alanı taktik seviyede kalmıştır. Komutanımız Mehmet Ali Paşa gayet cesur, oldukça bilgili bir kişiydi ne fayda ki kesin kararlı değildi ve ayrıca bir ilki kişi hariç emrindekiler oldukça kötüydü. Bu durumda yapılan taarruz boş yere asker telef etmekten ibaret kaldı. Rus süvarisi örtme hizmetlerini çok iyi yapmış ve bir ara bizim galeyana geldiğimizi görerek çekilmişse de, takip olunmadığını görünce oldukça esnek olarak perde görevine devam ettiğinden dönüşümde küçük bir farkla her şeyin eski hamam eski tas olduğunu gördüm.

**

Lom Vadisi'ne hâkim olan noktada bulunan bir Bulgar köyünün evlerinden birinin avlusunda attan indik. Haşım Bey gözlerimi açarak:

"Burada bir dost bulacaksınız." dedi. Ben de sonunda arkadaşım Hacı'ya kavuşacağım sandım. Meğer o dost Hacı değilmiş, bizim Timur'muş... O güzel atım, o asil hayvan her cins at gibi sesimi tanıdı. Başını bana çevirdi. O güzel mavi gözleriyle baktı: Ben de onu pe kçok öptüm; hem de vatandan aziz vatandan bir parça gibi öptüm. Fakat ne orada ne sonra yolumuz üzerinde kimse -ordugâha kadar- Hacı'nın ne olduğunu söyleyebildi.

Timur'un avlusunda bağlı olduğu evde ileri karakollarında ilk rastladığım General Pruhorof oturuyordu. Bizim tarafa dönüşte önce bir ke-re bu generali selâmlamak gerekiyordu. Yanına gittim; daha selâmımı almadan azarla karışık bir tavırla dedi ki:

— Bak!.... Bak şu yaptığınız şeylere..

(Pencereden solumuz hizasında Popköy denilen bir kasabayı gösteriyordu.)!

Ben - Gördüm... Ne olmuş?...

General - Ne olacak?... Daha ne olacak? O büyük kasabayı ateşe ver-diniz... dünyayı tutuşturdunuz; daha ne olacak?... Ne barbar adamlar-sınız!...

Ben - ...İlk önce, General bu kullandığınız dilden dolayı protesto ederim : Ben burada ne esirinizim ve ne de bir serseriyim büyük bir dev-letin elçisiyim. İkinci olarak; bu gösterdiğiniz kasabayı hesapça bizim as-kerin yakmaması gerekir....

General - Niçin?...

Ben - Çünkü bu kasabayı tanıdım : Popköy denilen yerdir. Ve Lom Nehri'nin bu tarafında bulunmaktadır. Bundan dolayı eğer bu kasabayı bizimkiler yakmış olsalar siz burada durmazdım ; çünkü kasaba savaş hattınızın uzunluğunca uzanır. Gerçi ben çok genç bir subayım; fakat vatanımda bu gibi şeyleri anlayacak kadar bir öğrenim gördüm. Her hal-de o az önce kullanılan barbar sözünün kimin hakkında uygun olduğunu yine siz belirleyin...

Diyerek atımın yanına döndüm. Orada Haşım Bey'e konuksever dav-ranışından dolayı pek çok teşekkür ederek veda ettim. Şimdi kendi atıma bindim. Artık o kötü Kazak atlarımdan kurtuldum. Yine gözüm bağlı ola-rak Lom Vadisi'ne doğru iniyoruz. İleride bir Rus borozancısıyla bir de beyaz bayrak tutan süvari gidiyor. Benimle beraber iki Rus subayı geliyor; biri oldukça terbiyeli ve çok iyi Fransızca konuşan bir süvari albayı diğeri Fransızca ve Türkçe bilmeyen bir süvari yüzbaşısı. Ovaya gelince :

— Artık sizin tarafca bir ilgimiz kalmadı, elbet tarafsız bölgedeyiz. Lütfen gözlerinizi açın!

Dedim. Arkama bakmayacağıma yemin ettirdiler ve o zalim ve kirli mendili çözdüler. İki gün önce Bela'da rastladığımız albay gibi bu şimdiki albayda çok zaman Paris'te bulunmuş.

Sohbete daldık. Biraz sonra bizim çadırlar göründü. Ah o zamanki seving... O ne anlatılması mümkün olmayan seving...!

**

Rus albayıyla sohbetimiz pek tatlı olarak devam ediyor. Ordugâhımıza yaklaştıkça neşem artıyordu. Bir ara birden bire solumda giden yüzbaşı büyük bir telâşla :

— Çerkes Çerkes...!

Dedi ve elini sağımıza doğru uzatarak daha çok uzaktan gelmekte olan birkaç atlıyı gösterdi.

Durduk; dürbünle baktık, gerçekten on, onbeş kadar Çerkes süvarisi bize doğru geliyor.

O sırada Rusların yüzü sapsarıydı. Hatta benim de elbette öyle olmuştur Rusların da benim de korkmamıza gerçek bir neden var : Çerkesler elçi kuralınca beyaz flama falan bilmezler. O zamana kadar elbet öyle birşey görmemişlerdi. O halde ne olacak? Ne olacak, bizi düşman sayarak üzerimize hücum edecek ve ... ne isterlerse yapacaklar ... Bundan dolayı bir dakika kaybetmek uygun değil. Rus subaylarına :

— Siz yavaş yavaş geliniz? Ben onları karşılayayım.

Diyerek atımı alabildiğine o tarafa doğru sürdüm. Ova oldukça düz fakat halk o sıralarda tarlalarındaki ot, ekin ve mısırı kesemediklerinden toprak hiç görünmüyor. Ara sıra bazen dar bazen epeyce genişçe hendeklere rastlanıyor. Bazıları da suyla dolu. Bizim Timur o yer engebelerinden ceylan gibi atlaya atlaya uçuyordu. Sonunda beş on dakika sonra Çerkeslere yaklaştım. Türkçe bağırma ve fesimi göstermeye başladım : Bir-birimize kavuştuk, durduk. Durumu anlatmaya başladım. Fakat ne kadar güç ... Dört düşman atı hem de ne hayvanlar...? Sonra silâhlar ve eşyalar...? Çok güç söz dinletebildim, kandırdım ve emniyeti sağladıktan sonra Ruslara işaret ettim, dört nala yürümeye başladılar. Yazık ki o bizim eşsiz Timur'un rahatlıkla atladığı hendeklerden bir genişine rastlayışlarında albay geçti; fakat yüzbaşının hayvanı atlayamayıp yüzbaşı ile

beraber yuvarlanarak çamurlu hendeğin ortasına düştü. Çerkesler beklemedikleri o önemli ganimete erişemediklerinden dolayı içleri kan ağladığı halde gülmeye başladılar.

Rus subayları - yüzbaşı çamur içinde ve çok utanarak - yanımıza geldiler. Şimdi eski yolumuza devam ediyoruz. Çerkesler peşimizi bırakmıyor. Bütün dikkatim, gözlerim onlara doğru çevrilmiş!...

Şimdi artık bizim ileri karakollarından içeri girdik. Bir küçük karakolda durduk; Rus subaylarıyla vedalaştık. Oysa Çerkesler yan yana bakıyorlar... Acaba ben içeri doğru gittikten sonra Rusların arkasından gitmeyecekler mi? Allah korusun, böyle bir olay bütün Osmanlı ordusu için büyük bir leke olacak.. Orada başka önleme gerek kalmadı; Hemen küçük karakol subayını çağırdım, Çerkesleri abluka ettirdim ve Rusların kendi ordugâhlarına vardıkları dürbünle kesinlikle belirlemedikçe bir tarafa bir adım bile bırakılmamasını emrettim ve bir hayli zaman da bekledikten sonra komutan paşanın şimdi bu geçen muharebelerin hemen sonrasında karargâhını kurduğu Hezargrad yolunu tuttum. Sabaha karşı ordugâha vardım. Komutan Paşa'dan önce çadırı yakınında bizim arkadaş Hacı ile buluştum. Zavallı adamcağızı kimse sorup aramamış... Bir süre bizimkilerle Rusların arasında kalmış. Mümkün olduğu kadar gizlenmiş, sonra bizim askerin süngü ile hücum ettiği sırada kendini tanıtmış; bir at bulmuş. Ordugâha güçlükle dönmüş.

Komutan Paşa çadırından çıktı. İleri karakollarında başımıza gelen şeylerden dolayı teessüflerini bildirdi ve dedi ki :

— Oğlum! Ben size ya içeri gidin ya dönün, dedimdi. Dönmediğinizi görünce içeri gönderildiğinize karar verdim ve dediğim gibi taaruza kalktım...

Komutan Paşa yaptığım memuriyeti telgrafla İstanbul'a bildirdi. Bir saat geçmeden hemen İstanbul'a gönderilmem hakkında Padişah emri geldi... Bir dakika dinlenmeden hemen trene binip Varna'ya ve oradan İstanbul'a gittim. İki saat kadar padişah huzurunda bulunarak Rus ordusuna olan memuriyetimi etraflıca açıklayarak arz ettim. Sonra Varna Postası akşam üzeri kalkacağından ancak bir saat çoluk çocuğumu görüp vapura gittim. 48 saat sonra Hezargrad ordugâhındaydım.

Dokuz günde 1100 km. yol almıştım : 300'den fazlası gözlerim bağlı olarak...

İzzet Fuat

İkin Sonu

E K L E R

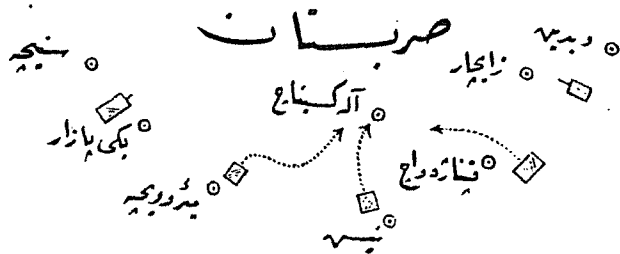
SECRET

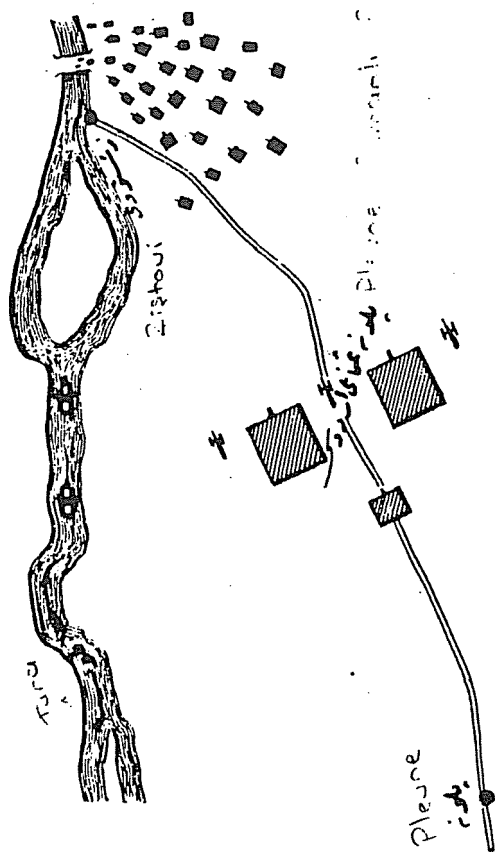
Eserin Yazari

اوده ، برباش قوماندانك ید مقمدينه توديع امور ايلدكدن صكره آرتق مائوره به مداخله ايتامكدر . « زیرا احواله زوالی جنرال مغلوب اولور ، واوگا كلن فلاكت وادبارك تكميل مسؤلیتی محلده بیله سوق واداره سی اوقدر مشكل اولان براردوی دشمندن ایکیوز فرسخ قدر اوزاق بر مسافه دن اداره ایتك ادعاسنده بولنانلره راجعدر » [۱]

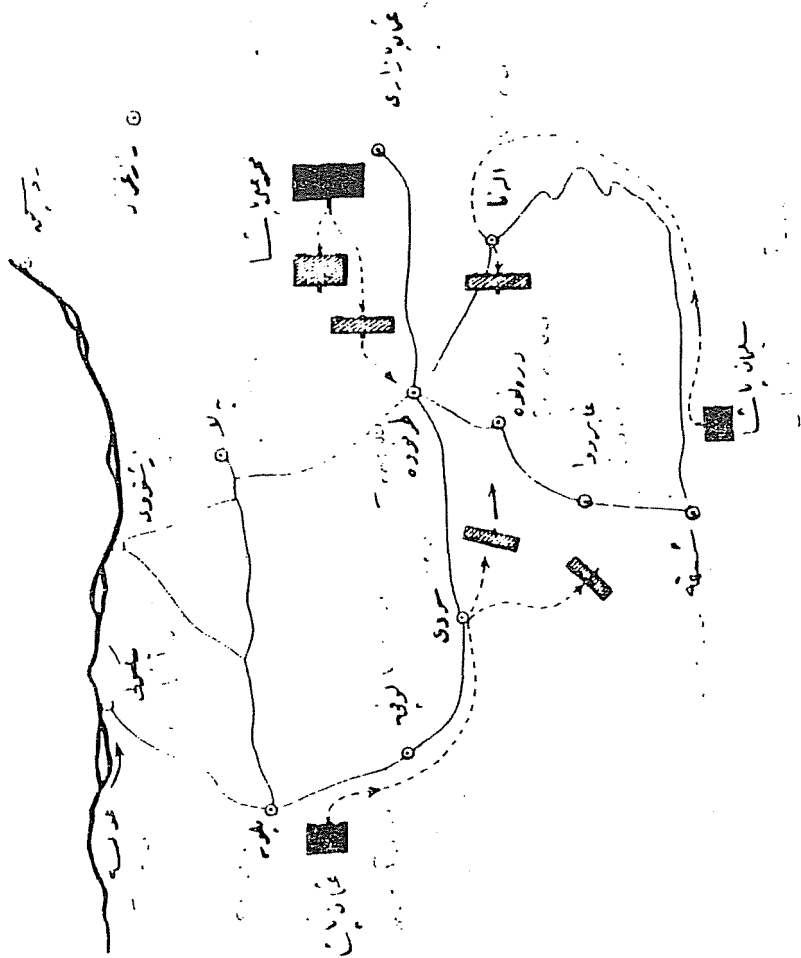
عزیز آرقداشلر ! سزی بومبجه عنوان اتخاذا ایتدیکم سرداره تقدیم ایتك زمانی کلدی . عبدالکریم پاشا (شمی) ده اردوی هایون قوماندانلقی درعهده ایتهدن برسنه اول صربستانده عینی مأموریتی ایفا ایلشدی . مشار الیه بك مسن اولدینی کبی اعظمه مخصوص خسته لکه ، مثانه علتتهده مبتلا ایدی . فوق العاده شجیع بر ذات اولوب بك متین اولان تحصیلاتی ویانه مکتب حربیه سنده اکمال ایتدیکی روایت اولیوردی .

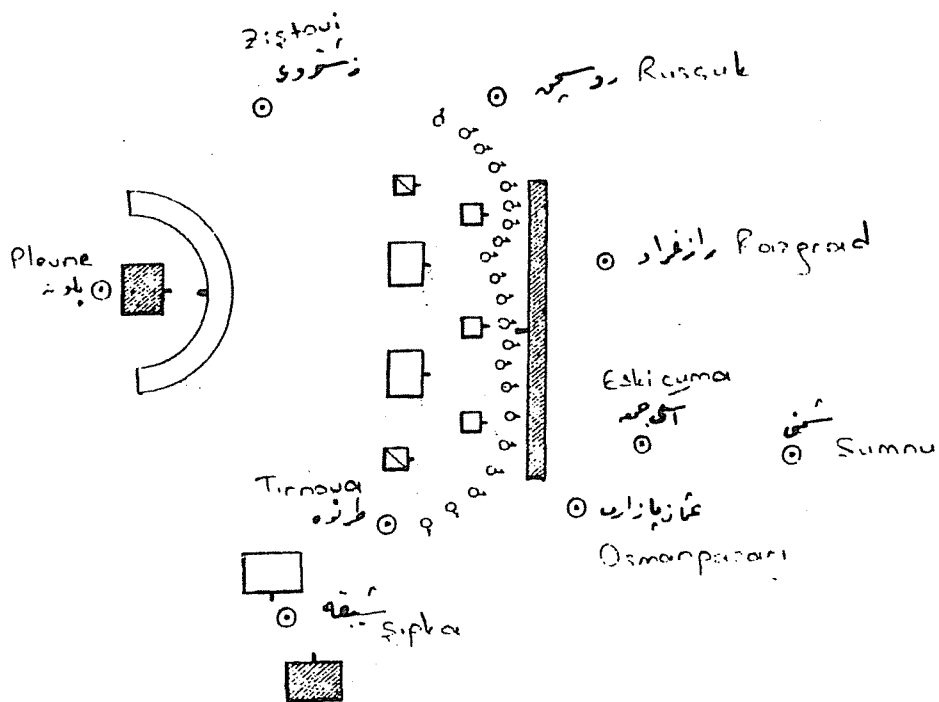
[۱] ژومینی ، تلخیص فن حرب ، قسم اول ، صفحه ۱۵۱

دنیجی بابہ متعاند

پنج بابہ . ماندر

نورک (۱)

مناستان را البریه می-د

